

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**CUMHURİYET SONRASI TÜRKİYE’DE EBÛ HÜREYRE
HAKKINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN TEMATİK
ANALİZİ**

Hava ŞEN

12909005

Danışman

Prof. Dr. Ahmet KELEŞ

Diyarbakır 2024

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı
Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**CUMHURİYET SONRASI TÜRKİYE’DE EBÛ HÜREYRE
HAKKINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN TEMATİK
ANALİZİ**

Hava ŞEN
12909005

Danışman
Prof. Dr. Ahmet KELEŞ

Diyarbakır 2024

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum **“Cumhuriyet Sonrası Türkiye’de Ebû Hüreyre Hakkında Yapılmış Çalışmaların Tematik Analizi”** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

18/11/2024

Hava ŞEN

ÖN SÖZ

Hadis alanında yüksek lisans yapma hedefim, uzun süredir devam eden bir akademik ilgiye dayanmaktadır. 2012 yılında bu alandaki akademik yolculuğuma başladım. Fakat yaşam koşulları nedeniyle iki kez ara vermek zorunda kaldım. Tüm bunlara rağmen, eğitim affı fırsatından yararlanarak çalışmalarımı sürdürdüm. Akademik araştırmalar, bilgiye olan ilğim ve araştırma yapma isteğim doğrultusunda hem kişisel gelişimime katkı sağlamakta hem de bilim dünyasına ve topluma anlamlı katkılarda bulunmama olanak tanımaktadır. Bu nedenle, akademik kariyerim benim için büyük bir öneme sahiptir.

Aftan yararlanarak yeniden yüksek lisansa başladığımda tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet Keleş hoca ile görüştim. Bu kadar uzun aradan sonra nasıl ilerleyebileceğimizi istişare ettik ve kendisi tez konum üzerinde çalışmamın faydalı olacağını belirtti. Bu görüşme sonucunda tez konumu belirlemiş olduk.

Tez konumu belirledikten sonra yapmış olduğum araştırmalar sonucunda, bu konudaki çalışmaların üç ana kategoride toplandığını tespit ettik: kitaplar, makaleler, ve tebliğler. Ancak, Ebû Hüreyre hakkında yapılmış olan çalışmaların tamamını kapsayan ve genel bir bilgi sunan herhangi bir akademik veya serbest bir çalışmanın bulunmadığını gördüm. Bu eksiklik, bu tezi yapmamın önemini daha da belirgin hale getirirken, bana ayrı bir heyecan ve istek kazandırdı. Böylece çalışmaya başlamış oldum. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ebû Hüreyre ve hadisçiliğine dair çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Ebû Hüreyre ile ilgili diğer çalışmalara değinilmiştir. Her bölümde, konuyla ilgili çalışmalara yer verilmiş ve her bir çalışma özel olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, bölüm sonlarında da bölüme özgü değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu konuda örnek bir çalışmanın olmayışı ve bütün bu çalışmaları tek tek okuyup değerlendirerek onlardan bir sonuca varmaya çalışmak, en çok zorlandığımız noktalardan biriydi. Ebû Hüreyre gibi, hem gelenekte hem de günümüzde çok farklı yönlerden spekülasyonlara konu olan bir isim üzerinde çalışmak, konunun zorluklarından bir diğerini teşkil etmektedir.

Çalışma iki ana bölümden oluşacak şekilde planlanmıştır. İlk bölüm, “Ebû Hüreyre ve Hadisçiliğine Dair Çalışmalar” olarak adlandırılmıştır. Bu bölümde Ebû

Hüreyre'nin hadisçiliği, rivayetleri ve bu rivayetlerin Kur'ân'a arzı, rivayetlerinin İsrailiyâtla bağlantısı, rivayetlerinin çokluğu, rivayetlerinin tâhkiki, Ebû Hüreyre'ye yöneltile tenkid konuları ve Ebû Hüreyre'yi ta'n edenlerin iddia ve bu iddialara karşı yapılan savunmaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümde Ebû Hüreyre ve rivayetlerinin hadis ilmindeki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm, ise "Ebû Hüreyre ile İlgili Diğer Çalışmalar" olarak adlandırılmıştır. Bu bölümde biyografik ve fıkıh alanına dair çalışmalar detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Böylece Ebû Hüreyre'nin İslâm tarihinde ve İslâm hukundaki rolü ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu tezin her aşamasında akademik desteği ve yol gösterici tavsiyelerinin yanı sıra ufuk açıcı görüş ve yaklaşımlarıyla bana rehberlik eden akademik danışmanım Prof. Dr. Ahmet KELEŞ'e en kalbi duygularıyla teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Tez İzleme Komitesi'nde yer alarak önerilerde bulunan Doç. Dr. Bayram Kanarya ve Dr. Öğr. Üyesi Üsame BOZKURT'a değerli görüş ve önerilerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Son olarak çalışma sürecinde kendilerini zaman zaman ihmal ettiğim değerli eşim ve çocuklarıma anlayış ve sabırları için minnettarım.

Hava ŞEN
Diyarbakır 2024

ÖZET

Bu tez, Cumhuriyet sonrası Türkiye’de Ebû Hüreyre hakkında yapılmış çalışmaların tematik analizini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Çalışma, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Ebû Hüreyre’nin hayatı ve hadis ilmindeki merkezi rolü ve fıkıhçılığı gibi konulardan bahsedilmiştir.

Söz konusu çalışmaların içerikleri üç noktada toplanabilir. Birincisi Ebû Hüreyre aleyhine olan çalışmalar ikincisi Ebû Hüreyre savunusu olarak görülebilecek olan savunmalar üçüncüsü de her iki unsuru da ihtiva eden çalışmalar. Çalışma bunları incelemiş, değerlendirmiş ve kendi görüşleriyle sonuca bağlamıştır. Her bölümde yer alan çalışmalar özel olarak bölüm sonlarında da değerlendirilmiş ve bir sonuç kısmı oluşturulmuştur.

Cumhuriyet sonrası Türkiye’de doğrudan Ebû Hüreyre hakkında yapılmış beş tez, on beş makale, on iki kitap ve TDV’nin ansiklopedisinde yer alan “Ebû Hüreyre” maddesine ulaşılmıştır. Toplamda 33 çalışmadan yalnızca 3’ü Ebû Hüreyre’yi ta’n etse de diğer kalan tüm çalışmalar Ebû Hüreyre ve rivayetlerinin değerinin düşürülemeyeceğini göstermektedir.

Çalışmamız, Ebû Hüreyre hakkındaki mevcut çalışmaların, onun hadisçiliğine ve fıkıhçılığına dair yeterli bir kaynak oluşturduğunu göstermektedir. Ancak bununla birlikte, Ebû Hüreyre’nin rivayetlerinin çok fazla olması sebebiyle rivayetleri üzerine başka araştırmaların da yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Ebû Hüreyre, Ebû Hüreyre Eleştirileri, Ebû Hüreyre Savunusu, Ebû Hüreyre ve rivayet, Cumhuriyet sonrası.

ABSTRACT

This thesis comprehensively analyzes the thematic studies conducted on Abu Huraira in post-Republic Türkiye. The study consists of an introduction and two main sections. The introduction discusses topics such as Abu Huraira's life, his central role in the science of hadith, and his jurisprudence.

The content of the studies can be categorized into three points: first, studies against Abu Huraira; second, defenses that can be seen as support for Abu Huraira; and third, studies that include both elements. The study examines, evaluates, and concludes these points with its own views. Each section's studies are specifically evaluated at the end of the sections, forming a conclusion part.

In post-Republic Türkiye, five theses, fifteen articles, twelve books, and the "Abu Huraira" entry in the TDV Encyclopedia directly related to Abu Huraira have been identified. Out of a total of 33 studies, only 3 criticize Abu Huraira, while all the remaining studies show that the value of Abu Huraira and his narrations cannot be diminished.

Our study shows that the existing studies on Abu Huraira provide sufficient resources on his hadith and jurisprudence. However, due to the large number of his narrations, it is concluded that further research on his narrations is necessary.

Keywords:

Abu Huraira, Criticisms of Abu Huraira, Defense of Abu Huraira, Abu Huraira and narrations, Post-Republic.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ.....	1
1.ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, SINIRLARI, METODU VE KAYNAKLARI.....	1
2. EBÛ HÜREYRE.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	12
EBÛ HÜREYRE VE HADİSÇİLİĞİNE DAİR ÇALIŞMALAR	12
1.1.Hadisçiliği	12
1.1.1.Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri.....	13
1.1.2. Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği	17
1.1.3.Ebû Hüreyre ve Hadis Rivayeti.....	20
1.1.4.Ebû Hüreyre Radıyallahu anh Ümmetin Hâfızı, İslâm'ın Ravisi, Büyük Sahâbe.....	21
1.2.Ebû Hüreyre ve Rivayetlerinin Kur'ân 'A Ârzı	25
1.3.Ebû Hüreyre ve İsrâiliyat	29
1.4.Rivayetlerinin Çokluğu	33
1.4.1.Ebû Hüreyre'nin Mürselleri Üzerine Bir İnceleme.....	34
1.4.2. Ebû Hüreyre 'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış.....	36
1.5.Ebû Hüreyreye Yöneltilen Tenkidler	39
1.5.1. “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki Bazı İddiaları	41
1.5.2. Ebû Hüreyre 'ye Yönelik Eleştiriler: (Tarihi Arkaplan)	46
1.5.3. “Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu	50
1.5.4. İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre	54
1.6.Ebû Hüreyre Rivayetlerinin Tahkiki	57
1.6.1. Müsned-i Ebû Hüreyre	59

1.6.2. Hz. Peygamberimiz'in (a.s.) Hz. Ebû Hüreyre 'ye Vasiyeti	62
1.6.4.Tartışmaların Odağındaki Sahâbî Ebû Hüreyre (Bir Rivâyet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası).....	65
1.6.3. Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtârı's- Sıhah'ta Referans Alınan Rivayetleri.....	68
1.6.5. Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler	70
1.6.6.Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebû Hüreyre Örneği.....	73
1.6.7. Ebû Hüreyre 'ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı.....	77
1.6.8. Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İhtiyakını Gösteren Hadisin İsnad-Metin Analizi.....	81
1.7.Ebû Hüreyre'yi Ta'n Eden Çalışmalar	82
1.7.1. İslâm'da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre.....	83
1.7.2. Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre	86
1.7.3. Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre : (kitap, sünnet ve tarih ışığında bir inceleme).....	90
1.8. Birinci Bölüm Değerlendirme	93
İKİNCİ BÖLÜM	96
EBÛ HÜREYRE İLE İLGİLİ DİĞER ÇALIŞMALAR.....	96
2.1. Biyografik Çalışmalar	96
2.1.1.Ebû Hüreyre: Bir Otoritenin İnşası	97
2.1.2. Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri.....	101
2.1.3.Ebû Hüreyre Hayatı ve Şahsiyeti.....	106
2.1.4. TDV İslam Ansiklopedisi “Ebû Hüreyre”	113
2.2.Fıkıh Alanına Dair Çalışmalar	114
2.2.1.EBÛ HÜREYRE VE FIKIH	116
2.2.1.1.Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı	116
2.2.1.2. “Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı” ..	120
2.2.1.3. “Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi”	124
2.2.1.4. “Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi”	127
2.2.2. Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı	131
2.2.2.1. “Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı”	131

2.2.2.2. “Sünnete Lafzî / Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı”.....	136
2.3.İkinci Bölüm Değerlendirme.....	137
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	143

KISALTMALAR

<i>akt.</i>	Aktaran
<i>b.</i>	İbn
<i>Bkz.</i>	Bakınız
<i>çev</i>	Çeviren
<i>DİA</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>h.</i>	Hicrî
<i>H.z.</i>	Hazreti
<i>ed.</i>	Editör
<i>çev.</i>	Çeviren
<i>m.</i>	Miladi
<i>neş.</i>	Neşreden
<i>ö.</i>	Ölüm Tarihi
<i>r.a.</i>	Radıyallâhu Anh, Anhâ
<i>a.s.</i>	Aleyhisselam
<i>vd.</i>	ve Devamı
<i>yay.</i>	Yayınları

GİRİŞ

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, SINIRLARI, METODU VE KAYNAKLARI

Bu tezin konusu “Cumhuriyet sonrası Türkiye’de Ebû Hüreyre hakkında yapılmış çalışmaların tematik analizi”dir. Tez, hadis ilmi ve diğer ilim dallarının Ebû Hüreyre hakkında yapılan çalışmaları incelemektedir. Bu tezin yazılma amacı, Ebû Hüreyre hakkında yapılmış olan çalışmaların kapsamlı bir tematik analizini gerçekleştirerek, Türkiye’deki literatüre katkıda bulunmaktır. Ayrıca Ebû Hüreyre’nin hadis ilmi ve diğer ilim dalları içerisindeki önemini akademik bir zeminde ortaya koymak hem de bu alandaki çalışmaları bir araya getirerek, gelecekte yapılacak araştırmalar için bir referans kaynağı oluşturmaktır.

Ebû Hüreyre hem gelenek hem de günümüz İslâmi ilimler alanındaki çalışmalar için vazgeçilmez bir isimdir. Sadece hadis ilmi değil diğer tüm alanlarda onun rivayetleri önem arz etmektedir. Bu nedenle Ebû Hüreyre hakkında yapılan her türlü akademik çalışma bizim için önem arz etmiştir. Bu çalışmaları dikkatli bir şekilde inceleyerek başta hadis ilmi olmak üzere diğer İslâmi ilimler alanında araştırma yapacaklara Ebû Hüreyre ve rivayetleri hakkında derli toplu bilgi vereceğini ve çalışmalara katkı sunacağını düşünmekteyiz.

Tez, Ebû Hüreyre’nin hadis ilmindeki rolü diğer İslâm ilimlerindeki yerini inceleyerek, tematik analiz yöntemiyle mevcut çalışmaları sınıflandırmakta ve literatüre katkıda bulunmaktadır. Ayrıca Ebû Hüreyre’nin hadis rivayetlerine yönelik eleştirileri ve bu eleştirilere getirilen savunmaları değerlendirmekte, bu yönüyle akademik bir tartışma zemini sunmaktadır.

Bu çalışmada Cumhuriyet sonrası Türkiye’de Ebû Hüreyre hakkında yapılmış Türkçe çalışmaların değerlendirilmesi yapılacaktır. Diğer coğrafyalardaki veya farklı dönemlere ait çalışmalar bu değerlendirmenin dışında bırakılmıştır. Böyle bir çalışmada Ebû Hüreyre üzerine yazılmış çalışmaları sadece akademik olarak sınırlandırmadan ulaşabildiğimiz kaynakları değerlendirdik. Çok fazla hadis rivayet etmesinden dolayı İslami alanda yazılan birçok çalışmada dolaylı olarak Ebû Hüreyre’den bahsedilmektedir. Ancak Ebû Hüreyre hakkında çok fazla çalışma olduğundan dolayı çalışmamızı Türkiye’de doğrudan Ebû Hüreyre hakkında yazılmış

Türkçe kaynaklarla sınırlandırdık. Çalışmamızda Osman Güner'in ve Şaban Öz'ün kitaplarına yönelik değerlendirmeye yer verdiğimizden dolayı bu kitaplara yönelik yapılan değerlendirme çalışmalarının sadece ismini zikretmekle yetinmiş bulunmaktayız.

Araştırmanın metodolojisi, kaynak inceleme yöntemine dayanmaktadır. Bu yöntemde, konuya ilişkin mevcut literatür incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Ele alınan veriler büyük ölçüde bilimsel ve tarafsızlık ilkesine uygun şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan kaynaklar arasında makaleler, tezler, kitaplar ve çeşitli akademik eserler yer almaktadır.

Bu çalışmayı tasarlarken Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinin Ebû Hüreyre maddesinden yararlanıldı. Bu araştırmamızda yararlandığımız tezlerin tespitinde YÖK'ün tez arşivi, makalelerin tespitinde İSAM "ilahiyat makaleleri" veri tabanı ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

2. EBÛ HÜREYRE

HAYATI

Ebû Hüreyre, Yemen'in Ezd kabilesinin Devs koluna mensup tanınmış bir sahâbidir. "Kediciğin babası" anlamına gelen künyesi, adeta başka bir ismi yokmuş hissi uyandıracak derecede onun gerçek isminin önüne geçmiştir.¹ Ebû Hüreyre'nin kendi ismi ve babasının ismi konusunda çeşitli ihtilaflar bulunmaktadır. Müslüman olduktan sonra Abdullah veya Abdurrahman isimlerini aldığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Cahiliye dönemindeki isminin ise Abdüşems, Abduamr, Sukeyn, Amr b. Abduganm gibi farklı isimlerle anıldığı belirtilmiştir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı rivayetler ve basit hesaplamalar, Ebû Hüreyre'nin hicretten yaklaşık 20 yıl önce doğduğunu göstermektedir. Kedilere olan düşkünlüğü ve onları himaye etmesi nedeniyle "kediciğin babası" anlamına gelen bu künye ona verilmiştir.²

Ebû Hüreyre'nin ailesi hakkında kaynaklarda çeşitli rivayetler yer almaktadır. Babasının adı hakkında net bir bilgi kaybıyla birlikte, Ganm (Abduganm), Âiz, Âmir, Amr, Umeyr, Hâris ve Abdüşems gibi farklı isimler zikredilmiştir. Annesiyle ilgili ise

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1405/1985), 4/329.

² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 4/329.

kaynaklarda iki farklı isim geçmektedir: Ümeyme ve Meymûne bint Sübeyh (veya Sufeyh). Ebû Hüreyre'nin yetim olarak büyüdüğünü söylemesi, babasını küçük yaşta kaybettiğini gösterir. Ebû Hüreyre'nin hem baba hem de anne tarafından itibarlı bir aile üyesine mensuptur. Amcası Sa'd b. Ebû Zübâb, Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer devirlerinde Devs kabilesinin reisliğini yapmıştır. Ayrıca dayısı Sa'd b. Subeyh, Kureyşliler'e karşı yürüttüğü intikam mücadelesiyle ve dönemin cesur kişilerinden biri olarak anılmıştır.³

Ebû Hüreyre, Büsre bnt. Gazvan ile evlenmiş ve dört oğlu ile bir kızı olmuştur. Oğulları Muharrer, Muharriz, Abdurrahman ve Bilâl'dir. Muharrer, Muharriz ve Abdurrahman hadis rivayetleriyle ilgilenmişlerdir. Kızı ise sahâbe neslinin önde gelen isimlerinden Saîd b. Müseyyeb ile evlenmiştir.⁴

Ebû Hüreyre, kendine özgü bir ibadet programıyla tanınan zahid ve abid bir kuldu. Her ayın başından üç gün oruç tutar, ayrıca pazartesi ve perşembe günleri de oruç tutmayı ihmal etmezdi.⁵ Ebû Osman en-Nehdi'nin anlattığına göre, Ebû Hüreyre'ye yedi gece misafir oldu. Ebû Hüreyre'nin hanımı ve hizmetçisi, geceyi üçe böler ve nöbetleşe ibadet ederlerdi. Gecenin üçte birinde biri namaz kılardı, sonra diğeri uyandırılır ve o da kalkıp ibadet ederdi. Sonra ikinci kişi de uyandırılır ve o da namaz kılar, böylece gecenin üçte birlik zamanlarında sürekli bir ibadet döngüsü oluşurdu.⁶

Ebû Hüreyre, Akik Vadisi'ndeki evinde vefat etmiş ve ardından Medine'ye taşınmıştır. Rivayetlere göre hicrî 57, 58 veya 59 yılında vefat etmiştir. Vefat tarihi 78 yaş olarak bazı kaynaklarda yer almaktadır.⁷

MÜSLÜMAN OLUŞU

Ebû Hüreyre'nin Yemen'de henüz hicret gerçekleşmemişken Müslüman olduğu bilgisi, Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin etkisiyle İslâm'ı kabul ettiği zaman dilimine

³ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 10/160-167.

⁴ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10/160-167.

⁵ Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebi, *Siyer-u A'lami'n- Nübela* (Beyrut: Mektebetu'r- Risale, 1998), 2/610.

⁶ Zehebi, *Siyer-u A'lami'n- Nübela*, 2/609.

⁷ Ebû'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf Mizzî, *Tehzibü'l-Kemal fî Esmâi'r-Rical*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1992/1413), 34/378.

dayanır.⁸Buna göre Yemen’de yaşayan Tufeyl b. Amr, Rasûlullah (s.a.) tarafından Mekke döneminde İslâm’ı kabul ettikten sonra kabilesine gönderilmiş ve İslâm’ı onlar arasında yaymakla görevlendirilmiştir.⁹ Tufeyl de kendisine verilen bu emrin gereği olarak kabilesi arasına geri dönmüş ve tebliğ faaliyeti içerisine girmiştir. Onun Rasûlullah’a (s.a.) gelerek kabilesinin İslâm’ı kabul etme noktasında direnç gösterdiklerini ifade etmesi ve bu hususta kabilesi için dua isteğinde bulunması, onun tebliğ konusundaki istek ve çabasını göstermektedir.¹⁰ Göstermiş olduğu tebliğ faaliyetleri sonucunda kabilesinin çoğunluğunun müslüman olmasına vesile olmuştur. Daha sonra Tufeyl b. Amr, İslâm’ı kabul eden yetmiş veya seksen kişilik bir heyetle Rasûlullah’a (s.a.) biat etmek üzere Medine’ye gelmiştir. Medine’ye gelen bu heyet içerisinde Ebû Hüreyre de yer almıştır.¹¹

Ebû Hüreyre'nin Medine'de Siba b. Urfuta'nın arkasında kıldığı ilk sabah namazında da hangi surelerin okunduğunu hatırlayacak kadar sureleri tanınması, onun Hayber'den önce Müslüman olduğuna işaret etmektedir.¹²Ebû Hüreyre, hicretin 7. yılına (628) denk gelen Hayber Fethi sırasında bir grup insanla birlikte İslâm'ı kabul ederek memleketinden Medine'ye gelmiştir. Ancak geldiklerinde, Hz. Peygamber'in Medine'de olmadığını ve Hayber Fethi'yle meşgul olduğunu öğrenmişlerdir. Bunun üzerine Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in yanına giderek Hayber Fethi'ne doğrudan katılmıştır.¹³

Ebû Hüreyre'nin Medine'ye ulaşmasıyla birlikte, Suffe'nin öğrenci topluluğuna kabul edildiği bilinmektedir. Suffe, adeta parasız yatılı olarak eğitim veren bir üniversite gibiydi. Talebeler ticaretle, sanatla veya ziraatle uğraşmazdı; geçimlerini Hz. Peygamber ve sahâbenin zenginleri tarafından sağlanırdı.¹⁴

⁸ Ebû'l-Fazl Şehabeddin Ahmed el-Askalani İbn Hacer, *el-İsabe fî Temyizi's-Sahâbe* (Bağdad: Matbaatü's-Saade, 1328), 7/202.

⁹ Zekeriya Güler, “Tufeyl b. Amr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/ 23-324.

¹⁰ Ebû'l-Hasan İzzedin Ali b. Muhammed b. Abdulkерim İbnü'l-Esir, *Usdû'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1989), 3/77.

¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 1/304.

¹² Zehebi, *Siyer-u A'lamî'n- Nübela*, 2/589.

¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 4/327.

¹⁴ Ramazan Balcı, *Ebû Hüreyre - Hayatı ve Şahsiyeti* (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003), 30.

İDARİ GÖREVLERİ

Ebû Hüreyre'nin suffedeki ikamet süresinin ne kadar olduğu hususunu ele almak gerekmektedir. Rasûlullah'ın (s.a.) başta Münzir b. Sâvâ olmak üzere oradaki halka İslâm'ı tebliğ etmek amacıyla Alâ b. Hadramî'yi Bahreyn'e gönderdiği hicrî 8 senesindeki görevlendirme sırasında Ebû Hüreyre'nin de içerisinde bulunduğu bir grubun kendisine yardımcı olması için vazifelendirildiği nakledilmiştir. Hicrî 9 senesinde Rasûlullah'ın (s.a.) Ebân b. Saîd'i (v. 13/634) Bahreyn'de görevlendirmesi üzerine Alâ'yla birlikte Ebû Hüreyre'nin oradan ayrıldığı anlaşılmaktadır. Zira hicrî 9 senesinde Rasûlullah (s.a.) tarafından hac emirliğiyle görevlendirilen Hz. Ebû Bekir'in, bir sonraki yıldan itibaren Kâbe'nin müşrik ve çıplak olarak tavaf edilemeyeceği hususunu insanlara bildirmek üzere Ebû Hüreyre ile birlikte bazı kişileri görevlendirdiği haber verilmiştir. Bu bilgilerden hareketle Ebû Hüreyre'nin hicri 8 ila 9 yılları arasında suffeden, dolayısıyla Rasûlullah'tan (a.s.) ayrı kaldığını söylemek mümkündür.¹⁵

El-Himyari, Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber (a.s.)'le dört yıl yaşadığını ifade etmiştir. Çünkü Ebû Hüreyre'nin Hayber'in fethi ile Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatı arasında yaklaşık dört yıl geçmiştir.¹⁶ Bu süreden Bahreyn'de geçirdiği yaklaşık bir yıllık süre çıkarıldığında ise geriye, Ebû Hüreyre'nin de ifade ettiği gibi, üç yıllık süre kalmaktadır.¹⁷

Resulullah'ın (a.s.) hayatı boyunca, Ebû Hüreyre'nin Bahreyn'e gitmek gibi çeşitli görevler üstlendiği bilinmektedir. Ebû Hüreyre'nin bu görevlerden biri, İslâmiyet'i neşretmek, Müslümanlara fıkhi ve dini emirleri öğretmek ve onlara fetva vermektir. Bahreyn gibi farklı bölgelere yapılan seyahatler, İslâm'ın yayılması ve öğretilerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması amacıyla gerçekleştirilirdi. Ebû Hüreyre'nin bu gibi görevlerde bulunması, İslâm toplumunun bilgi ve irfanını arttırmak için önemli bir rol üstlendiğini gösterir. Bu görevler, Ebû Hüreyre'nin İslâm'ın erken dönemlerindeki yayılmasında ve dini bilginin yayılmasında oynadığı etkili rolü vurgular.¹⁸ Rasûlullah (a.s.), hicrî 9/630 yılında Bahreyn'e atadığı Alâ b.

¹⁵ Abdülmelik b. Hüseyin el-Mekkî Isâmî, *Semtu'n-nücûmi'l-'avâli fî enbâi'levâil ve't-tevâli*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Mu'avvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), 2/302.

¹⁶ Zehebi, *Siyer-u A'lami'n- Nübela*, 2/589.

¹⁷ Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986), 11/386.

¹⁸ Muhammed Accac, Hatib, *es-Sünne Kable't-Tedvin* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 91.

Hadramî'yi yaklaşık bir yıl sonra görevden alarak yerine Ebân b. Saîd'i vali olarak tayin etmiş ve Ebân b. Saîd, bu görevi sırasında Rasûlullah'ın (s.a.) vefatına tanıklık etmiştir.¹⁹ Ebû Hüreyre'nin Alâ b. Hadramî ile birlikte görevden alınıp alınmadığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Alâ b. Hadramî'nin Bahreyn valiliğinden azledilmesiyle Ebû Hüreyre'nin de görevinin sona ermiş olabileceği ihtimal dahilindedir. Bu bağlamda hicrî 9. yıldaki hacca dair rivayetlere değinmek gerekir; Rasûlullah (a.s.), bizzat katılmadığı bu hac için Hz. Ebû Bekir'i hac emiri olarak görevlendirmiştir.²⁰

Ebû Hüreyre , hem Halifelerin Döneminde hem de Emeviler Döneminde, Medine ve Bahreyn gibi yerlerde kısa süreli idari görevlerde bulunmuştur. Hz. Ömer hilafetinde de onu tekrar Bahreyn'e vali olarak gönderdi.²¹ Hz. Ebû Bekir'in, sahâbilerle yaptığı istişare sonucunda Bahreyn bölgesini tanıyan Alâ b. Hadramî'yi görev için seçtiği belirtilmiştir.²² Alâ b. Hadramî'nin, Hz. Ebû Bekir'in hilafeti süresince Bahreyn valiliğini sürdürdüğü ifade edilmiştir.²³ Bu süreçte Ebû Hüreyre'nin de Alâ ile birlikte Bahreyn'e gönderildiğine dair doğrudan bir bilgi bulunmamakla birlikte, Rasûlullah'ın (s.a.) yaptığı görevlendirmeleri olduğu gibi devam ettirme arzusunun bu duruma etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin memleketi Yemen'in Bahreyn'e yakın olması nedeniyle bölgenin sosyal yapısını bilmesi, bu kararın alınmasında rol oynamış olabilir. Nitekim, bu durumu destekleyen bazı bilgilerin kaynaklarda yer aldığı da görülmektedir.²⁴

Ebû Hüreyre, Kudâme'nin görevinden ayrılmasının ardından Hz. Ömer tarafından Bahreyn valiliğine atanmıştır. İlk başta bu görevi istemediğini, ancak zamanla alıştığını belirtmiştir. Bahreyn'den dönüşünde 400.000 dirhem getirerek beytûlmâle teslim etmiştir. Hz. Ömer, bu büyük miktarın nasıl elde edildiğini araştırmış ve Ebû Hüreyre'nin adil bir şekilde kazandığını belirtmesine rağmen,

¹⁹ Halîfe b. Hayyât, *Tarihu Halife b. Hayyât*, çev. Abdullah Bakır (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2008), 97.

²⁰ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 5/101-108.

²¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 5/321.

²² Fayda, Mustafa, "Ridde (Ridde Olayları)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/91-93.

²³ Ebû'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, nşr. Ömer Enîs et-Tabbâ' (Beyrut: Müessesetü'l-Me'ârif, 1987), 111.

²⁴ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 111-112.

kendisinin ne kadar birikim yaptığını sormuştur. Ebû Hüreyre, bu birikimin 10.000-12.000 veya 20.000 dirhem olduğunu ve atlarının üremesi ve ticaret yaparak kazandığını açıklamıştır. Buna rağmen Hz. Ömer, Ebû Hüreyre'nin mallarına el konulmasını veya sadece anaparasının bırakılarak fazlasının beytûlmâle devredilmesini emretmiştir.²⁵ Ebû Hüreyre'nin Bahreyn'e yeniden görevlendirilmek istenmesi, onun bu görevi kabul etmemesi ile sonuçlanmıştır. Bu konuyla alakalı rivayetlerde Hz. Ömer'in âmil olarak görevlendirdiği kişilerin malını kaydettirmesi ve hac mevsiminde âmillerini Medine'ye çağırarak halkın huzurunda bilgi alması gibi uygulamaları olduğu belirtilmelidir. Hz. Ömer'in bu yaklaşımı, âmillerini sorguya çekmesi ve bazı durumlarda malına el koyması, onun genel yönetim anlayışının bir parçasıydı. Bu çerçevede, Ebû Hüreyre'nin de sorguya çekilmesi ve malına el konulması, Hz. Ömer'in uygulamaları açısından normal kabul edilebilecek bir durum olarak değerlendirilebilir. Yargılama süreci, şüphe duyulan kişi için başlatılır, süreç devam ederken kişi görevden alınır ve haklı çıkması halinde azledildiği görevine tekrar atanırdı. Ebû Hüreyre hakkında böyle bir yargılama sürecinin işletilmiş olabileceği ve haklılığının anlaşılmış olması ihtimali güçlüdür. Bu bağlamda, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi tekrar aynı göreve tayin etmek istemesi, yargılama sürecinde haklılığının tespit edildiğini ve geri dönme kararının bu doğrultuda alındığını gösterir.²⁶

Osman'ın hilâfet yıllarında Ebû Hüreyre'nin, genel olarak ilimle uğraşmak dışında devlet işlerine pek müdahil olmadığı gözlemlenmektedir. Hz. Osman'a karşı muhalefet eden grupların oluşturduğu olumsuz ortamda, Ebû Hüreyre'nin Hz. Osman'ın yanında yer aldığı ve ona destek verdiği bilinmektedir. Bu durum, Ebû Hüreyre'nin, ilmi faaliyetlerinin yanı sıra siyasi ve toplumsal olaylara da duyarlı bir tutum sergilediğini ancak genellikle devlet işlerine doğrudan müdahil olmaktan kaçındığını göstermektedir.²⁷

Muâviye döneminde, Mervân b. Hâkem Medine valisi olarak atanmış ve Ebû Hüreyre'nin onun yerine vali olarak atandığına dair az sayıda rivayet bulunmaktadır.

²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 5/265-266.

²⁶ Numani, Allame Şibli, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*, çev. Talip Yaşar Alp (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2016), 191-194.

²⁷ İbn Kesir, İmâdüddin Ebû'l-Fidâ' İsmâil b. Ömer, *Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017), 7/298.

Ancak yaygın görüş, Ebû Hüreyre'nin Mervân'ın vekili olarak görev yaptığıdır.²⁸ Özellikle Mervân'ın hac yapmak üzere Medine'den Mekke'ye gitmesi ya da başka bir yere hareket etmesi durumlarında, yerine genellikle Ebû Hüreyre'nin vekil olarak tayin edildiği belirtilmektedir.²⁹

HZ. PEYGAMBER'E (a.s.) YAKINLIĞI

Übey b. Ka'b, Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'e olan yakınlığına dikkat çekmiş ve onun diğer sahâbilerden daha cesur olduğunu belirtmiştir. Übey, Ebû Hüreyre'nin, diğer sahâbilerin sormaya çekindiği soruları sormada daha cesur olduğunu ve bu nedenle Hz. Peygamber'e daha yakın olduğunu ifade etmiştir.³⁰

Talha b. Ubeydillah, Ebû Hüreyre'nin Allah Resulünden duymadıklarını dinlediğini ve bilmediklerini öğrendiğini belirtirken, onun Hz. Muhammed'in yanında özel bir konumda bulunduğunu vurgular. Talha b. Ubeydillah'ın ifadeleri, Ebû Hüreyre'nin sahip olduğu özel bir mevkiyi ve itibarı göstermektedir. Talha'nın anlatımına göre, Ebû Hüreyre zengin olmayan bir kişiydi ve ailesi yoktu, bu nedenle sürekli olarak Peygamber Efendimiz'in yanında bulunup O'na hizmet etmekteydi.³¹

HADİSÇİLİĞİ

“İbnü'l-Cevzî, Bakî b. Mahled'in el-Müsned'inde Ebû Hüreyre'den rivâyet edilen bir hadisin onlarca farklı tarikini sayarak 5374 sayısını elde etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'ine göre ise onun rivâyet ettiği hadislerin sayısı mükerrerleriyle birlikte 3848'dir. Mükerrerleri dikkate alınmadığında Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'inde bulunan Ebû Hüreyre'ye ait rivâyetler 1579'a düşmektedir.”³²

Ebû Hüreyre'yi, en çok hadis bilen ve hadisleri en iyi ezberleyen sahâbî konumuna getiren sebeplerin başında, onun Hz. Peygamber'le ilgili her şeyi öğrenme ve hadisleri ezberleme konusundaki güçlü arzusu gelir. Bu arzusu, onu Resûl-i Ekrem'in yanından ayrılmaktan alıkoymuş ve bu nedenle hadislerin çoğunu duyma ve ezberleme fırsatını bulmuştur. Diğer sahâbîler, ticaret, mülk edinme veya başka

²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 11/387.

²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, 5/266.

³⁰ Zehebi, *Siyer-u A'lami'n- Nübela*, 2/629.

³¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Hakim en-Nisâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn* (Beyrut: Dâru'l – Kütübi'l- İlmiyye, 1990), 3/585.

³² Cemal Ağırman, “Müksirûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 31/532-534.

meşguliyetlerle zaman geçirirken, Ebû Hüreyre ehl-i Suffe'den biri olarak Resûlullah'ın yanında kalmış ve onun yalnızca sahâbe meclislerinde değil, diğer sahâbîlerin bulunmadığı meclislerde de bulunarak, diğerlerinin duymadığı hadisleri öğrenme ve ezberleme fırsatı bulmuştur. Ebû Hüreyre, ilmi yaymayı emreden ve bilgiyi gizlemeyi yasaklayan âyetler ışığında, bildiği hadisleri rivayet etme yükümlülüğünü kendine bir görev olarak kabul etmiştir. Bu özverili yaklaşımı, onun hadislerin en iyi şekilde ezberlenmesi ve aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır.³³

Ebû Hüreyre, hadisleri ezberlemede hafızasının zayıf olduğunu düşünerek Rasûlullah'a (a.s.) bu konuda şikâyetle bulunmuş, Rasûlullah'ın (a.s.) duasını aldıktan sonra ise duyduğu hiçbir hadisi unutmadığını ifade etmiştir. ³⁴Bu durum, onun "Kim bana yalan isnad ederse ateşteki yerini hazırlasın." hadisinin sorumluluğunu hissettiğini ve hata yapmaktan kaçınma gayretini yansıtmaktadır.³⁵

FIKİHÇİLİĞİ

Ebû Hüreyre, adalet ve zabt sahibi bir muhaddis olarak kabul edilse de fukahâ nezdinde fâkih bir râvi olup olmaması tartışma konusu olmuştur.³⁶

Ebû Hüreyre'nin fâkihliği hakkında iki ana yaklaşım bulunmaktadır. Birincisi, onun Hz. Peygamber'in döneminde ve sonrasında sahâbîler arasında fetva verdiğini, ayrıca çeşitli zamanlarda vali ve kadı olarak görev yapmasından dolayı fâkih ve müctehid olduğunu savunan görüştür. İkinci yaklaşım ise, Ebû Hüreyre'nin fıkıh alanında tanınmadığını, bu nedenle rivayetlerinin mütevatir ya da meşhur düzeyde olmadığı durumlarda kıyasın öncelikli kabul edilmesi gerektiğini ileri sürer.³⁷

Hanefî fâkihi İmam Şâşî, fıkıh usûlüne dair eserinde râvileri iki gruba ayırmıştır. İlk grupta içtihadlarıyla tanınan râviler arasında Hulefâ-i Râşidîn, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Zeyd b. Sabit ve Muaz b. Cebel gibi

³³ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10/160-167.

³⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, (ö. 256/860), el-Câmiu's-Sahîh, thk. Muhammed b. Nâsîru'n-Nâsır Züheyr (y.y.:Dârü Tavki'n-Necât, 1422), 1/35.

³⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Hakim en-Nisaburi, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn* (Beyrut: Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1990), 3/583 (No: 6164).; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 8/106.

³⁶ Ufuk Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2020), 119.

³⁷ Adem Çiftçi, "Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi", *Eskiyeni* 42 (Eylül 2020), 829.

isimleri saymıştır.³⁸ İkinci grupta ise, hıfz ve adalet vasıflarıyla bilinen râvileri ele almış ve burada Ebû Hüreyre ile Enes b. Mâlik'i örnek göstermiştir. Şâşî'ye göre, bu râvilerin rivayetleri kıyasla çeliştiğinde, kıyasın tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü bu râviler fâkih râviler olarak görülmemektedir.³⁹

Alâî, Ebû Hüreyre'yi Ümmü Seleme, Enes b. Mâlik, Osman b. Affân ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi isimlerle birlikte, orta düzeyde fâkih sahâbiler arasında zikretmiştir.⁴⁰ Suyûtî ise Rasûlullah'ın döneminde sekiz sahâbiyi fetva vermeye yetkili kıldığını belirtmiştir. Bu sahâbiler arasında dört halife, Abdurrahman b. Avf, Muâz b. Cebel, Ubey b. Ka'b ve Zeyd b. Sâbit yer almakta olup, Ebû Hüreyre bu listede bulunmamaktadır.⁴¹ Bu da onun fetva verme konusunda doğrudan yetkilendirilmiş sahâbiler arasında yer almadığını göstermektedir.⁴²

Bazı rivâyetler Ebû Hüreyre'nin ashâb döneminde fetvasına zaman zaman başvurulmuş bir sahâbî olduğunu gösterse de sonraki dönemlerde 'Abâdile' ismiyle meşhur olan fâkih sahâbîler gibi fıkıh alanında ön plana çıkmamıştır. Ebû Hüreyre'nin sünnet anlayışı üzerine çalışan Rıdvan Yarba, Ebû Hüreyre'nin verdiği fetvalara yönelik incelemesinde ulaştığı 23 fetvayı⁴³ gerek senet gerekse muhteva ve tarihi bağlamlarıyla değerlendirmeye çalışmıştır. Bu çalışmada göze çarpan husus Ebû Hüreyre'nin verdiği fetvaların çoğunun hadislerden istişhâd etme niteliğinde olduğudur.⁴⁴

EBÛ HÜREYRE VE KIRAAT İLMİ

Ebû Hüreyre, kıraat eğitimini de sahâbenin önde gelen kıraat âlimlerinden Übey b. Kâ'b'ın huzurunda arz yöntemiyle almıştır. Bu eğitimden sonra kendisi de kıraat konusunda dersler vermiştir. Ebû Hüreyre'nin öğrencileri arasında, on kıraat imamından biri olan Ebû Ca'fer ile yedi kıraat imamından biri olan Nâfi'nin hocalarından Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rec gibi önemli isimler bulunmaktadır. Bu

³⁸ Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. İshâk eş-Şâşî, *Usûlu's-Şâşî ve Bihâmişi Umdetu'l-Havâşî* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1982), 275.

³⁹ Şâşî, *Usûlu's-Şâşî*, 275.

⁴⁰ Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî Alâî, *İcmâlu'l-İsâbe fî Akvâli's-Sahâbe*, thk. Muhammed b. Süleyman el-Aşkar (Kuveyt: Cemiyetu't-Turâsi'l-Arabî, 1407/1987), 1/94.

⁴¹ Celâlettin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *el-Hâvî li'l-Fetâvâ* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 1/156.

⁴² Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 119-123.

⁴³ Rıdvan Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı* (İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023), 157.

⁴⁴ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 145.

durum, Ebû Hüreyre'nin sadece hadis ilminde değil, aynı zamanda kıraat ilminde de etkili bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.⁴⁵

⁴⁵Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed İbnü'l-Cezerî, *Gayetü'n-Nihâye fî Tabakati'l-Kurrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1982), 370.; Muhammed Accâc el-Hâtib, *Ebü Hüreyre Râviyetu'l-İslâm* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 1982), 127.

BİRİNCİ BÖLÜM

EBÛ HÜREYRE VE HADİSÇİLİĞİNE DAİR ÇALIŞMALAR

Ebû Hüreyre, İslâm tarihinin en fazla hadis rivayet eden sahâbisi olarak, hadis ilminin şekillenmesinde merkezi bir role sahip olmuştur. Onun hadis ilmindeki konumu, hem rivayet ettiği hadislerin sayısı hem de bu hadislerin güvenilirliği ve doğruluğu açısından geniş çapta araştırmalara konu olmuştur. Hadisçiliğine dair yapılan bu çalışmalar, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin çokluğu, bu rivayetlerin Kur'ân 'a arz edilmesi ve İsrâiliyat ile olan ilişkisi gibi birçok farklı konuyu ele alır. Özellikle, onun rivayetlerinin sayısı üzerinden yapılan eleştiriler ve bu eleştirilerin arka planı, İslâm ilim geleneğinde önemli bir tartışma alanı oluşturur. Ayrıca, Ebû Hüreyre'ye yönelik tenkitler ve bu tenkitlerin sahâbe dönemine dayanan arka planları, rivayetlerinin tahkiki süreçleri ve bunların isnad zincirleri ile doğruluğu gibi meseleler de incelenmiştir. Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yeri üzerine yapılan bu araştırmalar, onun İslâm düşüncesi üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olurken, ona yönelik eleştirilerin hangi noktalarda yoğunlaştığını ve bu eleştirilerin ne derece haklı olduğunu da sorgulamaktadır. Bu nedenle, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki rolünü anlamak, rivayet ettiği hadislerin tarihsel bağlamını ve ilmi değerini daha iyi kavramak için büyük bir öneme sahiptir.

1.1. HADİSÇİLİĞİ

Her insan gibi birer beşer olan sahâbiler yaratılış, merak, Resulullah'a yakınlık, mizaç, yetenek, algılama biçimi gibi birçok açıdan birbirinden farklı özelliklere sahiptirler.⁴⁶ Ebû Hüreyre de Resulullah'a bağlılığıyla bilinen, onun sözlerini, fiillerini, takrirlerini hıfzederek insanlara ulaştıran⁴⁷ ve en fazla hadis rivayet eden sahâbi olarak, hadis ilminde merkezi bir yere sahiptir.

Nitekim kendisi de bu durumu şöyle ifade etmektedir. “Rasulullah'ın (a.s.) ashâbı arasında, benden daha çok hadis ezbere bilen yoktur. Muhacir kardeşlerimiz ticaretle, ensar kardeşlerimiz bağ ve bahçe işleriyle meşgul olurlarken, ben karın tokuluğuna Rasulullah'a hizmet eder ve hadislerini öğrenirdim.”⁴⁸

⁴⁶ Said Hatiboğlu, *Hadis Tedkikleri* (Ankara: Otto Yayınları, 2009), 14.

⁴⁷ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 68.

⁴⁸ Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 38-39.

Cumhuriyet sonrası dönemde Türkiye’de yapılan akademik çalışmalar, onun hadis ilmindeki yerini ve önemini incelemiştir. Ali Toksarı’nın “Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri”⁴⁹ başlıklı çalışması, Ebû Hüreyre’nin hayatı ve hadis ilmine katkılarını kapsamlı bir şekilde ele alır. Bu çalışmada, onun rivayet ettiği hadislerin güvenilirliği ve İslâm toplumundaki etkileri detaylı olarak incelenmiştir. Nevzat Âşık’ın “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”⁵⁰ başlıklı eseri de, onun rivayet yöntemlerini ve bu yöntemlerin hadis ilmi üzerindeki etkilerini değerlendirir. Âşık, Ebû Hüreyre’nin hadisleri rivayet ederken gösterdiği özeni ve bu rivayetlerin doğruluğunu koruma konusundaki titizliğini ele alarak, hadis ilmindeki rolünü ortaya koyar. Osman Güner’in “Ebû Hüreyre ve Hadis Rivayeti”⁵¹ başlıklı çalışması ise, hadis rivayet süreçlerini ve bu süreçlerin İslâm ilimleri üzerindeki yerini analiz eder. İbrahim Serin’in “Ebû Hüreyre Radıyallahu anh Ümmetin Hafızı, İslâm’ın Ravisi, Büyük Sahâbe”⁵² başlıklı çalışması ise, Ebû Hüreyre’nin ümmetin hafızı olarak kabul edilmesini ve hadis ilmindeki merkezi rolünü inceler.

Bu çalışmalar, Ebû Hüreyre’nin hadis ilmindeki rolünü daha iyi anlamamıza ve onun İslâm ilim geleneğindeki yerini kavramamıza yardımcı olmaktadır. Hadisçiliğine dair yapılan bu araştırmalar, sadece onun hadis rivayet etme sürecini değil, aynı zamanda bu sürecin İslâm düşüncesi üzerindeki uzun vadeli etkilerini de ortaya koymaktadır.

1.1.1. Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri

Ali Toksarı tarafından kaleme alınan *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri* başlıklı tez, 1982 yılında Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü’nde Ahmet Gül hoca tarafından yürütülen bir öğretim üyeliği tezi olarak tamamlanmıştır. Bu tez, Ebû Hüreyre’nin hadis alanındaki önemini ele almaktadır. Müellif, bu çalışmasında Ebû Hüreyre’nin hayatı, kişiliği, hadis ilmindeki yeri ve önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

⁴⁹ Ali Toksarı, *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 1982).

⁵⁰ Nevzat Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, *T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987).

⁵¹ Osman Güner, *Sünnetin Gölgesinde* (İstanbul: Işık Yayıncılık, 2015).

⁵² İbrahim Serin, *Ebû Hüreyre Radıyallahu anh Ümmetin Hafızı, İslâm’ın Ravisi, Büyük Sahâbe* (İstanbul: Beka Yayınları, 2023).

Müellif giriş bölümünde hayatı, ahlakı ve şahsiyeti olarak iki başlık altında Ebû Hüreyre 'yi tanıtmıştır. Hayatından bahsedilirken ismi ve künyesinden, Müslüman oluşundan, hanımı ve çocuklarından, Hülefa-i Raşidin dönemindeki Ebû Hüreyre 'den, Mervan'la ilişkisinden ve vefatından bahsedilmiştir. Ahlakı ve şahsiyetinden bahsederken ise takvasından, insanları hayra davetteki yerinden, cömertliğinden, anne sevgisinden, nüktedanlığından, fakirliğinden ve boğazına düşkün olup olmadığından bahsedilmiştir.⁵³

Birinci bölümde Ebû Hüreyre'nin hadisçiliği savunulmuştur. Hadis ilmindeki yerinden bahsedildikten sonra kıraat bilgisinden, tefsir bilgisinden, ve fıkıh bilgisinden bahsedilmiştir. Hadis ilmindeki yerinden de bahsedilirken Ebû Hüreyre'nin sikaliğinden, Ebû Hüreyre'nin gizlediği ve açıkladığı ilimden, Ebû Hüreyre yazı bilip bilmediğinden, hadislerin yazımındaki görüşünden, Ebû Hüreyre'nin müksirundan olmasının nedenlerinden, Hülefa-i Raşid'in devrinde hadis rivayetinden, Ebû Hüreyre ve tedlisten, Ebû Hüreyre'nin şeyhleri, talebeleri, rivayet ettiği hadis miktarlarından bahsedilmiştir. Müksirundan olmasının nedenleri olarak da Hz. Peygamber (a.s.)'e olan mülazemeti, hafızasının kuvvetli olması, hadis öğrenme ve öğretmedeki hırsı, Ebû Hüreyre'nin ticaretle ve devlet işleriyle iştigal etmemesi, Resulullah'ın (a.s.) vefatından sonra çok yaşaması gösterilmiştir.⁵⁴

İkinci olarak da “Ebû Hüreyre 'ye Yöneltilen Tenkidler” konusu işlenmiştir. Bu konu incelenirken ahabın Ebû Hüreyre 'yi tenkidlerinden, Şia ve Ebû Hüreyre'den, Hanefilerin Ebû Hüreyre 'yi Tenkidlerinden, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bazı hadislere yöneltilen tenkidlere örneklerden ve bunlara verilen cevaplardan bahsedilmiştir. Ahabın Ebû Hüreyre'ye yönelttiği tenkitlerden Hz. Aişe'nin ve Abdullah b. Ömer'in tenkidlerine yer verilmiştir. Şia ve Ebû Hüreyre başlığında da Ebû Hüreyre'nin Hz. Ali'yle muhabbetinden, Ebû Hüreyre'nin Hz. Ali'nin çocuklarını sevmesinden, Hz. Ali taraftarlarının Ebû Hüreyre'den hadis rivayet etmesinden ve tenkid eden Şia âlimlerinin gerçek amaçlarından bahsedilmiştir. Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerine tenkidler getirilmiş ve bunlara da cevaplar verilmiştir. Bu rivayetler

⁵³ Toksarı, *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri*, 1-64.

⁵⁴ Toksarı, *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri*, 64-130.

şunlardır: Yemeğe düşen sinek ile ilgili rivayet, hastalık bulaşması yoktur rivayeti, Allah'ın Adem'i kendi suretinde yaratmasıyla alakalı rivayet.⁵⁵

Müellif hadisle iştiğal olma durumundan her sahâbinin yaklaşımın farklı olduğuna değinmiştir. Kimi sahâbinin ticaretle kimisinin ziraatle uğraştığına, kimi sahâbinin de Resulullah'ın (a.s.) ağzından bir söz duymak için arkadaşıyla nöbetleşe Hz. Peygamber'i (a.s.) dinlemeye gittiğine sonrada nöbetleşe gittiği arkadaşlarına Peygamber'den (a.s.) duyduklarını anlattıklarına değinilmiştir. Suffe ehlinin de Resulullah'la beraber günün her saati beraber olduğundan bahsedilmiştir. Buna göre Ebû Hüreyre de bu sahâbilerden biridir. Hz. Peygamber (a.s.) tarafından Suffe'ye yerleştirilmiştir. En çok istediği şey inen ayetler ışığında Resulullah'ın (a.s.) sünnetini en iyi bir şekilde öğrenmek ve Hz. Peygamber (a.s.)'e hizmet etmektir. Çalışmada Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den (a.s.) yaklaşık olarak yarım asır yaşadığına değinilmiştir. Buna göre İslâm sınırlarının genişlemesiyle Hz. Peygamber'in (a.s.) sözlerine daha fazla ihtiyaç duyulmuştur. Ebû Hüreyre'de bu dönemde bazı kabilelere giderek Hz. Peygamber'den (a.s.) duyduklarını nakletmiş, kendisine gelen sorunları hadisler ışığında çözmeye çalışmıştır. Ebû Hüreyre hadis naklinde aslına uygun olarak nakletmeye özen göstermiştir.⁵⁶

Müellif Resulullah'a (a.s.) ait olmayan bir sözü ona isnat etmeyecek kadar şuurulu biri olduğuna değinerek buna rağmen kendisine şiilerin ve müsteşriklerin kendisine kötü niyetle tenkid yönelttiklerinden bahsetmiştir. Müsteşriklerin Ebû Hüreyre 'ye getirmiş oldukları tenkidlerdeki amaçları da zikredilmiştir. Buna göre Ebû Hüreyre en çok hadis rivayet eden sahâbi olduğu için onu tenkid ederek Müslümanların Kur'ân-ı Kerim'den sonra mürâacat edecekleri ikinci önemli kaynak olan sünnete karşı şüphe uyandırmaktır. Müellif Ebû Reyve ve Abdü'l Hüseyin'in katı mezhep taassubu içinde tahrifat, iftira ve yalanı mübah görerek Muaviye'yi tutup Hz. Ali tarafını tutmadığı için tenkid ettiğine değinmiştir. Müellif Ebû Hüreyre'nin ehl-i Sünnet'in gözündeki küçük düşürülmeye çalışıldığından da bahsetmiştir. Bu noktada bunların müsteşriklerle birleştiklerini vurgulamıştır. Müellif, bu Ebû Hüreyre'yi ta'n

⁵⁵ Toksarı, *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri*, 132-165.

⁵⁶ Toksarı, *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri*, 171-172.

edenlere asıl cevabı Ebû Hüreyre'den hadis rivayetinde bulunan 800 ravinin hadis rivayet etmekle vermiş olduğunu da zikretmiştir.⁵⁷

Müellif bütün bunlara rağmen Ebû Hüreyre'nin her zaman ehl-i Sünnet için önemli bir konumda yer alacağına değinerek her ne kadar tenkid edilse de Ebû Hüreyre'ye yöneltile dillerin susmaya mahkum olduğunu da zikretmiştir.⁵⁸

Müellif her ne kadar “Ebû Hüreyre'ye Yöneltile Tenkidler” diye başlık atsa da Ebû Reyre'nin ve Ceatani gibi bazı müsteşriklerin iddialarını bu başlık altında değil de tezin tamamına yayarak konuyla alakalı yerlerde vermiş ve ardından bu tenkidleri çürütmüştür. Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğini savunan bu çalışma, alanda yapılan ilk Türkçe kaynak ve eski bir çalışma olması hasebiyle de daha çok Arapça kaynaklardan faydalanılarak yazılmıştır. Çalışmada ara ara konuyla alakalı Ebû Hüreyre'ye yöneltile tenkidlerin de verilmesi ve çürütülmesi çalışmanın objektifliğini ve bilimselliğini arttırmaktadır. Çalışmada her ne kadar sahâbenin Ebû Hüreyre'ye yönelttiği tenkidlere yer verilse de bu noktada bir inceleme yapılmamıştır. Çalışmada, her ne kadar Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğini savunmuş olsa da fıkıhçılığı ve İslâm tarihindeki yeri ve önemini belirtilmekte ve çok kapsamlı olmasa da kıraat bigisi, tefsir bilgisi ve fıkıh bilgisine yer verilmiştir. Çalışmada Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğini savunurken temel olan noktaların hepsiyle alakalı başlık verilirken Ebû Hüreyre'nin en çok eleştirildiği noktalardan biri olan İsrâiliyatla alakalı herhangi bir başlık açılmamıştır.

Çalışma Ali Toksarı tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Bu çalışma Cumhuriyet sonrası Türkiye'de Ebû Hüreyre ve hadisçiliği hakkında yapılmış en eski Türkçe kaynaktır. Toksarı'nın akademik bir dille yazmış olduğu bu eser bastırılmamıştır. Çalışma daktilo yazısıyla hazırlanmış eski bir kaynaktır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin hayatını ve hadis ilmindeki yerini geniş bir perspektiften ele alarak, onun İslâm dünyasındaki önemini açıkça ortaya koymaktadır. Çalışma, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini ve rivayetlerinin güvenilirliğini vurgularken, ona yönelik eleştirileri de kapsamlı bir şekilde ele alarak dengeli bir değerlendirme sunmaktadır. Müellifin, Ebû Hüreyre'yi sadece eleştirilerin odağında değil, aynı

⁵⁷ Toksarı, *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri*, 171-172.

⁵⁸ Toksarı, *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri*, 171-172.

zamanda İslâm ilmine katkılarıyla da ele alması, onun bütüncül bir portresini çizmiştir. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin İslâm dünyasındaki rolünü ve önemini anlamak isteyenler için değerli bir kaynaktır. Çalışma eski bir çalışma olduğundan dolayı eski bir dil kullanılmıştır.

Eski bir dil kullanılmasına rağmen çalışma akıcı bir üslupla yazılmıştır. Basımının yasak olması da bu çalışmanın araştırmacılar tarafından kaynak olarak kullanılmasına engel olmaktadır. Alandaki ilk çalışma olması sebebiyle de kullandığı kaynaklar genellikle Arapça kaynaklardır.

1.1.2. Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği

Nevzat Âşık, *Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği* başlıklı makalesini 1987 yılında T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlamıştır. Yazar, bu makalesinde Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğini tek bir başlık altında savunmuştur. Çalışmaya göre, Ebû Hüreyre, hadis ilminin önde gelen şahsiyetlerinden biri olup, Kütüb-i Sitt'e'de en fazla hadis rivayet eden sahâbi olarak tanınmaktadır. Ancak, onun rivayet ettiği hadisler, İslâm dünyasında mezhepler arasında farklı şekillerde yorumlanmış ve bu durum çeşitli tartışmalara neden olmuştur. Makale, Ebû Hüreyre'nin ehl-i Sünnet dışındaki mezhepler tarafından nasıl algılandığını ve son dönemde ülkemizde neden bazı kesimler tarafından hadis uydurduğu iddialarının gündeme getirildiğini incelemeyi amaçlamaktadır.⁵⁹

Müellif, makalesini iki temel argüman üzerine inşa etmiştir. Birincisi; Ebû Hüreyre'nin hadisçiliği, ikincisi ise; Ebû Hüreyre'nin çok sayıda hadis rivayet etmesidir.

Ebû Hüreyrenin Hadisçiliği:

Yazar öncelikle Ebû Hüreyre'nin Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'in (a.s.) yatılı öğrencileri ehl-i Suffe arasına katıldığını, tek amacının hadis tahâmmülü ve rivayeti olduğundan bahsetmiştir. Kütüb-i Sitt'e'de en fazla hadisi olan sahâbi olduğu belirtilerek hadis alanında önemli bir yere sahip olduğundan ve çok hadis rivayet ettiği için kendisine çeşitli tenkidlerin getirildiğinden de bahsetmiştir.⁶⁰

⁵⁹ Âşık, "Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği", 85.

⁶⁰ Âşık, "Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği", 85-87.

Yazar, Hz. Aişe, Hz. Ömer ve Mervan gibi sahâbilerin Ebû Hüreyre'yi eleştirdiklerinden ve Ebû Hüreyre'nin de onlara verdiği cevaplarla ilim sahibi arkadaşlarının takdirini kazandığından bahsetmektedir. Bununla birlikte, Ebû Hüreyre'nin insan olması gereği zaman zaman rivayetlerinde hatalar yaptığı ve bu hataların arkadaşları tarafından düzeltilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Ebû Hüreyre de bu hatalar karşısında ısrar etmemiştir.⁶¹ Bazen de bazı hadislerin tamamını duymadığı için hadisi eksik nakletmiştir. Buna örnek olarak, Ebû Hüreyre'nin Resulullah'tan (a.s.) “Uğursuzluk üç şeydedir: evde, kadında ve atta” diye naklettiği hadis gösterilmiştir.⁶² Ebû Hüreyre, nesihden haberi olmadığı için bazı rivayetlerde bulunmuş ve sahâbiler tarafından eleştirilmiştir. Bu makalede, bir kedinin yeme içmesine engel olduğundan dolayı cehennemlik olan kadına dair rivayet ve cenaze yıkayan ve taşıyanın abdest alması gerektiğine dair rivayetleri ile sahâbilerin bu rivayetlere getirdiği eleştirilerden bahsedilmiştir.⁶³ Çalışmada, Ebû Hüreyre'nin hadis uydurduğu iddia edilen Mutezili ve Şii kaynaklarının delil olarak gösterdiği cünüpluyken sabahlayanın orucunun olmayacağına dair rivayet tahlil edilmiştir. Kaynaklar incelendiğinde, sahâbenin bu rivayeti kabul etmemesine rağmen Ebû Hüreyre'yi yalancılıkla itham etmediği ve Ebû Hüreyre'nin de daha sonra görüşünden rücu ettiği görülmüştür.⁶⁴ Goldziher'in, köpeklerin öldürülmesiyle alakalı hadiste İbn Ömer'in söylemine dayanarak menfaati gereği Ebû Hüreyre'nin hadis uydurduğu iddiasına yer verilmiştir. Yazar, hemen ardından İbn Ömer'in bu konudaki açıklamasına yer vererek, İbn Ömer'in Ebû Hüreyre'nin hadis uydurmadığını ve bu konuyla alakası olduğu için Ebû Hüreyre'nin hadisi daha iyi bileceğini ifade ettiğini aktarmıştır.⁶⁵

Ebû Hüreyre'nin Rivayetlerinin Çok Olması:

Yazar Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayeti olmasını çeşitli sebeplere bağlamıştır. Bu sebepler şunlardır:

⁶¹ Âşık, “Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği”, 94.

⁶² Âşık, “Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği”, 94-95.

⁶³ Âşık, “Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği”, 95-97.

⁶⁴ Âşık, “Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği”, 97-99.

⁶⁵ Âşık, “Ebû Hüreyre'nin Hadisçiliği”, 100-101.

1. Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'le alakalı her şeyi öğrenmek için duada bulunmuş ve Peygamberimiz (a.s.)'e de bazen unuttuğu hadisler için yakınmıştır. Resulullah (a.s.)' da unutmaması için kendisine dua etmiştir.⁶⁶

2. İlim öğrenmede en önemli nokta olan öğrenme arzusuna sahip olması.⁶⁷

3. Hz. Peygamberin vefatından sonra neredeyse yarım asır hadis öğreticiliği yapması.⁶⁸

4. Hz. Peygamber'den sonra Ebû Hüreyre'nin hadis yazma ve yazdırması.⁶⁹

4. Çok fazla talebesinin olması.⁷⁰

5. 3 yıl boyunca Resulullah (s.a.s.)'ın hakkında malumat almak için vakit ayırması.⁷¹

6. Hafıza gücünün kuvvetli olması.⁷²

7. Ebû Hüreyre'nin Bakara Suresi 159-160. ayetleri doğrultusunda hadis nakletmesi.⁷³

Makale, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki rolünü ve önemini incelemektedir. Yazar, Ebû Hüreyre'nin neden bu kadar çok hadis rivayet ettiğini ve bu rivayetlerin güvenilirliğini detaylandırarak açıklamaktadır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin fazlalığının nedenlerini açıklayarak, bu durumun onun gibi bir şahsiyet için olağan olduğunu ve hadis uydurmadığını çeşitli delillerle ortaya koymuştur. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin sahâbiler tarafından kabul görmesi ve güvenilir bir ravi olarak tanınması, makalenin önemli bulgularından biridir. Ebû Hüreyre'nin hadis alanında neden önemli bir konuma sahip olduğuyla ilgili olarak, Kütüb-i Sitte'de çok fazla hadisnin bulunması dışında ayrıntılı bir açıklama yapılmamıştır. Bununla birlikte, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin sayısı gibi temel bilgiler de verilmemiştir. Kendisine yöneltilen eleştirilere yer verilmiştir. Goldziher gibi oryantalistlerin eleştirilerine yer verilip, İbn Ömer gibi sahâbinin bu eleştirileri

⁶⁶ Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 87.

⁶⁷ Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 87-89.

⁶⁸ Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 87-89.

⁶⁹ Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 88-90.

⁷⁰ Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 88-90.

⁷¹ Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 88-90.

⁷² Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 91.

⁷³ Âşık, “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”, 90-91.

çürütmek için yaptığı açıklamalar da detaylandırılmıştır. Bu da makalenin eleştirel ve analitik bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Ancak Ebû Reyze gibi Ebû Hüreyre'yi ciddi anlamda eleştiren yazarların iddialarına yer verilmemiştir. Bu eleştirilere yer verilerek detaylı bir analizle incelenmesi, makalenin eleştirel bakış açısını zenginleştirebilirdi. Makalenin tek bir başlık altında yazılması ve alt başlıkların bulunmaması, okuyucuların konuları daha sistematik bir şekilde takip etmelerini zorlaştırmaktadır.

1.1.3. Ebû Hüreyre ve Hadis Rivayeti

Osman Güner'in *Sünnetin Gölgesinde* adlı eseri, 2015 yılında İstanbul'da Işık Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Kitabın "Ebû Hüreyre ve Hadis Rivayeti" başlıklı bölümü, Hz. Muhammed (a.s.)'in hadislerini nakletme konusunda önemli bir isim olan Hz. Ebû Hüreyre'nin hayatını ve hadis ilmi üzerindeki etkisini incelemektedir. Osman Güner, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmi içindeki yerini, sahâbenin Ebû Hüreyre'ye yönelttiği tenkidler ile savunmaları ve neden çok hadis rivayet ettiği üzerinde duruyor.

Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetinde gösterdiği yoğun çaba ve bu konuda aldığı eleştiriler makalenin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Makalede, bazı sahâbilerin hadis rivayetini ağır bir mesuliyet olarak görüp az hadis rivayet etmeyi tercih ettiği, buna karşılık Ebû Hüreyre'nin çok sayıda hadis rivayet ettiği vurgulanıyor. Hz. Âişe ve Hz. Ömer'in, Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayet etmesine itirazda bulundukları ve Hz. Ömer'in çok hadis rivayet etmesi sebebiyle Ebû Hüreyre 'ye hadis rivayet etme yasağı getirdiği belirtiliyor. Ebû Hüreyre ise bu itirazlara karşı makul ve ikna edici cevaplar vererek kendini savunmuştur.⁷⁴

Güner, Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayet etmesine sebep olarak Ebû Hüreyre'nin Bakara Suresi (159-160). ayetleri gereği hadis rivayet ettiğini belirten rivayet ile diğer sahâbiler içinde gücündeyken kendisinin Hz. Peygamber (a.s.)'e hizmet ettiğini belirten rivayete yer vermektedir. Müellif, sahâbenin sünneti korumak amacıyla Ebû Hüreyre 'yi tenkid ettiklerine de vurgu yapmaktadır.⁷⁵

⁷⁴ Güner, *Sünnetin Gölgesinde*, 29-31.

⁷⁵ Güner, *Sünnetin Gölgesinde*, 31-33.

Makalede, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin sadece sahâbilerle sınırlı kalmadığı, Mu'tezile, Şia, Rafîziye ve Hariciye gibi mezhepler ile Batılı oryantalistler tarafından da devam ettirildiği belirtiliyor. Oryantalistler, İslâm'ın temelini sarsmayı amaçlayan çalışmalarında Ebû Hüreyre'ye yönelik çeşitli iftiralar atmışlardır. Bu çabalar, bazı Müslüman yazarlar tarafından da kabul görmüş ve şüpheler yayılmaya çalışılmıştır.⁷⁶

Makale, Ebû Hüreyre'nin diğer sahâbilere nispetle daha fazla hadis rivayet etmesinde etkili olan faktörleri de açıklıyor. Bu faktörler şunlardır: Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'le (a.s.) sürekli birlikte olması, Resul-i Ekrem'in duasına mazhar olması, hadisleri öğrenmeye büyük bir iştiaak duyması, güçlü bir hafızaya sahip olması, ömrünü hadis ilmine adanması.⁷⁷

Müellif, makalede Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayet etmesinin makul olduğunu savunmakta ve bu doğrultuda, sahâbenin Ebû Hüreyre'ye yönelttiği eleştiriler ile Ebû Hüreyre'nin bu eleştirilere verdiği makul cevaplara yer vermektedir. Sonuç olarak, Ebû Hüreyre'nin güvenilir bir ravi olduğu vurgulanmaktadır. Ancak, çalışmada bu eleştiriler yeterince incelenmemiş; sadece Hz. Âişe ve Hz. Ömer'in eleştirileri ele alınmış ve bu konular da yüzeysel bir şekilde işlenmiştir. Ehl-i sünnet dışındaki mezheplerin, oryantalistlerin ve modern yazarların eleştirilerine ise yer verilmemiştir. Eleştirilerin daha kapsamlı bir şekilde incelenmesi, kaynakların daha geniş kullanımı ve modern perspektiflerin dahil edilmesi, çalışmanın metodolojik yaklaşımını ve akademik katkısını belirgin şekilde geliştirebilirdi. Ayrıca, çalışmanın başlığının, ele alınan içerik ile uyumsuz kaldığı ve konunun sadece tek bir noktadan ele alındığı görülmektedir; bu da farklı açılardan daha fazla vurgu yapılması gerektiğini göstermektedir.

1.1.4. Ebû Hüreyre Radiyallahu anh Ümmetin Hâfızı, İslâm'ın Ravisi, Büyük Sahâbe

İbrahim Serin, *Ebû Hüreyre Radiyallahu anh: Ümmetin Hafızı, İslâm'ın Ravisi, Büyük Sahâbe* adlı kitabını 2023 yılında İstanbul'da Beka Yayıncı tarafından 1. basım olarak yayımlamıştır. İslâm'a zarar vermek isteyen müsteşrikler ve bazı

⁷⁶ Güner, *Sünnetin Gölgesinde*, 28.

⁷⁷ Güner, *Sünnetin Gölgesinde*, 33-42.

mezhep mensupları ilk olarak sünnete saldırmışlardır. Bu saldırılarla sünnete karşı olumsuz bir algı oluşturarak Kur'ân'ı tahrif etme yollarını açmayı hedeflemişlerdir. Bu sebeple, sünnetin bize nakledilmesini sağlayan ilk ve en önemli halka olan sahâbeyi hedef almışlardır. Sahâbenin yalan söylediği ithamında bulunarak sünnetin konumuna zarar vermek istemişlerdir. Müellif, sahâbeyi bu tür ithamlara karşı korumanın bütün Müslümanların sorumluluğu olduğunu vurgulayarak, bu amaca hizmet etmek için bu çalışmayı gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Müellif, sahâbenin önemli bir ismi olan Ebû Hüreyre'nin hayatını ve faziletini incelemiştir. Ebû Hüreyre'nin daha iyi anlaşılması için, öncelikle ashâbın tanınmasının faydalı olacağını düşünen müellif, bu doğrultuda sahâbeden bahsetmiş ve ardından Ebû Hüreyre 'ye odaklanarak bu çalışmayı kaleme almıştır.⁷⁸

Öncelikle sahâbenin fazileti konusu incelenmiştir. Sahâbenin tanımı, özellikleri ve faziletine ilişkin ayetler ve hadisler üzerinde durulmuştur. Öncelikle sahâbe kavramı, Hz. Peygamber (a.s.) ile olan ilişkileri ve nitelikleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bağlamda, sahâbenin Hz. Peygamber (a.s.) ile olan temaslarının kapsamı ve önemi vurgulanmıştır. Ardından, sahâbenin faziletine dair Kur'ân ayetleri ve hadisler incelenmiştir. Sahâbenin İslâm'ın yayılmasında, fetih ve zaferlerdeki rolü üzerinde durulmuş, kıyamet gününde liderlik ve nur olma vasfına sahip olacakları belirtilmiştir. Sahâbilere yönelik saygı ve sevgi gerekliliği üzerinde durularak, onlara hakaret etmenin haram olduğu vurgulanmıştır. İslâm âlimlerinin sahâbeyi koruyan sözlerine yer verilerek, sahâbenin tenkit edilemeyeceği üzerinde durulmuştur. Son olarak, sahâbe ile ilgili İmam Tahavi'nin (ö. 321/933) ifadeleri aktararak, sahâbeyi sevmek ve saygı göstermek gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu şekilde, sahâbenin faziletine ve önemine değinilmiş, konunun önemi vurgulanmıştır.⁷⁹

Çalışmada daha sonra da Ebû Hüreyre tanıtılmıştır. İbn Asakir'in (ö. 571/1176) Tarihi'ne göre Ebû Hüreyre'nin asıl adının Abdurrahman b. Sahr olduğu ve Ezd kabilesinin Devs kolundan olduğu belirtilmiştir. Resulullah'ın (a.s.) ona "Ebû Hüreyre" ve "Eba Hırr" şeklinde hitap ettiği vurgulanmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin künyesiyle tanındığına vurgu yapmıştır. Çalışmada, Tufeyl İbn Amr'ın Mekke döneminde Resulullah'la (a.s.) görüştüğü ve daha sonra Devslileri Müslüman olmaya

⁷⁸ Serin, *Ebû Hüreyre Radiyallahu anh Ümmetin Hafızı, İslam'ın Ravisi, Büyük Sahâbe*, 1-13.

⁷⁹ Serin, *Ebû Hüreyre Radiyallahu anh Ümmetin Hafızı, İslam'ın Ravisi, Büyük Sahâbe*, 13-46.

davet ettiği belirtilmiştir. Ebû Hûreyre dışındaki Devslilerin İşlâm'a girişlerinde daha temkinli davrandıkları ifade edilmiştir. Müellif, Ebû Hûreyre'nin yaklaşık seksen kişiyle birlikte Devs'ten Medine'ye hicret ettiğini ve oradan Hayber'e giderek savaşa katıldığını aktarmıştır. Ebû Hûreyre'nin daha sonra Suffe'de kaldığı, kendisini Resulullah'ın (a.s.) hizmetine verdiği ve onunla birlikte dolaştığı, hac ve gazvelerde birlikte hareket ettikleri belirtilmiştir. Ebû Hûreyre'nin Resulullah'tan (a.s.) hadis dinlemeye büyük bir istekle bağlandığı, karın tokluğuna olsa dahi Resulullah'ın (a.s.) yanından hiç ayrılmadığı ve dini bilgileri öğrenmek için büyük çaba gösterdiği vurgulanmıştır.⁸⁰

Müslüman olmayan annesi için Resulullah'tan (a.s.) dua istediği ve bu dua sonucunda annesinin hidayete erdiği kaydedilmektedir. Müellif, Ebû Hûreyre'nin Resulullah'ın (a.s.) yanında üç veya dört yıl kalmasına rağmen diğer sahâbilerden daha fazla hadis rivayet etmesinin nedenlerini açıklamıştır. Ebû Hûreyre'nin sadece Resulullah'tan (a.s.) değil, diğer sahâbilerden de hadis rivayet ettiği belirtilmektedir. Ebû Hûreyre , Resulullah'tan (a.s.) sonra hicri 59'a kadar yaşamış ve bu süre zarfında öğrendiklerini çevresine aktarmıştır. Kendisinden yaklaşık 800 hadis rivayet edilmiştir. Müellif, sahâbilerin herhangi bir meseleyle karşılaştıklarında önce Kur'ân'a başvurduklarını, Kur'ân'da çözüm bulamadıklarında ise sünnete başvurduklarını belirtmiştir. Her sahâbenin belirli bir alanda öne çıktığı vurgulanarak, Ebû Hûreyre'nin de hadis alanında öne çıktığı ifade edilmiştir. Müellif, Ebû Hûreyre'nin Abdullah İbn Amr'ın kendisinden daha fazla hadis rivayet ettiğini bildirmesine rağmen Ebû Hûreyre'nin daha fazla hadis rivayet etmesinin nedenlerini dört madde halinde açıklamıştır. İlk olarak, Abdullah İbn Amr'ın daha çok ibadetle meşgul olmasından dolayı az hadis rivayet ettiği belirtilmiştir. İkincisi, Abdullah İbn Amr'ın daha çok Mısır ve Taifte bulunmasına karşın Ebû Hûreyre'nin Medine'de bulunması ve ilim talep edenlerin çoğunun Medine'yi tercih etmesi sebebiyle Ebû Hûreyre'nin daha fazla hadis rivayet ettiği ifade edilmiştir. Üçüncüsü, Hz. Peygamber'in (a.s.) Ebû Hûreyre'ye hadisleri unutmaması için dua etmesi ve dördüncüsü, Abdullah'ın ehl-i Kitab'ın kitaplarından pek çok kitabı okuması ve bunlardan bahsetmesi sebebiyle tâbiün imamlarının çoğunun ondan hadis almaktan çekinmiş olduğu belirtilmiştir. Daha

⁸⁰ Serin, *Ebû Hûreyre Radiyallahu anh Ümmetin Hafızı, İşlam'ın Ravisi, Büyük Sahâbe*, 47-53.

sonra, Ebû Hüreyre'nin aklıkla imtihanına dair bir hadiseye yer verilmiştir. Ardından, sahâbilerin, Ebû Hüreyre'nin hadisleri en çok ezberleyen kişi olduğu, Hz. Peygamber'e (a.s.) cesurca sorular sorduğu ve ilmin bir kapısı olduğu gibi Ebû Hüreyre hakkındaki söylemlerine değinilmiştir. Müellif, Resulullah'ın (a.s.) unutulmayacak bir ilim istediğine dair duasına “amin” dediğine dair rivayete ve âlimlerin Ebû Hüreyre hakkında sağlam bir hafızaya sahip olduğu, İmam, fâkih ve müctehid olduğu gibi söylemlerine de yer vermiştir. Ebû Hüreyre'ye yönelik saldırıların Harun er-Reşid zamanında yaşandığı ve Ebû Hüreyre'nin savunulması konusunda Harun er-Reşid'le karşı karşıya geldiği bilgisi aktarılmıştır. Bunun yanı sıra, Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayet etmesi nedeniyle sorgulayanlara verdiği cevaplara da değinilmiştir.⁸¹

İbrahim Serin'in çalışması, sahâbenin faziletine dair genel bir inceleme ile başlıyor ve ardından Ebû Hüreyre'nin hayatını ve hadis ilmine katkılarını detaylandırıyor. Yazar, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin aslında onun sünnete olan güçlü savunuculuğuna karşı bir saldırı olarak görülebileceğini belirtiyor. Bu çerçevede, eserin temel amacı, Ebû Hüreyre'nin hadisçiliği ve İslâm tarihindeki rolünü vurgulayarak, sünnete yapılan eleştirilere karşı bir savunma sunmak. Kitap, basit ve akıcı bir dille kaleme alınmış, bu da konunun anlaşılmasını kolaylaştırıyor ve okuyucuda bir oturuşta bitirme isteği uyandırıyor. Özellikle hadis ilmine ilgi duyan genel okuyucular için bu yaklaşım, eseri erişilebilir ve ilgi çekici kılmaktadır.

Akademik bağlamda, eserin dil ve üslup açısından basit ve akıcı olması, bazı akademik ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalabilir. Eserin, hadis ilmine dair daha kapsamlı bir tartışma sunmak yerine, eleştirileri savunma amaçlı reddetmesi, metodolojik açıdan zayıf bir duruş sergilediğini göstermektedir. Özellikle tartışmalı bir figür olan Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin detaylı bir incelemeye tabi tutulmaması, eserin bilimsel nesnelliğini sorgulatmaktadır. Akademik çalışmalarda beklenen, farklı görüşlerin eleştirel bir perspektifle analiz edilmesidir; ancak bu eserde eleştiriler genellikle yüzeysel bir şekilde geçilmiş ve savunmacı bir yaklaşım tercih edilmiştir.

Bu yaklaşım, eserin bilimsel güvenilirliğini ve tarafsızlığını zayıflatmaktadır. Eleştirel bir değerlendirme yapma kapasitesine sahip eserlerde, karşıt görüşlerin titiz

⁸¹ Serin, *Ebû Hüreyre Radiyallahu anh Ümmetin Hafızı, İslam'ın Ravisi, Büyük Sahâbe*, 53-126.

bir şekilde incelenmesi ve bu görüşlerin savunulması ya da çürütülmesi için sağlam argümanların sunulması beklenir. Ancak eserin bu noktada daha çok savunma odaklı bir metin olarak konumlandığı görülmektedir. Dolayısıyla, eserin genel okuyucu kitlesi için temel bir bilgi kaynağı sunduğu söylenebilse de, akademik analizler için yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu durum, eserin daha kapsamlı bir akademik yaklaşım bekleyen okuyucular tarafından yeterli bulunmamasına yol açabilir.

1.2.EBÛ HÜREYRE VE RİVAYETLERİNİN KUR'ÂN 'A ÂRZI

Hadisin Kur'ân 'a arzı, bir hadisin Kur'ân ile çelişmemesi veya Kur'ân'a uygun olması gerektiği anlamına gelir. Başka bir deyişle, bir hadisin sahih kabul edilebilmesi için Kur'ân ile uyumlu olması ve ona aykırı düşmemesi şarttır.⁸² Ebû Hüreyre, kendisine yöneltilen eleştirilerin farkında olduğu için, aktardığı hadisleri Allah'ın kitabı ile desteklemeye özen gösterirdi; hadislerden sonra ayetler okuyarak bu rivayetlerini Kur'ân 'a arz ederdi. Ancak onun bu arzı genellikle hadisin doğruluğunu pekiştirmek ve güçlendirmek amacı taşırdı.⁸³ Cumhuriyet dönemi sonrasında yapılan Ebû Hüreyre hakkında yapılan Fahri Uluocak, Ebû Hüreyre'nin Kur'ân'a Arz Ettiği Rivayetler"⁸⁴ adlı çalışmasında, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin Kur'ân 'a arzı konusu, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu süreç, sadece rivayetlerin doğruluğunu belirlemek için değil, aynı zamanda Kur'ân ve Sünnet arasındaki ilişkinin nasıl şekillendiğini anlamak açısından da büyük bir öneme sahiptir.

Bu bağlamda, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin Kur'ân 'a arz edilmesi üzerine yapılan çalışma, onun hadis rivayet etme sürecini ve bu sürecin İslâm ilmi içerisindeki yerini daha iyi kavramamıza yardımcı olmaktadır. Hadislerin Kur'ân 'a arzı, Kur'ân-Sünnet bütünlüğünü korumak ve rivayetlerin doğruluğunu sağlamak açısından son derece önemlidir.

1.2.1. Ebû Hüreyre'nin Kur'ân'a Arz Ettiği Rivayetler

Fahri Uluocak, *Ebû Hüreyre'nin Kur'ân'a Arz Ettiği Rivayetler* başlıklı yüksek lisans tezini 2010 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Emin Âşıkutlu danışmanlığında

⁸² Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, 17.

⁸³ Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, 38-40.

⁸⁴ Fahri Uluocak, *Ebû Hüreyre'nin Kur'ân'a Arz Ettiği Rivayetler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

tamamlamıştır. Sahih olan hadisi olmayanından ayırt etme yöntemlerinden biri de hadislerin Kur'ân'a arzı metodudur. Arz metodu geçmişten günümüze tartışılmalıdır. Bu çalışmada Ebû Hüreyre'nin (ö. 58/678) rivayetleri bağlamında hadislerin Kur'ân'a arzı incelenmiştir. Böylece Kur'ân-sünnet/hadis bütünlüğü ortaya konularak iki temel kaynağın ayrılmasının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Kur'ân'ın açıklanması ve anlaşılmasından Kur'ân-sünnet/ hadis birlikteliğinin ne denli önemli bir unsur olduğu hadislerin Kur'ân'a arz yöntemiyle görülmesi amaçlanmaktadır. Ebû Hüreyre de çok hadis rivayet etmekle eleştirildiği için bu çalışmayla Ebû Hüreyre'nin, rivayetlerinin Kur'ân'dan asıllara dayandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Müellif Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini inceleyerek hangi hadisleri Kur'ân'a arz ettiğini bunların nedenlerini tespit etmeye çalışmıştır.⁸⁵

Çalışmada öncelikle Ebû Hüreyre'nin hadisçiliği incelenip savunulmuştur. Ardından “Hadislerin Kur'ân'a Arzı Meselesi” konusu incelenmiştir. Bu başlık altında arz kavramının tanımı yapılmıştır. Buna göre; hadislerin Kur'ân'a arzı, sahih olabilmesi için hadislerin Kur'ân'a uygun olması ve Kur'ân'a aykırı bir anlam taşınamamasıdır. Arz kavramının anlamını Hz. Peygamber'den (a.s.) rivayet edilen “Benden gelenleri Allah'ın Kitâb'ına arz ediniz. Ona uygun ise ben söylemişimdir. Şayet aykırı ise ben söylememişimdir.”⁸⁶ rivayetinden almıştır. Müellif akabinde sahâbenin bir sorunla karşılaştığında ilk önce rivayetleri Kur'ân'a arz ettiklerinden bahsetmiştir. Buna göre sahâbenin bazı rivayetleri Kur'ân'a arz etmedeki amacı; rivayetleri tashih etmek, rivayetleri pekiştirmek, rivayet edendeki hatayı göstermek ve hadislerin sıhhatini göstermektir. Çalışmada akabinde Ebû Hüreyre'nin de bu yöntemi kullandığından bahsedilmiştir.⁸⁷

Daha sonra muhaddislerin arz düşüncelerine yer verilmiştir. Buna göre muhaddislerin hadisleri Kur'ân'a arz etmedeki amaçları hadislerin sıhhatini tespit etmektir. İbnu'l- Cevzi (ö. 597/1201), İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve Aliyyu'l Kari'nin (ö. 1014/1605) bu tenkid yöntemini kullandığına değinilmiştir. Muhaddislerin Kur'ân'la çelişen rivayetleri zayıf ve merdud olarak hükmettiklerine

⁸⁵ Uluocak, *Ebû Hüreyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*, 2-3.

⁸⁶ Muhammed b. İdris eş-Şâfi'i, *Risâle* (şerh. Abdülfettah b. Zafir Kebbare) (Beyrut: Dâru'n Nefâis, 1999), 224.

⁸⁷ Uluocak, *Ebû Hüreyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*, 28-31.

değinilmiştir.⁸⁸ Daha sonra da fukahânın Kur'ân'a arz konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. Konuyla alakalı Ebû Hanife'nin (ö. 150/767), İbn Hazm'ın (ö. 456/1064), Kamil Çakın'ın, Ebû Yusuf'un (ö. 182/798), Yusuf el- Kardavi'nin görüşlerine yer verilmiştir.⁸⁹ Ardından müellif arz düşüncesinin Kur'ân'dan ve hadisten dayanaklarına yer vermiştir. Bu konuda Necm Suresi (3-4.) ayetleri olan “ O hevasından konuşmaz. O'na vahyolunanı söyler.” ayeti dayanak olarak gösterilmiştir. Yine bu konuda birçok ayete yer verilmiştir. Ardından hadisten dayanaklar getirilmiştir. “ Benden size gelen şeyi, Allah'ın Kitâb'ın'a arz edin. Ona uygunsa, onu ben söylemişimdir. Ona uygun değilse ben onu söylemem.” rivayeti dayanak olarak gösterilmiştir. Bu konuda başka rivayetlere de yer verilmiştir. Çalışmada bazı ilim ehli tarafından, delil olarak gösterilen bu arz rivayetlerinin hemen hepsinin uydurma veya münker kabul edildiğine değinilmiştir. Müellif ardından her ne kadar bu rivayetler hakkında olumlu görüş olmasa da bu nokta da Resulullah'tan (a.s.) gelen sahih hadis kaynaklarında yer alan bir rivayette Hz. Peygamber'in (a.s.) Kur'ân'a arz ettiğine vurgu yapmıştır. Ardından konuyla alakalı birkaç rivayet zikretmiştir. Çalışmada daha sonra Kur'ân'a arz nedenlerinden bahsedilmiştir. Kur'ân'a arz nedenleri olarak hadisin hükmünün Kur'ân ayeti ile nesh edilmesi, Kur'ân'a muhalif rivayetin reddi, Kur'ân'da hükmü bulunmayan konuda, hüküm koyan rivayetin reddi, rivayet edilen hadisi desteklemek, raviyi hatası ya da unutkanlığından dolayı cerhetmek, hadisin hangi Kur'âni asla dayandığını tespit etmek, Kur'ândan başka asıl kabul etmemek sayılmıştır. Müellif, akabinde Ebû Hüreyre'nin hadisleri arz etmesinin nedenlerinden bahsetmiştir. Bu konu yukarıda sayılan arz nedenlerinin Ebû Hüreyre'nin arz nedenleri için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Çoğunlukla da rivayetinin teyit etmek maksadıyla Kur'ân'a arz ettiği söylenilmiştir. Çalışmada Ebû Hüreyre 'den gelen rivayetlerin ortak noktasının müşahade alanıyla, gündelik tatbikatlarla ve pratik yaşamla alakalı olmayan konularda yoğunlaştığı söylenilmiştir. Bu tarz rivayetleri de bu sebeple nadir kişilerin bildiği belirtilmiştir. Kimsenin işaret etmediği bu hadisleri rivayet eden Ebû Hüreyre rivayetlerini delillendirmek için Kur'ân'a arz yöntemini kullandığı da zikredilmiştir.⁹⁰

⁸⁸ Uluocak, *Ebû Hüreyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*, 32-34.

⁸⁹ Uluocak, *Ebû Hüreyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*, 35-37.

⁹⁰ Uluocak, *Ebû Hüreyre'nin Kur'an'a Arz Ettiği Rivayetler*, 37-50.

“Ebû Hüreyre’nin Kur’ân’a Arz Ettiği Hadisler”e de yer verilerek Ebû Hüreyre’nin rivayetlerini Kur’ân’a arz ettiğinden bahsedilmiştir. Bu bölümde öncelikle Ebû Hüreyre’nin Kur’ân’a arz ettiği rivayetlerden sabah namazının cemaatle kılınması, her çocuğun İslâm fitratı üzerine doğması, cennetin sıfatları, Hz. Meryem ve Hz. İsa’nın şeytandan korunmuş olması, Hz. İsa’nın yeryüzüne inmesi, akrabalık bağlarını koruma, ve son olarak da vasiyetle alakalı rivayetlere yer verilmiştir. Bu rivayetlerin tahriç ve tahlili yapılmıştır. Ardından rivayetten Kur’ân’a arzı Hz. Peygamber’in (a.s.) mi Ebû Hüreyre’nin mi yaptığı belli olmayan rivayetlere yer verilmiştir. Bu rivayetlerde mütercimlerin “Peygamber ya da Ebû Hüreyre şöyle dedi” şeklinde tercüme ettikleri zikredilmiştir. Konuyla alakalı birkaç rivayet örnek verilmiştir. Son olarak da müellif ekte bize şema halinde rivayetlerin tariklerine yer vererek Ebû Hüreyre’den muttasıl senedlerle bize aktarıldığını göstermiş bulunmaktadır.⁹¹

Tezde, Ebû Hüreyre’nin rivayetlerinin Kur’ân’a arz edilmesi bağlamında sahâbe döneminde hadislerin Kur’ân’a arz edildiği vurgulanmış ve bu konuda İslâm alimlerinin görüşlerine yer verilmiştir. Ancak, genel itibariyle Kur’ân’a arz düşüncesini savunanların görüşlerinin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu durum, okuyucunun konuya bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmasını kısıtlayabilir ve hadislerin Kur’ân’a arz edilmesi meselesine dair farklı yaklaşımların anlaşılmasını engelleyebilir. Özellikle İmam Şâfiî’nin bu konudaki birbirine zıt görüşlerine yer verilmemesi, çalışmanın metodolojik çeşitliliğini sınırlamaktadır. Zira, İmam Şâfiî, *el-Ümm* adlı eserinde “Hadis, Kur’ân’a muhalif olursa Resulullah’a ait değildir, isterse o hadisi pek çok ravi rivayet etmiş olsun.” şeklinde bir görüş belirtmesine karşın, başka bir yerde “Sizden birinizi, koltuğuna yaslanmış ve benim kendisiyle emrettiğim veya nehyettiğim bir emrim geldiğinde, biz Allah’ın Kitâb’ında bulduğumuza uyarız derken bulmayayım.” hadisine atıf yaparak hadislerin Kur’ân’a muhalif olamayacağını savunmuştur.⁹² İmam Şâfiî’nin bu görüşleri, Kur’ân’a arz meselesine dair farklı yaklaşımlarını ortaya koymakta olup, bu konuda İslâm düşüncesindeki metodolojik çeşitliliğin incelenmesi açısından önemlidir. Ahmet Keleş, Şâfiî’nin bu konudaki

⁹¹ Uluocak, *Ebû Hüreyre’nin Kur’an’a Arz Ettiği Rivayetler*, 52-101.

⁹² Ahmet Keleş, *Sünnetin Kur’an’a Arz Usulü* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997), 84-87.

kadim görüşlerinden vazgeçtiğini ve *Risale* adlı eserinde Kur'ân'a arz düşüncesine karşı bir tutum sergilediğini ifade etmektedir. Keleş'e göre, *Risale* İmam Şâfii'nin son eseri olduğu için bu görüşü, onun hadis ilmine dair nihai düşüncesi olarak değerlendirilmektedir.⁹³ Bu eleştiriler teze dahil edilseydi, çalışmanın akademik kapsamı genişleyebilir ve hadislerin tarihsel gelişimi ile mezhepler arası farklılıklar daha ayrıntılı bir şekilde ele alınabilirdi. Bu bağlamda, İmam Şâfii'nin farklı yaklaşımlarına yer verilmesi, çalışmanın metodolojik çeşitliliğini artırarak hadislerin Kur'ân'a arz edilmesi meselesini daha anlaşılır kılacak ve akademik değerini yükseltecektir.

1.3.EBÛ HÜREYRE VE İSRÂİLİYAT

Ebû Hüreyre, İslâm tarihinde en fazla hadis rivayet eden sahâbilerden biri olarak bilinir ve rivayet ettiği bazı hadisler İsrâiliyat olarak nitelendirilen rivayetlerle ilişkilendirilmiştir. İsrâiliyat, büyük oranda Yahudi kısmen de Hristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kıssa, olay veya bilgi" anlamına gelmektedir.⁹⁴ Bu tür rivayetler, hadis ilminde önemli bir tartışma konusu olmuştur.

İsrâilî rivayetlerin çoğunun tefsir, tarih ve kısasu'l enbiyâ türü eserlerde yer aldığı genel kabul görmekle birlikte, bu tür rivâyetlerin hadis kitaplarında ve hatta sahih hadis kaynaklarında yer aldığına dair iddialar da bulunmaktadır.⁹⁵

İsrâilî rivâyetlerin kaynak değerine değinen İbn Teymiyye (ö.728/1328), bu rivâyetlerin üç kısımda değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunlardan birincisi, Kur'ân ve Sünnetin şahitlik etmesiyle doğruluğunu bildiğimiz rivâyetlerdir ki bu tür haberler sahihtir. İkincisi, Kur'ân ve Sünnete aykırı olduğundan yanlış olduğu bilinen haberlerdir. Üçüncüsü ise ilk ikisine girmeyip hakkında sukut edilen haberlerdir ki bu tür habeler ne tasdik edilir ne de tekzib edilir.⁹⁶ Hadis ilmi içerisinde, İsrâiliyat olarak kabul edilen rivayetlerin dikkatle ele alınması ve sahih hadislerden ayrılması gerekmektedir.

⁹³ Keleş, *Sünnetin Kur'an'a Arz Usulü*, 84-87.

⁹⁴ Atilla Yargıcı, "Tefsirde İsrailiyyat Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/15 (Ocak-Haziran 2006), 52.

⁹⁵ M. J. Kister "Haddisü 'an Banî İsrâ'ila We-lâ Haraja (İsrâiloğullarından Nakilde Bulunma Meselesi)", çev. Cemal Ağırman, *Cumhuriyet Üniversitesi Dergisi* 5/1 (2001), 137.

⁹⁶ İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim, *Mukaddime fî Usulî't-Tefsir* (Beyrut: Dârü'l-Mektebeti'l-Hayat, t.y.), 42.

Yasemin Çekiçoğlu'nun "*Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*"⁹⁷ başlıklı tezi, bu konuda yapılan önemli bir çalışmadır. Çekiçoğlu, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin bazılarının İsrâiliyat kökenli olduğu iddialarını inceler ve bu rivayetlerin güvenilirliğini sorgular. Bu çalışmada, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini anlamak için İsrâiliyat'ın nasıl ele alındığı detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Sonuç olarak, Ebû Hüreyre'nin İsrâiliyat ile ilişkilendirilen rivayetleri, hadis ilminde önemli bir tartışma alanı oluşturur. Bu rivayetlerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki rolünü ve İslâm düşüncesi üzerindeki etkisini anlamamız açısından büyük bir öneme sahiptir.

1.3.1.Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri

Yasemin Çekiçoğlu, *Sahihayn'da "Ebû Hüreyre'nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri* başlıklı yüksek lisans tezini 2010 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Prof. Dr. Emin Aşıkkutlu danışmanlığında tamamlamıştır. Bu araştırmayla İsrâiliyat türünden rivayetlerin Sahih-i Buhari'de ve Sahih'i Müslim'de bulunduğu iddiasının ne derece doğru olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ebû Hüreyre'nin Ka'b'ul Ahbar'dan (32/652) İslâm'a ait olmayan bilgileri Resulullah'tan (a.s.) direk duymuş gibi merfu bir rivayetle rivayet ettiğine dair rivayetler sebebiyle çeşitli gruplardan tenkitler gelmiştir. Bu sebeple bu çalışmada Ebû Hüreyre 'den rivayet edilen Sahih'i Müslim'de ve Sahih-i Buhari'de bulunan yirmi rivayet incelenerek değerlendirilmiştir.

Çalışmada "İsrâiliyat ve Ebû Hüreyre" konusu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Müellif, "İsrâiliyat" kavramını Yahudilikten İslâm'a geçen uydurma haberler olarak tanımlamış ve bu tür rivayetlerin, İslâm karşıtları tarafından İslâm'a sokulmaya çalışıldığını belirtmiştir. Ebû Hüreyre'nin güvenilir bir ravi olduğu ifade edilmiş, ancak çok sayıda hadis rivayet etmesi ve İsrâiliyat rivayet etmekle suçlanması gibi eleştiriler de dile getirilmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Yahudi kökenli bilginler Vehb b. Münebbih ve Ka'b el-Ahbar ile ilişkisi, eleştirilerin merkezinde yer almıştır. Özellikle,

⁹⁷ Yasemin Çekiçoğlu, *Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrailiyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri* (Ankara: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,2010).

bazı rivayetleri Ka'b'dan duyduğu halde Resulullah'tan (a.s.) duymuş gibi aktardığı iddiaları tartışılmış, ancak bu tür hataların aslında Ebû Hüreyre'den değil, onu dinleyenlerden kaynaklanabileceği ileri sürülmüştür. Müellif, bu çerçevede, Sahih-i Müslim ve Sahih-i Buhari'deki Ebû Hüreyre'ye atfedilen ve İsrâiliyat olduğu iddia edilen rivayetleri incelemeye almıştır.⁹⁸

Ebû Hüreyre'nin Peygamberlik ve Peygamberlerle ilgili rivayetleriyle alakalı on rivayet ele alınmıştır. Rivayetler sıralandıktan sonra, her birinin sened ve metin tahlili yapılmış, ardından bu rivayetlerin teferrüt edip etmediği üzerinde durulmuş ve genel bir değerlendirme sunulmuştur.⁹⁹

Ele alınan rivayetler şunlardır:

1. Hz. Eyyub'un çıplak olarak yıkanırken üzerine altın çekirgeler yağdığına dair rivayet.
2. Musa (a.s.)'ın elbisesini üzerine koyduğu taşın elbiseyi de alıp götürdüğüne dair rivayet.
3. Musa (a.s.)'ın ölüm meleğine tokat atarak onun gözünü yaraladığına dair rivayet.
4. Musa (a.s.)'ın Hz. Adem'e insanların cennetten çıkarılmasına neden olduğu için sitemde bulunduğu dair rivayet.
5. İleride Hz. İsa'nın yeniden geleceğine dair rivayet.
6. Şeytanın, Hz. İsa hariç her doğan çocuğu dürttüğüne dair rivayet.
7. Allah'ın Hz. Adem'i kendi suretinde yarattığına dair rivayet.
8. Hz. Süleyman'dan hamile kalan bir kadının yarım bir erkek çocuğu dünyaya getirdiğine dair rivayet.
9. Hz. İbrahim'in üç kez yalan söylediğine dair rivayet.

"Yaratılış ve Ahiret ile ilgili konularda da İsrâiliyat olarak nitelendirilen belirli rivayetler ele alındıktan sonra, her birinin sened ve metin tahlilleri

⁹⁸ Çekiçoğlu, *Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrailiyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*, 7-24.

⁹⁹ Çekiçoğlu, *Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrailiyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*, 33-180.

yapılmış, ardından Ebû Hüreyre'nin bu rivayetlerde teferrüt edip etmediği tartışılmış ve genel bir değerlendirme sunulmuştur.¹⁰⁰

Bu bölümde incelenen rivayetler şunlardır:

1. Bir süvarinin gölgesinde yüz sene yürüyüp bitiremediği hadis.
2. Akrabalık bağıyla ilgili rivayet.
3. Cennet ve cehennem münakaşasıyla ilgili rivayet.
4. Kadının ege kemiğinden yaratılmasıyla ilgili rivayet.
5. "İsrailoğulları olmasaydı kadınlar kocalarına ihanet etmezdi" rivayeti.
6. Cehennem ateşinin Rabbine şikayeti olan rivayet.
7. Yaratılışın günlere dağılımıyla ilgili rivayet.
8. Seyhan, Ceyhan, Nil'in cennet nehirlerinden olduğu rivayeti.
9. Beşikte yalnızca üç çocuğun konuştuğuna dair rivayet.
10. Susuzluktan ölmek üzere olan bir köpeğe, İsrailoğulları'ndan bir fahişe tarafından su verilmesi ve bu sebeple kadının bağışlanmasıyla ilgili rivayet.

Müellif, incelediği rivayetlerin bazı senedlerinde zayıf raviler bulunduğunu belirtmekle birlikte, genel olarak bu rivayetlerin sahih senedlerle aktarıldığı sonucuna varmıştır. Eleştirilerin çoğunlukla senetlerden ziyade metinlere yönelik olduğunu vurgulamıştır. Bu rivayetler, Kur'an'a, sünnete, aklın genel ilkelerine aykırı oldukları ve İncil ile Tevrat metinlerine benzerlik taşıdıkları gerekçesiyle eleştirilmiştir. Çalışmada, rivayetlerin teferrüt açısından da değerlendirildiği ve on rivayette Ebû Hüreyre'nin teferrüt ettiği tespit edilmiştir. Ancak, Ebû Hüreyre'nin adil bir ravi olması nedeniyle bu rivayetlerin kesin olarak İsrâiliyat olduğu anlamına gelmeyeceği, ulemanın çoğunluğu tarafından dile getirilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin, Kab'ul-Ahbar'dan aldığı rivayetleri doğrudan Hz. Peygamber'den duymuş gibi aktardığı görüşüne katılmadığını belirtmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerindeki bazı sorunların bizzat ondan değil, onun rivayetlerini aktaran ravilerden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, irsal ve tedlis

¹⁰⁰ Çekiçoğlu, *Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrailiyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*, 186-295.

ihtimallerinin, özellikle tabiin ve etbau't-tabiin dönemlerinde göz önünde bulundurularak ayrıca tetkik edilmesi gerektiğine değinmiştir.¹⁰¹

Tez, Ebû Hüreyre'nin Sahihayn'da İsrâiliyat olarak nitelendirilen rivayetlerini detaylı bir şekilde incelemeyi ve bu rivayetlerin güvenilirliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Geniş bir kaynak yelpazesi kullanarak, rivayetlerin senet ve metin tahlillerini yapmış ve Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini savunmaya çalışmıştır. Özellikle, bu rivayetlere yönelik eleştirilerin çoğunun, hadislerin literal okunmasından kaynaklandığı ve rivayetlerdeki hataların genellikle Ebû Hüreyre'den değil, sonraki ravilerden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Tez, genel olarak Ebû Hüreyre'yi savunan bir duruş sergilemekte ve İsrâiliyat tartışmalarına önemli bir katkı sunmaktadır.

Ancak, tezin bazı eksiklikleri de dikkat çekmektedir. Modern oryantalist eleştirilere karşı savunma yüzeysel kaldığı görülmektedir. Ayrıca, bazı rivayetlerin Kur'ân ile çeliştiği ve Allah'a yaratılmış sıfatlar isnat ettiği gibi ciddi eleştiriler de yeterince ele alınmamıştır. Bu durum, tezin genel savunmacı duruşunu zayıflatmakta ve ele alınan konuların daha geniş bir bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Tez, Ebû Hüreyre ve İsrâiliyat rivayetleri konusunda faydalı bir kaynak olsa da, eleştirel bakış açısının güçlendirilmesi, çalışmanın genel bilimsel kalitesini artırabilirdi.

1.4.RİVAYETLERİNİN ÇOKLUĞU

Ebû Hüreyre'nin en çok hadis rivayet eden sahâbi olup müksirunun ilk sırasında yer aldığı bilinmektedir.¹⁰² Müksirun kavramı “ Rasulullah'tan (a.s.) en çok hadis rivayet eden sahâbileri ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır.¹⁰³ Ebû Hüreyre'nin Baki b. Mahled'in Müsned'inde mükerrerleri ile birlikte 5374 hadisi bulunmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Çekiçoğlu, *Sahihayn'da Ebû Hüreyre'nin İsrailiyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*, 299-300.

¹⁰² Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman Şehâvî, *Fetfu'l-Muğis bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadis* (Kahire: Mektebetü's-Sünne, 2003), 102.

¹⁰³ Ağırman, “Müksirûn”, 31/532-534.

¹⁰⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehebi, *Siyerü A'lâmi'n-Nübela* (Beyrut: Dâr al-Maktaba al-Asriyya, 1410/1990), 2/595.

Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin sayısının fazla olmasının, hadis ilmine yaptığı katkılar kadar, getirdiği tartışmaları da gözler önüne serer.

Nevzat Tartı'nın çalışması¹⁰⁵, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği mürseller üzerinde durur. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin mürsellerinin sayısını ve bu rivayetlerin isnad zincirlerini detaylı bir şekilde inceler. Tartı, mürsel hadislerin, hadis ilmi açısından nasıl değerlendirildiğini analiz ederken, bu rivayetlerin İslâm ilmindeki yerini ve önemini vurgular. Bu bağlamda, Tartı'nın çalışması, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin sayısının çokluğunun nedenlerini araştırırken, aynı zamanda bu rivayetlerin İslâm toplumundaki etkilerini anlamamıza yardımcı olur.

Abdulahap Özsoy'un çalışması¹⁰⁶ ise, Ebû Hüreyre'ye yönelik "İksârû'l-Hadîs" eleştirisini inceler. Özsoy, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin sayısının çokluğu ve bu rivayetlerin doğruluğu üzerine yapılan eleştirileri ele alarak, bu konuda farklı bir perspektif sunar. Çalışma, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin sayısının, dönemin sosyal ve dini koşullarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunu tartışır ve bu durumun İslâm ilmi üzerindeki etkilerini analiz eder.

Sonuç olarak, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin çokluğu üzerine yapılan bu çalışmalar, onun hadis ilmindeki yerini ve İslâm tarihindeki etkisini daha iyi anlamamıza olanak tanır. Tartışmalar, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin doğruluğunu ve sayısının fazla olmasının hadis ilmine katkısını değerlendirmeye yönelik önemli bir çerçeve sunar.

1.4.1.Ebû Hüreyre'nin Mürselleri Üzerine Bir İnceleme

Nevzat Tartı, *Ebû Hüreyre'nin Mürselleri Üzerine Bir İnceleme* başlıklı makalesini 2012 yılında *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*'nin 12. cilt, 3. sayısında yayımlamıştır. Bu makalede, Ebû Hüreyre'nin mürselleri ele alındığında, tartışmaların genellikle onun doğru sözlü olup olmadığı ya da yalan söyleyip söylemediği ekseninde yapıldığı belirtilmektedir. Yazar, mürsel hadislerin tespiti üzerine durarak, Ebû Hüreyre'nin mürsellerinin belirlenmesinin, onun rivayet ettiği hadis sayısını azaltabileceğini ve böylece hakkında yapılan eleştirilerin azalacağını

¹⁰⁵ Nevzat Tartı, "Ebû Hüreyre'nin Mürselleri Üzerine Bir İnceleme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/3 (2012).

¹⁰⁶ Abdulvahap Özsoy, "Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksârû'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (Haziran 2014).

savunmaktadır. Bu nedenle, yazar, mürsel hadislerin tespiti üzerinde yoğunlaşmakta ve Ebû Hüreyre'nin rivayetlerindeki mürsel hadis örnekleri üzerinden bu tespitin nasıl yapılabileceğine dair bazı ipuçları sunmaya çalışmaktadır.¹⁰⁷

Yazar, sahâbe mürseli kavramını tanımladıktan sonra birçok sahâbenin mürsel hadisi olduğunu, ancak en çok tartışılanın Ebû Hüreyre'nin mürsellersi olduğunu belirtmektedir. Mürsel kavramı açıklanırken, konuyla ilgili olarak tedlis ve irsal kavramları arasındaki ilişkiler ve farklar da ele alınmaktadır. İrsal kavramı detaylandırılarak örneklerle açıklanırken, tedlis kavramı ise açıklanmasına rağmen örneklendirilmemektedir. Sonrasında ise, Ebû Hüreyre'nin mürsel hadislerinin tedlis olarak değerlendirilemeyeceği, irsal olabileceği vurgulanarak, Ebû Hüreyre'nin doğru sözlü olduğu ve yalan söylemediği savunulmaktadır.¹⁰⁸

Yazar, mürsel kavramını açıklayıp Ebû Hüreyre'nin mürsellersine değindikten sonra, mürsel hadisleri tespit etmek için bazı kriterlerden bahsetmiştir. Bu kriterler, hadis aldığı kişilerin tespiti ve ortak rivayetler, zaman kavramı ve esbâb-ı vürud , ve rivayet sigaları başlıkları altında ele alınmıştır. Yazar, bu başlıklar altında hadisleri incelendiğinde, Ebû Hüreyre'nin naklettiği bir hadisin başka bir ravinin de kendi ağzıyla naklettiği durumları örnek göstererek, Ebû Hüreyre'nin bu hadisleri irsal yoluyla aktardığını vurgulamaktadır. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Hayber'in fethi sırasında Müslüman olmasından dolayı, bu fetihten önceki dönemlere dair rivayet ettiği hadisleri başka bir sahâbeden duymuş olabileceği belirtilmektedir. Hadis usulünde belirlenen bazı kaidelere göre, rivayet sigalarının farklı anlamları vardır; bazı sigalar hadisin başkasından duyulduğunu ima eder ve bu durum hadisin mürsel olduğu kanaatine varılmasını sağlar. Yazar, bu tespit noktalarını açıklarken, Ebû Hüreyre'nin mürsellersinden örnekler vererek konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.¹⁰⁹

Makalede Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin sayısındaki fazlalığın çeşitli nedenlerle eleştirildiği ve mürsel hadislerin tespitiyle bu sayının azalabileceği üzerinde durulmuştur. Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin çokluğu, bazı çevrelerde hadis uydurduğu yönündeki iddiaların ortaya atılmasına yol açmışsa da, mürsel hadislerin

¹⁰⁷ Tartı, “Ebû Hüreyre'nin Mürsellersi Üzerine Bir İnceleme”, 9.

¹⁰⁸ Tartı, “Ebû Hüreyre'nin Mürsellersi Üzerine Bir İnceleme”, 9-12.

¹⁰⁹ Tartı, “Ebû Hüreyre'nin Mürsellersi Üzerine Bir İnceleme”, 17-22.

belirlenmesi bu iddialara karşı bir savunma teşkil edebilir. Yazar, Ebû Hüreyre'ye yöneltilen tedlis ve yalancılık suçlamalarını irsal kavramı çerçevesinde değerlendirerek, bu iddiaları çürütme girişiminde bulunmuş ve mürsel hadislerin tespiti için metodolojik kriterler ortaya koymuştur. Bu bağlamda, makale, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin daha sağlıklı bir zeminde ele alınmasına katkıda bulunmakta ve ona yöneltilen eleştirilerin daha adil bir perspektifle incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Makale, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin hadis ilmi açısından doğru değerlendirilmesi hususunda önemli bir akademik kaynak niteliği taşımaktadır.

Bununla birlikte, makale bazı eksikliklere de sahiptir. Eleştirilerin tarihsel ve bilimsel bağlamda daha geniş bir perspektiften değerlendirilmemiştir. Ayrıca, mürsel hadislerin tespitine yönelik sunulan metodolojik yaklaşımların uygulanabilirliği ve geçerliliği üzerinde daha fazla durulması gerekebilirdi. Bu eksikliklere rağmen, makale, hadis ilminde önemli bir tartışmaya ışık tutmakta ve Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine yönelik eleştirilerin daha sağlıklı bir şekilde ele alınmasına katkı sağlamaktadır.

1.4.2. Ebû Hüreyre 'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış

Abdulahap Özsoy, *Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış* başlıklı makalesini Haziran 2014'te *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nin 41. sayısında yayımlamıştır. Bu makale, "Hicri I. Yüzyılda Hadis Tenkit Kriterleri ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinden geliştirilerek hazırlanmıştır. Çalışmada, Hazreti Ömer'in Ebû Hüreyre'yi hadis rivayetleri nedeniyle eleştirdiğine dair rivayetlerin doğruluk derecesi ve bu rivayetlerin metin tahlili ele alınmıştır. Bu bağlamda, sahâbe döneminde Ebû Hüreyre'ye yöneltilen "çok hadis rivayet etme" suçlamasının, günümüzde tartışıldığı bağlamın ve ortamın uygunluğu değerlendirilmektedir.¹¹⁰

Sahâbeden Said b. Zeyd'in rivayet ettiği, Hazreti Ömer'in Ebû Hüreyre'yi "Ya Hazreti Peygamber'den hadisi azaltırsın, ya da seni Devs toprağına sürerim." Ka'b'a

¹¹⁰ Özsoy, "Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", 239-240.

ise "Seni de maymunlar yurduna sürerim."¹¹¹ diyerek uyardığı rivayet, sened tahlili ve tenkidi açısından incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, bu rivayetin sahih olduğu kanaatine varılmıştır.¹¹² Daha sonra, İbn Şihab ez-Zühri tarafından nakledilen ve konuyla ilgili başka bir rivayet sunulmuş, bu rivayetin de sened tahlili ve tenkidi yapılmıştır. Ez-Zühri, Ebû Hüreyre'nin şu sözlerini nakletmiştir: "Ömer iş başına geçince Resulullah'tan (a.s.) kendisiyle amel edilecek olanların dışında hadis rivayetini azaltın dedi. Ebû Hüreyre de derdi ki, şayet Ömer hayattayken hadisleri bu tarzda rivayet etseydim, kılıcı sırtıma inerdi."¹¹³ Yapılan incelemeye göre, rivayetin tâbiûn tabakasındaki inkıta (kopukluk) nedeniyle zayıf olduğu değerlendirilmiştir. Ancak, bu rivayetin başka sahih bir haberle desteklenmesi sonucu, zayıflıktan kurtarıldığı belirtilmiştir.¹¹⁴

"Rivayetlerin Metin Tahlili" konusunda, Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayet etmesine yönelik eleştirel rivayetlerin nasıl anlaşılması gerektiği ele alınmaktadır. Bu rivayetler incelendiğinde, yüzeysel olarak bakıldığında Hazreti Ömer'in hadis rivayetine karşı bir tavır geliştirdiği izlenimi edinilebilir. Ancak, Hz. Ömer'in görevlilere yaptığı tavsiyeler, problemleri meselelere yaklaşım tarzı ve bireysel uygulamaları dikkate alındığında, bu tür çıkarımların yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Hz. Ömer'in, hakkında bilgi sahibi olmadığı konularda hadis olup olmadığını sorduğu bilinmektedir; Mekke'ye giderken şiddetli bir rüzgar çıktığında "Rüzgara dair bilgisi olan var mı?" diye soruşturması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu çelişkiyi gidermek amacıyla, yazar Ebû Hüreyre hakkında gelen rivayetleri detaylıca incelemiştir. Bu bağlamda, Hz. Âişe'nin Ebû Hüreyre'ye "Resulullah (a.s.) sözü, sizin peş peşe sıraladığınız gibi sarf etmezdi." şeklindeki rivayeti ele alınmış ve bu rivayetten, Ebû Hüreyre'nin eleştirilme sebebinin rivayet tarzı, üslup ve yöntemi olduğu sonucuna varılmıştır. Ardından, Zubeyr b. el-Avvâm'ın, Ebû Hüreyre'nin hadisi bağlamından kopararak rivayet ettiğine dair bir rivayetine de yer verilmiştir. Bu rivayetler incelendiğinde, Ebû Hüreyre'nin eleştiriye maruz kalmasının nedeninin rivayet yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Sahâbenin, Ebû Hüreyre'yi tenkit etme amacının, onun yalan söylemesi değil, hadis rivayet etme tarzı olduğu görülmektedir.

¹¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 8/107.

¹¹² Özsoy, "Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", 241-242.

¹¹³ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 2/600-601.

¹¹⁴ Özsoy, "Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", 242-244.

Nitekim, Ebû Hüreyre'nin camide halka açık olarak namazlardan önce hadis rivayet ettiği bilinmektedir. Hz. Ömer'den gelen rivayette "hadis" ifadesinin kullanıldığı, ancak bunun yerine "Bu yalan şeyleri rivayet etmeyin" gibi bir ifadenin kullanılmadığı da dikkat çekicidir. Bu açıklamalara göre, Hz. Ömer'in eleştirdiği asıl şeyin, hadis rivayeti değil, hadislerin tam olarak kavranmadan başka rivayetlerle bağlamından kopartılarak aktarılması olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ömer'in hadis rivayetinin azaltılmasını istemesindeki amacının da bu olduğu belirtilmektedir.¹¹⁵ Daha sonra yazar, tâbiûn ve etbâu't-tâbiîn neslinin "çok hadis rivayet etme" ifadesini, aynı mecliste peş peşe hadis rivayet etmek şeklinde anladığını ve bu durumdan hoşnut olmadıklarını belirtmiştir. Bu nesiller, bir ortamda en fazla üç veya dört hadis rivayetinde bulunmayı tercih etmişlerdir. Çalışmada ayrıca, Hazreti Ömer'in "kendisiyle amel edilecekler dışındaki hadisleri" ifadesinin, konuyla ilgili hadis rivayetlerine atıfta bulunduğu vurgulanmıştır.¹¹⁶

Bu makalede, Hz. Ömer, Hz. Âişe, Zubeyr b. el-Avvâm ve İmrân b. Husayn gibi sahâbilerin, peş peşe hadis rivayet etme tarzına karşı çıktıkları ve büyük sahâbilerin de "iksâru'l hadis" ifadesini aynı mecliste ardı ardına hadis rivayet etmek olarak anladıkları belirtilmiştir. Hz. Ömer'in, Ebû Hüreyre ve Ka'b'ın hadis rivayetine müdahalesi, hadis rivayetini disipline etme çabasını gösterir. Bu çalışmada da, Hz. Ömer'in müdahalesinin doğrudan hadis rivayetine değil, rivayetlerin yöntem, usul ve tarzına yönelik olduğu sonucuna varılmıştır.¹¹⁷

Makale, Ebû Hüreyre'ye yönelik "iksâru'l-hadîs" eleştirisini ele alarak, bu tartışmaların tarihsel ve rivayet açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiğini titizlikle inceliyor. Yazar, Hz. Ömer ve diğer sahâbilerin Ebû Hüreyre'yi eleştirilerini rivayetlerin sıhhati ve anlamı üzerinden tartışarak, bu eleştirilerin dayanaklarını ortaya koyuyor. Özellikle Hz. Ömer'in hadis rivayetlerine yaklaşımı ve diğer sahâbilerin Ebû Hüreyre'nin rivayet tarzına dair eleştirileri, hadislerin bağlamlarından koparılmadan aktarılmasının ne kadar önemli olduğunu vurguluyor. Makalenin dili, akademik açıdan güçlü ve detaylı analizlere dayalı, bu da konunun anlaşılmasına katkı sağlıyor.

¹¹⁵ Özsoy, "Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", 244-247.

¹¹⁶ Özsoy, "Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", 248-250.

¹¹⁷ Özsoy, "Ebû Hüreyre'ye Yönelik İksâru'l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış", 251-253.

Makalede, Ebû Hüreyre ile ilgili birçok tartışmaya değinilmiş ve bunlardan birinin de onun çok sayıda hadis rivayet etmesi olduğu belirtilmiştir. Ardından, doğrudan ilgili hadisin sened ve metin tahliline geçilmiştir. Ancak, Ebû Hüreyre'ye yöneltelen eleştirilere makalenin girişinde yer verilmemiş olsa bile, en azından çok hadis rivayet etmesiyle ilgili bir açıklama yapılması ve bu eleştirilerin hangi temellere dayandığının belirtilmesi, çalışmayı daha dengeli ve kapsamlı kılabilirdi. Bu sayede, eleştirilerin dayanakları daha iyi anlaşılabilir ve hadisin sened ve metin tahlili, eleştirel bir çerçeve içinde daha sağlam bir arka plana oturtulabilirdi. Böyle bir giriş, okuyucunun eleştirilerin odak noktalarını kavramasını sağlayarak, çalışmanın bütünlüğünü ve akademik kapsamını artırırdı.

1.5.EBÛ HÜREYREYE YÖNELTİLEN TENKİDLER

Ebû Hüreyre, en fazla hadis rivayet eden sahâbi olarak büyük bir öneme sahiptir; ancak bu durum, onun rivayetlerinin güvenilirliği konusunda çeşitli eleştirilere maruz kalmasına da neden olmuştur. Bu eleştiriler, özellikle modern dönemde farklı mezhepler ve oryantalist çevreler tarafından dile getirilmiş ve çeşitli çalışmalarla ele alınmıştır. Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin ardındaki eleştirileri ve bu eleştirilerin hadis ilmindeki yansımalarını anlamak, hadis ilmi ve İslâm düşüncesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Muhammed Reşid Rıza'nın “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki Bazı İddiaları”¹¹⁸ başlıklı çalışması, Ebû Hüreyre'ye yönelik oryantalist bir misyoner tarafından ortaya atılan iddiaları ele almaktadır. Rıza, bu iddiaların ardındaki niyetlerin, İslâm'ın temel kaynaklarına yönelik bir saldırı girişimi olduğunu savunur. Ona göre, bu tür eleştiriler, yalnızca Ebû Hüreyre'yi hedef almakla kalmaz, aynı zamanda sünnetin güvenilirliğini zayıflatmayı amaçlayan daha geniş bir oryantalist projenin parçasıdır. Bu tür iddialar, Rıza'nın çalışmasında detaylandırılmış ve eleştirilerin arkasındaki ideolojik amaçlar ifşa edilmiştir.

Osman Güner'in “Ebû Hüreyre'ye Yönelik Eleştiriler: Tarihi Arka Plan”¹¹⁹ adlı çalışması ise, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin tarihsel arka planını ele alır. Güner,

¹¹⁸ Muhammed Reşid Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, çev. Mücteba Uğur, *Diyanet İlmi Dergisi* 28/2 (Nisan Mayıs Haziran 1992).

¹¹⁹ Güner, Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Eleştiriler (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011).

bu eleştirilerin sadece İslâm'ın erken dönemlerinde değil, daha sonraki dönemlerde de devam ettiğini belirtir. Özellikle Şia ve bazı Mu'tezile çevrelerinden gelen eleştirilerin, Ebû Hüreyre'nin Muaviye ile olan ilişkisi ve rivayetlerinin güvenilirliği üzerindeki etkisi üzerinde durur. Güner, bu eleştirilerin genellikle ideolojik temellere dayandığını savunur ve Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini anlamak için bu tarihsel arka planın analiz edilmesi gerektiğini vurgular.

Tahsin Kazan ise, Reşîd Rızâ'nın "Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu"¹²⁰ başlıklı çalışmasında, Ebû Hüreyre'yi savunan argümanları ele alır ve bu savunmanın hadis ilmindeki önemini vurgular. Rızâ, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin temelsiz olduğunu ve bu eleştirilerin arkasında İslâm'a zarar verme amacı taşıyan bir niyet bulunduğunu savunur. Kazan, Rızâ'nın bu savunmasını detaylandırarak, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin nasıl çürütüldüğünü ve bu süreçte hadis ilminin güvenilirliğinin nasıl korunduğunu açıklar. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerinin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

İhsan Şenocak'ın "İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre"¹²¹ başlıklı çalışması ise, Ebû Hüreyre'ye yönelik modern dönemde artan eleştirileri ele alır ve bu sahâbinin hadis ilmindeki rolünü analiz eder. Şenocak, özellikle modern dönemde Ebû Hüreyre'ye yönelik artan eleştirilerin, İslâm'ın temel kaynaklarına yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Ona göre, bu eleştiriler genellikle ideolojik bir arka plana sahiptir ve Ebû Hüreyre'nin şahsında sünnetin bütününe yönelik bir itibarsızlaştırma girişimi bulunmaktadır. Şenocak'ın çalışması, Ebû Hüreyre'yi savunan ve ona yönelik eleştirilerin haksız olduğunu gösteren önemli bir savunma niteliği taşır. Bu eleştirilerin arka planını anlamak için sünnetin güvenilirliğini sorgulama çabasının bir parçası olarak, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin İslâm'ın erken dönemlerindeki siyasi ve sosyal dinamiklerle ilişkili olduğunu vurgular. Bu çalışmalar, eleştirilerin sadece dini değil, aynı zamanda siyasi ve mezhepsel bağlamlarla da bağlantılı olduğunu ortaya koyar. Böylece, Ebû

¹²⁰ Tahsin Kazan, "Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu", *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 27 (Aralık 2020).

¹²¹ İhsan Şenocak, *İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre* (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2022).

Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesi sağlanmaktadır.

Sonuç olarak, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştiriler, hem modern akademik kaynaklarda hem de tarihsel bağlamlarda tartışılmıştır. Bu eleştirilerin değerlendirilmesi, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini ve İslâm düşüncesindeki önemini anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir. Modern akademik çalışmalar, Ebû Hüreyre'yi savunan ve eleştiren görüşlerin bir arada değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Bu tür bir değerlendirme, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki rolünü ve İslâm tarihindeki yerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

1.5.1. “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki Bazı İddiaları

Muhammed Reşid Rıza, *Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları* başlıklı makalesini Mücteba Uğur'un çevirisiyle, 1992 yılı Nisan-Mayıs-Haziran döneminde *Diyanet İlmi Dergisi*'nin 28. cilt, 2. sayısında yayımlamıştır. Reşid Rıza, bir misyonerin “es-Sunnetu ve Sıhhatuhâ” adlı makaleye cevap niteliğinde bu makaleyi yazmıştır.

Misyonerlerden biri, İslâm dünyasında İslâm şeriatı hakkında şüphe uyandırmak ve Peygamber sünnetinin değerini küçümsemek amacıyla bir makale yazmış, bu makalede sünnete saldırmış ve iddialarını savunmak için çeşitli tezler öne sürmüştür. Reşid Rıza, bu makalesinde misyonerlerin ilim etiğine uymadıklarını ve Ebû Hüreyre hakkında ortaya attıkları iddiaların asılsız olduğunu göstererek İslâm Hukuku'nun temellerinin ne kadar sağlam bir zemine sahip olduğunu göstermeyi amaçlamıştır.¹²²

Makaleyi incelediğimizde, bir misyonerin yayınladığı makaledeki söylemlerin aynen verilip ardından Reşid Rıza tarafından Ebû Hüreyre hakkında yapılan iddiaların tespit edildiği görülmüştür. Yazar, bu iddiaların neyi amaçladığını ortaya koymuş ve ardından bu iddiaların asılsız olduğunu kanıtlamıştır.

Makalede bahsedilen misyonerin ortaya attığı iddialar ve Reşid Rıza'nın savunmaları şu şekildedir:

¹²² Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, 15-16.

1. Bir Müslüman sünnet'ten şüphelenirse, ortada şer' i hükümlere itaat diye bir şey kalmaz: Reşid Rıza, bu iddianın akla yakın olmadığından bahsederek, bir Müslüman'ın sünnetten şüphelenmesinin sadece o Müslüman'ın kendisiyle alakalı olduğunu, bu durumun da çoğunluğu şüpheyi düşürdüğü anlamına gelmediğini belirtmiştir.¹²³

2. İslâmi hükümlerin büyük çoğunluğu hadislere dayanır: Reşid Rıza, İslâm hukukunun genellikle akâid kapsamına girdiği görüşünü desteklemekte ve bu görüşünün temelini Kur'ân ayetleriyle sabit olduğunu ve İslâm alimlerinin icma'ıyla desteklendiğini belirtmektedir. Ayrıca, İslâm akaidinin aklî delillerle de desteklendiğini vurgulamaktadır. Reşid Rıza, İslâm'ın sağlamlığını sadece ahad haberlere indirgemeye karşı çıkarak, İslâm hukukunun ahad haberlere bağlı olmadığını ifade etmektedir. Aynı şekilde, muamelatla ilgili şer'i hükümlerin çoğunluğunun ahad hadislerden ziyade diğer delillere dayandığını belirtmektedir. Bununla birlikte, ahlak ve adabın da Kur'ân 'a dayandığını ve hadisler incelendiğinde genellikle hükümlerin Kur'ân 'a dayandığını öne sürmektedir. Bu argümanlar, İslâm hukukunun temelleri konusunda önemli bir perspektif sunmaktadır.¹²⁴

3. Hadislerde şüphe sabit olursa İslâm Hukuku'nun temelleri sarsılır: Rıza İslâm hukukunu ahad haberlere bağlamadığı için İslâm hukukunun temellerinin de bu konudaki şüphelerle sarsılmayacağını belirtmiştir.¹²⁵

4. Ebû Hüreyre gibi yüzlerce hadis rivayet eden sahâbilerle güvenin yersiz olduğu iddiası: Reşid Rıza bu noktada da çok hadis rivayet eden sahâbilerden sadece Ebû Hüreyre hakkında birkaç rivayet bulunduğu, bu rivayetler de incelendiğinde Ebû Hüreyre 'yi adaletten düşürmediğinden bahsetmiştir.¹²⁶

5. Buhari, masum olduklarına inandığı için sahâbeden şüphe etmeyi hatırına getirmemiştir iddiası: Reşid Rıza bu konuda da Buhari'nin sahâbeyi masum olarak görmediğini Buhari'nin sahâbeyi adil ve sadık olarak gördüğüne değinmiştir.¹²⁷

¹²³ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 16-17.

¹²⁴ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 17-18.

¹²⁵ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 18-19.

¹²⁶ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 20.

¹²⁷ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 20-21.

6. Dört mezhep imamı, mezheplerini Buhari'nin Ebû Hüreyre 'den rivayetleri üzerine kurmuşlardır iddiası: Müellif Buhari'nin dört imamdan sonra geldiğini bu dört imamdan sadece Ahmed b. Hanbel'e yetişip ondan rivayet aldığını belirtmiştir. Müellif ayrıca dört imamın kimseyi taklit etmediğini kendilerine göre sahih gördüğü hadisleri aldıklarına değinmiştir.¹²⁸

7. Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine karşı genel bir şüphenin olduğu iddiası: Reşid Rıza misyonerin makalede Ebû Hüreyre'nin kendi şahitliğiyle kendi hakkında genel bir şüphenin olduğunu söylediğine değinmiştir. Bu noktadaki vermiş olduğu delil niteliğindeki rivayetleri Reşid Rıza yapmış olduğu inceleme sonucu verilen rivayette “en-nas” geçmekte olduğunu bunun anlamı da çokluk ifade edeceği gibi azlık da ifade edebileceğinden bahsetmiştir.¹²⁹

8. Sahâbe tarafından Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerinin garip karşılanarak ya da karşı çıkılarak yalanla itham edilmesi iddiası: Müellif burada bazı sahâbenin Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerini tenkid etmesinin, garipseмесinin ya da karşı çıkmasının yalanla itham etmek anlamına gelmediğini söyleyerek misyonerin görüşüne katılmadığını bildirmiştir.¹³⁰

9. Ebû Hüreyre'nin fazla hadis rivayet etmesine gösterdiği sebep gariptir iddiası: Müellif misyonerin Ebû Hüreyre'nin ridasını hemen toplayıp ondan sonra da bir şey unutmamasını garipseмесini kabullenmemektedir. Nitekim Reşid Rıza bu konuda Ebû Hüreyre'nin naklettiği rivayetlerini unuttuğuna dair sahih bir hadisin olmadığını söylemiştir.¹³¹

10. Ebû Hüreyre'nin kendi sözlerine, İbn Ömer'in sözlerine, Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre 'yi işitmediği hadisleri rivayet etmekle itham etmesine ve viâeyn rivayetine dayanarak sahâbe tarafından Ebû Hüreyre'nin yalanla itham edilmesi iddiası: Müellif, öncelikle misyonerin delil olarak verdiği rivayetlere yer verdikten sonra misyonerin rivayetlerde yapmış olduğu hatalardan ve kaynak gösterimindeki yanlışlardan bahsetmiştir. Daha sonra da rivayetlerdeki şüpheleri tek tek açıklamaya başlamıştır. Müellif, Ebû Hüreyre 'den gelen “... Ebû Hüreyre sapıtsın diye benim Hz. Peygamber

¹²⁸ Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, 21.

¹²⁹ Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, 21-22.

¹³⁰ Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, 22.

¹³¹ Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, 23.

(a.s.) üzerine yalan uydurduğumu söylüyorsun.” rivayetinin zayıf bir hadis olduğunu belirterek incelenen rivayetten Ebû Hüreyre’nin yalan uydurduğuna dair ithamında ispat edici bir karinenin olmadığından bahsetmiştir. Daha sonra Ebû Hüreyre’den rivayet edilen viâeyn rivayetine yer verilmiş ayrıca viâeyn hadisini vererek Ebû Hüreyre’yi itham eden misyonerin bu görüşüne de katılmamıştır. Reşid Rıza Ebû Hüreyre’nin insanların bir şeyin olmasının mümkün olsa bile olmasına akıl erdiremedikleri olayın rivayetlerine inanmayacaklarını bilip Resulullah (a.s.) adına hadis uydurduklarını sanabileceklerini düşünmesinin gayet normal olduğundan bahsetmiş ve delil olarak da “... Hz. Peygamber (a.s.) den iki kap dolusu ilim öğrendim ve muhafaza ettim. Ancak bunlardan birini açıkladım. Diğerine gelince, eğer onu açığa çıkarsaydım şu boynum kesilirdi” rivayetine yer vererek viâeyn rivayetinin Ebû Hüreyre’nin yalanla itham edilmesine dayanak olmadığını göstermiştir.¹³²

11. Hanefilerin Ebû Hüreyre’nin yalan söylediğini düşündüklerinden dolayı hüküm verirken Ebû Hüreyre’nin rivayetlerini kullanmadıkları iddiası: Reşid Rıza bu iddiayı Hanefilerin binlerce kitabını ve mensubunun yalanlayacağını söyleyerek reddeder. Ve dört mezhep imamının da Ebû Hüreyre’nin sahih hadislerini delil olarak kullandıklarını vurgulamıştır.¹³³

Reşid Rıza, misyonerlerin Ebû Hüreyre’yi yalan söylemekle itham etmelerinin iki ana sebebini belirlemiştir. Birincisi, Ebû Hüreyre’nin, Resulullah (a.s.) ile sınırlı bir süre geçirmesine rağmen en çok hadis rivayet eden sahâbi olmasıdır. İkincisi ise, Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği hadislerin doğru olması durumunda, yalan söylemekle itham edilme, öldürülme veya işkence görme riski taşımasıdır. Reşid Rıza, hadis âlimlerinin bu şüphelerin nedenlerini bildiklerini ve bu sebeplerin Ebû Hüreyre’nin adaletine zarar vermediğini vurgulamıştır. Ebû Hüreyre’nin çok sayıda hadis rivayet etmesinin sebeplerine de açıklık getirmiştir. Bunlar arasında, Hz. Peygamber’e (a.s.) sık sık soru sorması, sürekli onun yanında bulunması, güçlü bir hafızaya sahip olması, Hz. Peygamber’in onu hadisleri unutmamakla müjdelemesi, ilim konusunda Hz. Peygamber’in duasına mazhar olması, hadis öğrenme ve yayma konusundaki istekliliği ve diğer sahâbilerden de rivayet etmesi sayılmaktadır. Reşid Rıza, misyonerlerin delil olarak sundukları hadislerde veya İslâm kaynaklarından yaptıkları alıntılardaki

¹³² Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, 28-29.

¹³³ Rıza, “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”, 33-35.

hataları göstererek, misyonerlerin bilerek doğruyu çarpıttıklarını belirtmiştir. Ebû Hüreyre'nin rivayetleri hakkında yapılan eleştiriler ve garipsemelerin, onun genel olarak yalanla itham edilmesi anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Rıza, misyonerlerin Ebû Hüreyre'nin neden çok hadis rivayet ettiğine dair açıklamalarını kasten eksik alıntıladıklarını, bu durumun hadislerin tam bağlamının anlaşılmasından yapılan bir çaba olarak değerlendirildiğini ve Ebû Hüreyre'nin amacının yalan söylemek değil, hadisleri doğru bir şekilde aktarmak olduğunu vurgulamıştır.¹³⁴ Daha sonra da Ebû Hüreyre'nin bazı hadislerinin beğenilmeme sebeplerinden bahsedilmiştir. Yazar misyonerin yayınlamış olduğu makalede vermiş oldukları bazı bilgilerin kaynağının bazılarının ise metnin doğru olmadığına değinmiş ve bu bilgileri düzeltmiştir. Ebû Hüreyre 'ye sahâbeden getirilen eleştirilerden de bahsedilmiş ve bu eleştirilerdeki amacın Ebû Hüreyre 'yi yalanla itham etmek olmadığı gösterilmiştir.¹³⁵

Çalışmada misyonerin İmam Gazali ve Ebû Hanife adına Ebû Hüreyre 'ye getirilen tenkitlere de yer verilmiştir. Ve ardından Reşid Rıza yine misyonerin yanlış kaynak isimleri verdiği ve verdiği metinlerdeki hatalara değinmiştir.¹³⁶

Reşid Rıza, misyonerlerin Ebû Hüreyre'ye yönelik iddialarını detaylı ve bilimsel bir biçimde ele alarak, bu iddiaların geçerlilikten yoksun olduğunu ortaya koymuştur. Rıza, Ebû Hüreyre'nin güvenilirliğini savunmuş ve misyonerlerin iddialarının bilimsel ve etik standartlara uymadığını vurgulamıştır. Bu yaklaşım, çalışmanın akademik değerini artırmakta ve hem İslâmi hem de oryantalist kaynakları kapsayan geniş bir perspektif sunmaktadır. Rıza'nın eleştirilerine verdiği cevaplar, bilimsel ve etik prensiplere uygunluk göstererek, çalışmanın bilimsel niteliğini pekiştirmiştir. Yazar, eleştirileri ve savunmaları dengeli bir şekilde ele alarak, okuyucunun Ebû Hüreyre hakkında daha tarafsız ve dengeli bir değerlendirme yapmasını sağlamaktadır.

Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin nedenleri ve arka planı detaylı bir şekilde incelenmiş, eleştirilerin geçerliliği üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Bu yaklaşım, eleştirilerin anlaşılmasına ve Ebû Hüreyre'nin savunmalarının ne denli makul olduğuna dair net bir görüş sunmaktadır. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin hadis

¹³⁴ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 21-27.

¹³⁵ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 28-33.

¹³⁶ Rıza, "Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları", 33-34.

ilmindeki rolü ve katkıları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Rıza, İslâm hukukuna yönelik misyoner saldırılarına karşı tüm iddialara cevap vererek, Ebû Hüreyre'nin adil olduğunu ve rivayetlerinin güvenilir olduğunu ispatlamıştır. Rıza, Ebû Hüreyre'nin yalan söylemediğini, çok hadis rivayet etmesinin doğal olduğunu ve bazı eleştirilen rivayetlerin incelendiğinde sorun teşkil etmediğini ortaya koyarak, İslâm hukukunun temellerinin sağlamlığını vurgulamıştır.

Bu çalışma, Reşid Rıza döneminde Ebû Hüreyre hakkında tartışmaların varlığını göstermek açısından önemlidir. Diğer çalışmaların genellikle Ebû Reyye'nin Ebû Hüreyre hakkındaki eleştirilerine yer verdiği, ancak Rıza'nın çalışmasında bu eleştirilere yer verilmediği belirtilmelidir, zira bu eleştiriler Rıza'dan sonra ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu çalışma müsteşriklerin Ebû Hüreyre'ye nasıl baktığını gösterme açısından da önem arz etmektedir.

1.5.2. Ebû Hüreyre 'ye Yönelik Eleştiriler: (Tarihi Arkaplan)

Osman Güner, *Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Eleştiriler* adlı kitabını 2011 yılında İstanbul'da İnsan Yayınları tarafından yayımlamıştır. Hadis rivayetinde ilk silsilede yer alan Ebû Hüreyre'nin, hadis ilmindeki önemi ve çabası bizler için büyük değer taşımaktadır. Bu çalışmada da yazar, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki konumunu tespit etmeye odaklanmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Ebû Hüreyre'ye yönelik iddiaların tarihi arka planı ele alınmaktadır. Sahâbenin, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini ve diğer bazı sahâbilerin hadis nakillerini tahkik ve tenkit ettiği belirtilmiştir. Bu eleştirilerin sadece Ebû Hüreyre'ye değil, Hz. Ömer, İbn Abbas ve Hz. Aişe gibi diğer önemli sahâbilere de yöneltildiği vurgulanmaktadır. Güner, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin bir kısmının beşeri hatalar, yanlış anlama ve unutma gibi nedenlerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Eleştirilerin haklı olduğu noktalar kadar haksız olduğu durumların da mevcut olduğu belirtilmiştir. Sahâbenin eleştirilerinde birbirlerini yalanla itham etmedikleri, aksine hadislerin farklı yorumlanması ve olaylara çeşitli bakış açıları getirilmesinin söz konusu olduğu açıklanmıştır. Daha sonra, Mu'tezile ve Şia gibi grupların mezhebi kaygılarla hadis rivayetleri ve sahâbeye karşı eleştirilerde bulunduklarına değinilmiştir. 18. yüzyılda bu tartışmaların yeni bir zemin kazandığı ve müsteşriklerin de bu tartışmalara dahil olduğu belirtilmiştir. Müsteşriklerin, İslâm karşıtı

yaklaşımlarla Ebû Hüreyre'yi yalanla itham ettiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Sprenger, Goldziher, Margoliouth ve Ceatani gibi isimlerin ön yargılı yaklaşımlar sergiledikleri ifade edilmiştir. Müsteşriklerin ortaya attığı görüşlerin, İslâm dünyasında yankı bulduğu ve Mısır'da Reşid Rıza gibi âlimlerin bu eleştirilere karşı çalışmalar kaleme aldığı aktarılmıştır. Ayrıca, Mahmud Ebû Reyye'nin müsteşriklerin etkisiyle sahâbe ve Ebû Hüreyre'yi itham eden eserler yazdığı ve bu eserlerin geniş bir yankı uyandırdığı belirtilmiştir.¹³⁷

Yazar, Ebû Hüreyre'nin şahsiyetine yönelik eleştirileri kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Müellif, sahâbenin rivayetlerinin güvenilirliği konusunda mevcut tartışmalara değinmekte ve bu tartışmaların sahâbenin kimliği ve hatalardan masumiyetleri üzerindeki farklı görüşlere odaklandığını belirtmektedir. Sahâbenin, Hz. Peygamber'i kısa bir süre görüp hadis rivayet edenlerle, ömrünü onun hizmetine adayanlar arasında ayırım yapılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca, sahâbenin rivayetlerinde bazı zayıflıkların olabileceği kabul edilse de, hiçbir kimsenin sahâbeyi yalanla itham etmediğine dikkat çekilmektedir. Sahâbenin genel olarak güvenilir olduğu ve onların güvenilirliğine şüphe düşürmenin Kur'ân ve sünnetin doğruluğu üzerinde şüphe uyandıracağı ifade edilmektedir.

Ebû Hüreyre'nin adı ve nesebi hakkındaki belirsizlik iddialarına da değinilmiş, onun tanınan bir şahsiyet olduğu ve geç Müslüman olduğu yönündeki iddiaların yanlış olduğu belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin fakirliği nedeniyle Hz. Peygamber'in (a.s.) yanında kalması ve midesine düşkün olduğu iddiaları da ele alınmıştır. Müellif, bu iddiaların gerçeği yansıtmadığını, Ebû Hüreyre'nin asıl amacının ilim öğrenmek olduğunu vurgulamaktadır. Ebû Hüreyre'nin "şeyhu'l-madire" olarak anılması ve Emevi taraftarı olduğu iddiaları da incelenmiştir. Bu iddiaların Şia ve Mutezili çevreler tarafından ortaya atıldığı ve Ebû Hüreyre'nin aslında Emevi taraftarı olmadığı, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde tarafsız kaldığı ifade edilmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in faziletine dair hadisler rivayet ettiği ve valilikler sayesinde bir miktar mal varlığına sahip olduğu belirtilmiştir. Müellif, Ebû

¹³⁷ Güner, *Ebû Hüreyre'ye Yönelik Eleştiriler*, 30-35.

Hüreyre'nin bu tutumunu "aktif tarafsızlık" olarak tanımlamakta ve Şia çevrelerinin, ne yaparsa yapsın Ebû Hüreyre'yi eleştirmeye devam ettiklerini vurgulamaktadır.¹³⁸

Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğine yönelik eleştiriler konusunda, çeşitli iddialar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu iddialar arasında Ebû Hüreyre'nin tekzip edildiği, çok hadis rivayet ettiği, Ebû Hüreyre ve İsrâiliyatla ilişkisi ve Ebû Hüreyre'nin fıkhi hakkındaki iddialar yer almaktadır. Böylece yazar Şii ve Mu'tezili imamlar, müsteşrikler ve Şia yanlısı yazarlar tarafından ortaya atılan eleştirilerin kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Müellif, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin genellikle sahâbenin rivayetleri eksik veya yanlış anlama gibi beşeri hatalardan kaynaklanabileceğini belirtmektedir. Bu tür eleştirilerin, yalanlama anlamına gelmediğini vurgulamaktadır. Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye yönelttiği eleştiriler de incelenmiş ve bu eleştirilerin, sahâbenin rivayetleri titizlikle değerlendirme alışkanlığının bir parçası olduğu sonucuna varılmıştır. Örneğin, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi hadis rivayet etmekten men ettiği ve Bahreyn valiliğinden azlettiği iddialarına karşı, müellif bu tür rivayetlerin doğruluğunun şüpheli olduğunu, aksine Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye güven duyduğunu göstermektedir. Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerine yönelik eleştirileri de ele alınmıştır. Bazı rivayetlerdeki eksik veya yanlış anlamaların Ebû Hüreyre'nin hata yapmasına neden olduğu belirtilmiştir. Hz. Aişe'nin, Ebû Hüreyre'nin hadis naklindeki hataları tashih ettiği ancak onu yalanla suçlamadığı ifade edilmektedir. Benzer şekilde, Hz. Ali ve İbn Abbas'ın Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirileri değerlendirilmiş, ancak bu eleştirilerin yalanlama amacı taşımadığı sonucuna varılmıştır. Müellif, bazı sahâbilerin Ebû Hüreyre'yi eleştirdiği, bazılarının ise onu teşvik ve takdir ettiği, ancak hiçbir sahâbenin onu yalanlamadığı kanaatine varmıştır. Bu bölümde ele alınan eleştiriler, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetindeki rolünün ve güvenilirliğinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.¹³⁹

Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğine yönelik eleştiriler arasında, özellikle çok sayıda hadis rivayet ettiği iddiaları öne çıkmaktadır. Şii imam Şerafeddin ve Ebû Reyze, Ebû Hüreyre'nin 5374 hadis rivayet ettiğini, bu nedenle sahâbenin onu sert bir şekilde uyardığını ve Hz. Ömer döneminde rivayet etmeyi bıraktığını, vefatından sonra ise

¹³⁸ Güner, *Ebû Hüreyre'ye Yönelik Eleştiriler*, 66-78.

¹³⁹ Güner, *Ebû Hüreyre'ye Yönelik Eleştiriler*, 117-120.

tekrar rivayete başladığını öne sürmüşlerdir. Ancak, müellif bu sayının mükerrer rivayetlerle birlikte olduğunu ve tekrarlar çıkarıldığında bu sayının yaklaşık 1500 civarında olduğunu belirtmektedir. Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayet etmesi eleştirilerine karşılık, kendisinin bu konuda kendinden emin cevaplar verdiği ve sahâbenin de bu noktada onun üstünlüğünü kabul ettiği ifade edilmiştir. Ebû Hüreyre'nin diğer sahâbilere göre daha fazla hadis rivayet etmesinin sebepleri arasında, Hz. Peygamber (a.s.) ile sürekli birlikte olması, Hz. Peygamber'in duasına mazhar olması, güçlü bir hafızaya sahip olması, hadis öğrenme ve ezberleme arzusu, hadis rivayetini bir meslek olarak benimsemesi ve uzun ömürlü olması gibi nedenler sıralanmaktadır. Bir diğer eleştiri konusu ise, Ebû Hüreyre'nin İsrâiliyat ile ilişkisi üzerinedir. Şerafeddin'in görüşlerinden etkilenen Ebû Reyze, Ebû Hüreyre'nin Yahudi kökenli olduğu halde Müslüman gibi görünen Kâb'ın görüşlerini İslâm'a kattığını ve onun öğrencisi olduğunu iddia etmiştir. Müellif, Kâb'ın Müslüman olduğunu ve güvenilir bir rivayetçi olarak kabul edildiğini belirterek, Ebû Hüreyre ile Kâb arasında bilgi alışverişi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Kâb'dan aldığı rivayetleri mevcut hadis kültürü ve diğer sahâbilerin onayıyla test ettikten sonra kabul ettiğini açıklamaktadır.¹⁴⁰

Osman Güner'in *"Ebû Hüreyre'ye Yönelik Eleştiriler: Tarihi Arka Plan"* adlı eseri, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin tarihsel arka planını ele alan kapsamlı bir çalışmadır. Eserde, özellikle Şii ve Mu'tezili çevrelerin yanı sıra oryantalistlerin Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerinin mezhepsel, siyasi ve oryantalist etkilerle şekillendiği detaylandırılmaktadır. Güner, bu eleştirilerin beşeri hatalar, yanlış anlama ve unutma gibi nedenlere dayandığını belirtirken, sahâbe dönemi eleştirilerinin karşılıklı yalanlamaya dayanmadığını, farklı yorumlar ve bakış açılarının bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Yazar, müsteşriklerin ve modernist çevrelerin Ebû Hüreyre'ye yönelik suçlamalarının temelsiz olduğunu savunarak Sprenger, Goldziher ve Margoliouth gibi isimlerin önyargılı yaklaşımlarını eleştirel bir bakışla analiz etmektedir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Yahudi kökenli olduğu ve İsrâiliyat rivayetleriyle ilişkili olduğu yönündeki iddialar da eserde çürütülmekte, onun hadis ilmindeki yeri ve rivayetlerindeki güvenilirlik güçlü bir savunma ile açıklanmaktadır. Eleştirilerin

¹⁴⁰ Güner, *Ebû Hüreyre'ye Yönelik Eleştiriler*, 149-167.

mezhepsel ve tarihsel bağlamını titizlikle analiz eden bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki rolü ve güvenilirliğine dair önemli katkılar sunmaktadır.

Osman Bodur tarafından Hadis Tetkikleri Dergisi'nde bu kitabın üç sayfalık kısa bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

1.5.3. “Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu

Tahsin Kazan, *Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu* başlıklı makalesini Aralık 2020'de *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*'nin 27. sayısında yayımlamıştır. Batı dünyasında İslâm'a yönelik eleştirilerin önemli bir kısmı, hadisler üzerinden yapılmıştır. Bu bağlamda, müsteşrikler tarafından hadis ve sünnet konularında çeşitli çalışmalar yapılmış, özellikle sahâbilerin adaleti hedef alınarak bu kişilerin güvenilirliği sorgulanmıştır. Bu yaklaşım, hadislerin sıhhati konusunda şüpheler uyandırmayı amaçlamıştır. Bu durumu en iyi kavrayanlardan biri, Reşid Rıza'dır. Müsteşriklerin özellikle Müslüman âlimlerin yazdığı kaynakları delil göstererek Ebû Hüreyre'yi hedef aldıkları bir dönemde, Reşid Rıza bu eleştiriler karşısında güçlü bir savunma yapmıştır. Bir misyonerin Ebû Hüreyre hakkındaki makalesi, Reşid Rıza'nın tepkisini çekmiş ve onun, müsteşriklerin ilim etiğine aykırı davranarak dini tahrifat amacı taşıdığını vurguladığı belirtilmiştir. Reşid Rıza, bu eleştirilere ilmi metoduna uygun bir şekilde yanıt vermeye çalışmış, müsteşriklere olduğu kadar Ebû Hüreyre'yi haksız yere eleştiren Muhammed Tevfik Sıdkı gibi yazarlara da cevap vermiştir. Reşid Rıza'nın perspektifinden Ebû Hüreyre'ye yönelik düşünceleri ve Ebû Hanife'nin Ebû Hüreyre'ye bakış açısı, akademik bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.¹⁴¹ Reşid Rıza'nın sahâbenin adaletine bakışı konusunda, hadis rivayetinde sahâbenin adaletinin önemli bir mihenk taşı olduğundan bahsedilmektedir. Müellif, Reşid Rıza'ya göre büyük günah işleyen ve küçük günahta ısrar edenlere adalet sıfatının verilmeyeceğinden bahsederek onun bu görüşüne İslâm'ın temel esaslarına ve akla aykırı olduğu için katılmadığını belirtmektedir. Daha sonra da makalede Şevkani'nin (ö. 1250/1834)sahâbenin adaletine dair beş görüşüne yer verilmiştir. Reşid Rıza'nın da bu beş görüşten “Sahâbenin adaleti diğer insanların

¹⁴¹ Kazan, “Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu”, 52-53.

adaleti gibi araştırılmalıdır.” görüşünde olduğu belirtilerek bu noktada Ebû Reyze’den etkilendiği vurgulanmaktadır.¹⁴²

“Reşid Rıza’nın Ebû Hüreyre Savunusu” başlığı altında da Ebû Hüreyre hakkında yapılan tartışmalara yer verilerek bu konuda Reşid Rıza’nın görüşlerinden bahsedilmektedir. Bu tartışmalardan ilki Ebû Hüreyre’nin sara hastası olduğu iddiasıdır. Bu konuda Tevfik Sıdkî’nin Ebû Hüreyre’nin sara hastası olduğundan dolayı onun beynine bu durumun zarar verdiğini söylediğinden bahsedilmektedir. Ardından Reşid Rıza’nın bu konuda “Yazarın Ebû Hüreyre hakkında yazdığı husus, kötü zanının sonucudur. Zannını desteklemek için topladığı nakillerde sorun vardır. Ebû Hüreyre’nin bayılması hastalıktan değil aklıktandır.” sözüne yer verilmiştir. Ardından müellif bu konuda Ebû Hüreyre’nin bayıldığını ve gelip geçenin boynuna bastığını bunun sebebinin de deli olmak değil, açlık olduğunu belirten rivayete yer vererek bu baygınlığın sebebinin açlık değil baygınlık sebebiyle olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmaya göre, Ebû Hüreyre hakkında gelen bir diğer tartışma konusu ise Ebû Hüreyre’nin çokça hadis rivayet etmesinin oluşturduğu rahatsızlıktır. Ebû Hüreyre’nin çok fazla hadis rivayet etmesi başta sahâbe olmak üzere birçok insanın kuşku ile karşıladığı bir durumdur. Bu konuda Ebû Hüreyre’nin “İnsanlar Ebû Hüreyre’nin çok hadis rivayet ettiğini söylemektedirler.” rivayetine yer verilmiş ve Ebû Hüreyre’nin bu durumu itiraf ettiği vurgulanmıştır. Müellif bu konuda müsteşriklerin bu rivayeti bağlamından kopararak bazı sahâbilerin sika olmadığı gibi farklı bir noktaya taşıdığını belirtmektedir. Ardından müellif bu konuda Reşid Rıza da Ebû Hüreyre’nin çok hadis rivayet etmesini üç şekilde değerlendirdiğinden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi; Ebû Hüreyre’nin rivayetlerine karşı genel bir kuşkunun olmadığıdır. İkincisi; bazı rivayetlerinin yalanla itham edilmesi veya rivayetin garip karşılanmasıyla, rivayete karşı çıkılmasının ayrı şeyler olduğudur. Üçüncüsü ise; rivayette neden çok hadis rivayet edildiği açıklanmasına rağmen bilinçli ve kasıtlı olarak müsteşriklerin bilerek rivayetin baş kısmını alıp ilgili kısmın zikredilmemesidir. Müellif, ardından Ebû Hüreyre’nin rivayet sayısını vererek Ebû Hüreyre ’den gelen rivayetlerin cem edilmesi halinde bir ciltlik kitabı aşmayacağı ve bu itibarla Ebû Hüreyre’nin çok hadis rivayetinin bulunmasının garipsenecek bir

¹⁴² Kazan, “Reşid Rızâ’nın Ebû Hüreyre Savunusu”, 53-55.

tarafının olmadığını belirtmektedir. Bir diğer tartışma konusu ise; Ebû Hüreyre'nin sahâbe tarafından itham edildiği tartışmasıdır. Müellif Reşid Rıza'nın bu tartışmanın alt yapısını oluşturan delileri ele alıp değerlendirdiğinden bahsetmiştir. İlk olarak Ebû Hüreyre'nin Kufe halkına “Ey Irak halkı! Siz zannediyorsunuz ki, sizler için sevap ve ecir, benim için de günah hâsıl olsun diye ben Resulullah (a.s.) adına yalan söylüyorum.” rivayeti ve viâeyn rivayetini verip Reşid Rıza'nın bu konudaki değerlendirmesine yer verilmiştir. Reşid Rıza'nın bu konuda Ebû Hüreyre aklın vukuunu kabul etmekte zorlanacağı durumlarda insanlar tarafından tasdik edilmeyeceğini ve Resulullah'a (a.s.) nispet edildiğinde de tekzip edileceğini beklediğinden bahsedilmiştir. Ve yine Reşid Rıza'nın Ebû Hüreyre'nin bu sebeple de kendisinin Emevilerin mefsedeti ve dindeki tahribatından haber vermesi durumunda, katledileceğini bildiğine dair söylemlerine yer verilmiştir. Müellif, ardından Reşid Rıza'nın bu görüşünü destekler tarzda viaeyn hadisleriyle alakalı Zehebi'nin “... fitneyle alakalı olanlardı ya da övgü ya da yergi ifade eden rivayetlerdir.” dediğini nakletmiştir. Daha sonra, Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre 'yi işitmediği hadisleri rivayet etmekle itham ettiğine dair tartışmalara Reşid Rıza'nın değerlendirmelerine yer verilmiştir. Öncelikle Hz. Aişe'nin “Sen Peygamber'den duymadığım hadisler rivayet ediyorsun.” rivayeti ardından da Ebû Hüreyre'nin cevap olarak verdiği “Ayna ve sürme seni Peygamber'le ilgilenmekten uzak tuttu.” rivayeti zikredilmiştir. Reşid Rıza'nın bu konuda Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre'ye olan itirazının sadece birkaç hadisine olduğu ve başka büyük sahâbilere de itirazlarının olduğuna dair söyleminden bahsedilmiştir. Müellif de bu noktada Reşid Rıza'nın söylemine katılıp Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre'ye karşı getirdiği eleştirinin tekzip amaçlı değil de çok hadis rivayet etmesine yönelik karineler içerdiğini vurgulamıştır. Son olarak da İbn Ömer'in Ebû Hüreyre'yi yalancılıkla itham ettiğine dair iddialara karşı köpeklerinin öldürülmesiyle ilgili “Resulullah (a.s.) av ve sürü köpeği hariç diğer tüm köpeklerin öldürülmesini emretti.” rivayeti ve İbn Ömer'e de “Ebû Hüreyre, ‘ veya ekin köpeği de’ diyor!” rivayetinden bahsediliğinden onun da “ Onun ekini var da ondan.” cevabını verdiği vurgulanmıştır. Reşid Rıza'nın da İbn Ömer'in Ebû Hüreyre 'yi kendinden üstün gördüğü, bu ifadelerde bir ithamın bulunmadığı aksine Ebû Hüreyre'nin ekinle uğraşması sebebiyle ekin hükmünü bilmesinin gayet normal bir durum olduğunu bildirdiğinden bahsedilmiştir. Müellif, Reşid Rıza'ya katılmakla birlikte ek olarak Ebû

Hüreyre'nin rivayetinin başka sahâbiler tarafından nakledilmesinin Ebû Hüreyre'ye yöneltilen ithamların yersizliğini ortaya koyduğundan bahsetmektedir.¹⁴³

Reşid Rıza'nın Ebû Hüreyre'nin fazla hadis rivayet etmesi konusundaki değerlendirmelerine yer verilmiştir. Reşid Rıza'nın fazla hadis rivayet etmesinin sebepleri olarak; Hz. Peygamber'e soru sorma cesareti, Hz. Peygamber'in (a.s.) sürekli yanında bulunması, güçlü hafızası, Hz. Peygamber'in (a.s.) Ebû Hüreyre 'ye müjdesi ve ona duası, hadis ilmi ile meşgul olması, Ebû Hüreyre'nin sahâbeden rivayet etmesini maddeler halinde saymıştır. Müellif, bu konulardaki rivayetleri sıraladıktan sonra Reşid Rıza'nın Ebû Hüreyre 'ye karşı yöneltilen tenkidlere verdiği cevapların mantıklı ve tutarlı bulunduğunu da belirtmektedir.¹⁴⁴

Son olarak da “Ebû Hanife'nin Ebû Hüreyre 'ye Karşı Tutumu” adlı başlık altında da ilk olarak Menar'da Ebû Hanife'nin Ebû Hüreyre hakkındaki değerlendirmelerine yer verilmiştir. Ebû Hanife'nin Ebû Hüreyre'nin nasihi, mensuhu düşünmeden rivayet ettiğinden bahsedilmiştir. Reşid Rıza'nın da bu bahsedilen görüşün sadece bir kaynakta bulunduğu bu görüşü de Ebû Şâme el-Makdisî'nin eserini kaynak olarak gösterdiğine dair söylemine yer verilmiştir. Yazar, bu konuda da Kevseri'nin (1371/1952 m.) sözüne yer vererek böyle bir değerlendirmenin mezkur kaynak dışında yer almadığından bahsetmektedir. Daha sonra, Reşid Rıza'nın Ebû Hüreyre'nin fâkih olup olmadığı tartışmasına karşı tutumuna yer verilmiş ve Rıza'nın, Ebû Hüreyre 'yi sadece hadisçi olarak görüp fıkıhçı olarak görmediğine değinilmiştir. Müellif de bu konuda Reşid Rıza'ya katılmadığından bahsederek Ebû Hüreyre'nin fıkıh âlimi olduğuna değinmiştir. Hanefî âlimlerinin kıyasa aykırı durumda Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini reddettiğine dair ithamlara da Reşid Rıza'nın katılmadığı belirtilerek dört mezhep imamının ve Reşid Rıza'nın Hanefî âlimlerinin kitaplarında Ebû Hüreyre'nin rivayetinin olduğuna dair söylemine yer verilmiştir. Müellif, son olarak Reşid Rıza'nın Ebû Hüreyre'nin hafızasının güçlü olduğunu vurguladığını belirterek, Ebû Hüreyre hakkında gelen bilgilere dayanarak Hanefî âlimlerinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine karşı olduğuna dair iddiaların gerçeği yansıtmadığını belirtmeye çalışmıştır.¹⁴⁵

¹⁴³ Kazan, “Reşid Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu”, 56-60.

¹⁴⁴ Kazan, “Reşid Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu”, 60-63.

¹⁴⁵ Kazan, “Reşid Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu”, 63-65.

Dr. Tahsin Kazan'ın "*Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu*" başlıklı çalışması, Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre'yi savunma çabalarını ayrıntılı bir şekilde ele almasıyla dikkat çekiyor. Yazar, Rızâ'nın eleştirilere karşı getirdiği delilleri ve argümanları metodik bir şekilde sunmuş, böylece okuyucuların Rızâ'nın savunusunun mantığını anlamalarını sağlamıştır. Belgenin en güçlü yönlerinden biri, tarihsel ve akademik bağlamda ele alınan konuların titizlikle incelenmiş olmasıdır. Ayrıca, sahâbenin adaleti kavramı gibi İslâm ilminde kritik öneme sahip konuların da detaylandırılması, çalışmanın bilimsel değerini artırmıştır.

Bununla birlikte, çalışma bazı yönlerden eleştirilebilir. Çalışma, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirileri geniş bir perspektiften değerlendirmek yerine, daha çok Rızâ'nın bakış açısını savunmak üzerine kurgulanmış gibi duruyor. Bu durum, okuyucunun farklı bakış açılarını değerlendirmesini zorlaştırabilir. Ayrıca, makalenin giriş bölümünde Reşîd Rızâ'nın kısa bir biyografisi verilerek, onun ilmî ve entelektüel arka planının tanıtılması esere ek bir katkı sağlayabilirdi.

1.5.4. İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre

İhsan Şenocak, *İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre* adlı eserini 2022 yılında İstanbul'da Ravza Yayıncılık tarafından yayımlamıştır. Bu metinde, Peygambersiz İslâm anlayışının en büyük engellerinden biri olarak Ebû Hüreyre'nin öne çıktığı vurgulanmaktadır. Oryantalistlerin eleştirilerine hedef olan Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin, tefsir kitapları ve dört mezhep imamının eserlerinde önemli bir yer tuttuğu ifade edilmektedir. Ebû Hüreyre'nin güvenilirliğinin sorgulanması durumunda, İslâm literatürünün genel geçerliliğinin tehlikeye gireceği ve bu rivayetlerin hurafeye dayalı olarak değerlendirileceği belirtilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'yi hedef alan eleştirilerin aslında İslâm'a yönelik bir saldırı olduğunu ortaya koymak amacıyla bu çalışmayı kaleme almıştır. Sahâbenin İslâm'daki rolünün ve Ebû Hüreyre'nin Sünnet-i Seniyye'nin anlaşılması için taşıdığı önemin anlatılması da kitabın amacını oluşturmuştur.

Kitap, sahâbenin adalet anlayışından başlayarak, Ebû Hüreyre'nin hayatı ve hadisçiliği hakkında bilgi sunmakta ve son olarak, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin sahâbenin sözlerini nasıl çarpıttığını incelemektedir. Ebû Hüreyre'nin adil bir sahâbi olduğu ve hadisçiliği de savunularak, Ebû Hüreyre'ye yapılan eleştirilerin detaylı bir

analizi ile İslâm'a yönelik saldırıların yanlış anlaşılma ve yanılsamalar içerdiği ortaya konmaktadır. Kitap, sahâbenin İslâm'daki merkezi rolünü ve önemini vurgulamaktadır. Şenocak, önce sahâbenin İslâm'ın temel yapı taşları olarak kabul edildiğini ve İslâm'ı insanlara naklederek bu dini temellendirdiklerini açıklamıştır. Özellikle tefsir, kelim ve fıkıh gibi İslâmi ilimlerde, birçok eserin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine dayandığına dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, sünnetin taşıyıcıları olan sahâbenin İslâm düşmanlarının hedefinde olduğu belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetleri açısından sahip olduğu büyük önem nedeniyle, özellikle hedef alındığı ifade edilmiştir. İslâm düşmanlarının, İslâmi disiplinleri zayıflatmak amacıyla Ebû Hüreyre'yi eleştirmeleri gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Ehl-i Sünnet karşıtı fırkaların da Ebû Hüreyre üzerinden saldırılar düzenlediği belirtilmiştir. Cehmiyye, Kaderiyye, Hariciler, Şia, zındıklar, müsteşrikler, muharrifler ve mustağripler gibi çeşitli grupların, İslâm'ı küçümsemek ve tahkir etmek amacıyla Ebû Hüreyre'yi hedef aldıkları ifade edilmiştir. Modern düşüncenin etkisiyle, Ebû Hüreyre'yi savunmanın, İslâm medeniyetini savunmak anlamına geldiği vurgulanmıştır.¹⁴⁶

Müellif, İslâm düşmanlarının Ebû Hüreyre'yi hadis uyduran ve İslâm'ı hadislerle tahrif eden biri olarak göstermeye çalıştığını vurgulamaktadır. Müsteşrikler ve mustağripler, tek tek hükümleri reddetmek yerine, Ebû Hüreyre'yi eleştirerek bu hükümleri reddetmeyi tercih etmişlerdir. Ebû Reyre ve Ahmed Emin gibi müstağriplerin, Ignaz Goldziher ve Sprenger gibi müsteşriklerle benzer kaynaklardan beslendiğini iddia etmektedir. Buna örnek olarak, “Ebû Hüreyre aç karnını doyurmak için Medine'ye hicret etti.” şeklindeki söylemler sunulmaktadır. Müellif, bu iddialara karşı, Ebû Hüreyre'nin Muhacirler gibi ticaret yapma veya Ensar gibi tarımla ilgilenme imkanı varken, bunları tercih etmeyip ilimle uğraştığını belirtmektedir. Medine'ye geldikten sonra ticaret veya ziraatla ilgilenmek yerine, zamanını Peygamber Efendimiz (a.s.)'in yanında geçirerek hadis öğrenmeye adanmıştır. Bu durum, onun İslâm ilimlerine katkısını ve hadislere olan sadakatini açıkça ortaya koymaktadır. Müellifin belirttiğine göre, Ebû Hüreyre'nin ilme olan bağlılığı ve hadis nakli, kişisel çıkarlar peşinde olmadığını, aksine İslâm'ın doğru anlaşılması ve öğretilmesi için büyük fedakârlıklar yaptığını göstermektedir. Ebû Hüreyre'yi hedef alan eleştirilerin,

¹⁴⁶ Şenocak, *İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre*, 15-51.

onun İslâm'a olan hizmetini gölgelemeye yönelik olduğu vurgulanmaktadır. İslâm düşmanlarının ve karşıt fırkaların, onu eleştirerek İslâm'ın temel öğretilerine saldırmayı amaçladığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Ebû Hüreyre'nin savunulması, İslâm medeniyetinin ve ilimlerinin korunması anlamına gelmektedir.¹⁴⁷

Çalışmada, Hz. Ömer'in insanların hadisleri yanlış anlayabileceği veya istismar edebileceği endişesiyle az hadis rivayet etmeyi tercih ettiği belirtilmiştir. Müellif, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi çok hadis rivayet ettiği için eleştirdiği iddialarının asılsız olduğunu ifade etmiştir. Hz. Ömer'in, Ebû Hüreyre'nin fazla hadis rivayet etmesini dikkate alarak diğer sahâbileri uyardığı gibi, Ebû Hüreyre'yi de uyarmış olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'nin hafıza gücüne ve dikkatine güvenerek hadis rivayetine izin verdiği belirtilmiştir. Ayrıca, Hz. Ömer'in "Bir vali uzun süre valilik yaparsa yaralanır." şeklindeki siyasetinin bir gereği olarak, Ebû Hüreyre'yi valilik görevinden aldığı ifade edilmiştir. Hz. Aişe'nin evde bulunması ve Ebû Hüreyre'nin Peygamber Efendimiz'le (a.s.) dışarıda olması nedeniyle bazı hadislerde ihtilaf yaşandığı belirtilmiştir. Ancak, bu duruma rağmen, Ebû Hüreyre'nin Hz. Aişe'ye karşı hürmetsizlikte bulunmadığı ve Hz. Aişe'nin de Ebû Hüreyre'yi yalancılıkla itham etmediği ifade edilmiştir. Çalışmada, Mu'tezile ve Şia'nın, çoğu senedsiz nakil ve tahrif edilmiş delillerle Ebû Hüreyre'ye saldırdığı ve onu itibarsızlaştırmayı amaçladığına da değinilmiştir.¹⁴⁸

Kitap, Ebû Hüreyre'nin İslâm tarihinde oynadığı kritik rolü ele alması açısından oldukça değerlidir. Şenocak, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin İslâmî ilimler üzerindeki etkisini kapsamlı bir şekilde incelerken, aynı zamanda bu rivayetlerin İslâm'ın temel kaynakları için ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kitap, özellikle Ebû Hüreyre'ye yöneltilen eleştirileri çürütmeye yönelik savunmacı bir yaklaşım benimserken, bunu sağlam tarihsel veriler ve dini argümanlarla desteklemektedir. Sahâbenin İslâm'daki yeri ve adaleti konusundaki tartışmalar, kitabın güçlü yanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Şenocak, okuyucuya sahâbenin İslâm'ın korunmasındaki rolünü hatırlatırken, Ebû Hüreyre'nin bu çerçevede nasıl

¹⁴⁷ Şenocak, *İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre*, 125-127.

¹⁴⁸ Şenocak, *İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre*, 151-152.

merkezi bir figür olduğunu etkili bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca, eserin dili akıcı ve anlaşılır, bu da geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesini sağlıyor.

Bir başka açıdan bakıldığında Şenocak'ın eseri, savunmacı üslubu nedeniyle objektif bir akademik çalışma olarak değerlendirilmeyebilir. Kitap, Ebû Hüreyre'ye yöneltilecek eleştirilerin kökenlerine ve bu eleştirilerin tarihsel ve sosyolojik arka planına eğilmektense, onları doğrudan reddetme eğilimindedir. Bu durum, eleştirilerin daha tarafsız ve analitik bir şekilde ele alınmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, Şenocak'ın odaklandığı savunma perspektifi, kitabın akademik bir değerlendirme yerine savunmacı bir metin olarak algılanmasına yol açabilir. Eleştirilere verilen yanıtlar her ne kadar sağlam argümanlara dayansa da, kitabın genel yaklaşımı, hadis ilmi açısından daha geniş bir çerçevede eleştirilerin değerlendirilmesini sınırlandırabilir.

1.6.EBÛ HÜREYRE RİVAYETLERİNİN TAHKİKİ

Ebû Hüreyre'nin rivayetleri, tarih boyunca büyük bir titizlikle incelenmiş ve doğruluğunun tahkik edilmesi amacıyla birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu süreçte, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin güvenilirliği, isnad zincirlerinin sağlamlığı ve rivayetlerin metin kritiği gibi konular ön plana çıkmıştır.

Nizameddin Ersöz'ün çalışması¹⁴⁹, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin derlendiği Müsned-i Ebû Hüreyre adlı eseri ele alır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin rivayetleri tekrarlarından arındırılmış halde bir araya getirilerek şerh edilmiştir. Abdullah Tunca'nın araştırması,¹⁵⁰ Hz. Peygamber'in Ebû Hüreyre'ye yaptığı vasiyetle ilgili rivayetleri konu alır. Bu vasiyetin içeriği ve Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetinde nasıl bir yol izlediği, Tunca'nın araştırmasının ana odak noktasıdır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki rolünü ve rivayetlerinin güvenilirliğini değerlendirmemize olanak tanır. Sedat Yıldırım'ın çalışması¹⁵¹ da, Muhtârü's-Sıhah adlı eserde Ebû Hüreyre'nin referans alınan rivayetlerini ele alır. Yıldırım, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini inceleyerek, rivayetlerde yer alan bazı kelimelere yönelik

¹⁴⁹ Nizameddin Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre* (İstanbul: Mirac Yayınları, 2024), 1-8.

¹⁵⁰ Abdullah Tunca, *Hz. Peygamberimiz(a.s.)'in Hz. Ebû Hüreyre(r.a)'ye Vasiyeti* (İstanbul: Tunca Yayınları, 2004).

¹⁵¹ Sedat Yıldırım, "Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtârü's- Sıhah'ta Referans Alınan Rivayetleri", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 21/1 (Haziran 2023).

Râzi'nin ve diğer İslam alimlerinin açıklamalarına yer verilmiştir. Hamdi Türkoğlu¹⁵² ise, Ebû Hüreyre'ye yönelik hadis uydurduğu iddialarını tartışır. Türkoğlu'nun çalışması, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin eleştirilere nasıl maruz kaldığını ve bu eleştirilerin hadis ilmi açısından nasıl değerlendirildiğini araştırır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin doğruluğunu savunan bir perspektif sunar. Sami Şahin'in çalışması¹⁵³ da viâeyn rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin ölümüne sebep olabilecek gizli bilgileri konu alır. Şahin, bu rivayetlerin Ebû Hüreyre üzerindeki etkisini ve rivayetlerinin doğruluk derecesini inceleyerek, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Bekir Kuzudişli'nin araştırması¹⁵⁴, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin nasıl ele alındığını inceler. Kuzudişli, bu çalışmasında Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin isnad zincirlerini ve bu rivayetlerin hadis ilmi içindeki yerini analiz eder. Son olarak, Veysel Özdemir'in çalışması¹⁵⁵, Ebû Hüreyre'ye yöneltilecek tedlis isnadını ele alır. Özdemir, sahâbe zamanında tedlisin imkanını veya imkansızlığını tartışarak, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin güvenilirliğini savunur. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirileri hadis ilmi açısından inceler ve bu rivayetlerin doğruluğunu vurgular. Kübra Çakmak'ın çalışması ise, "Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İhtiyakını Gösteren Hadisin İsnad-Metin Analizi"¹⁵⁶ başlığını taşımaktadır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin ilme olan aşkını ve bu bağlamda rivayetlerinin önemini derinlemesine incelemektedir. Çakmak, rivayetlerin metin analizi ve isnad eleştirisi yoluyla Ebû Hüreyre'nin ilme olan bağlılığını ortaya koymakta ve bu sayede onun hadis ilmindeki yerini vurgulamaktadır.

Hadislerin tahkik sürecinde, sadece isnad zincirlerinin değil, aynı zamanda rivayetlerin içerdiği mesajların da dikkatlice incelenmesi büyük önem taşır. Bu bağlamda, özellikle sık rivayette bulunan sahâbilerin rivayetlerinin titizlikle ele alınması ve bu rivayetlerin İslâm düşüncesi üzerindeki etkilerinin kapsamlı bir şekilde

¹⁵² Türkoğlu, "Tartışmaların Odağındaki SahâbiEbû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)", 82-87.

¹⁵³ Sami Şahin, "Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2004).

¹⁵⁴ Bekir Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbi/ler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebû Hüreyre Örneği", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 8/2 (Aralık 2010).

¹⁵⁵ Veysel Özdemir, "Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Tedlis İsnadı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkân ya da İmkansızlığı", *İslam Medeniyet'nin Kurucu Nesli Sahâbe II - Sahâbe ve Rivâyet İlimleri*, ed. Hayati Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015).

¹⁵⁶ Kübra Çakmak, "Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İhtiyakını Gösteren Hadisin İsnad - Metin Analizi", *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 2/2 (2016), 54-55.

değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu tür bir metodolojik yaklaşım, rivayetlerin hem dini hem de toplumsal etkilerini daha iyi anlamamıza olanak tanır.¹⁵⁷

Bu çalışmalar, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin tahkik edilmesi sürecinde önemli bir yere sahiptir. Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin güvenilirliği üzerine yapılan bu tahkikler, onun hadis ilmindeki yerini ve İslâm tarihindeki rolünü anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

1.6.1. Müsned-i Ebû Hüreyre

Nizameddin Ersöz, Müsned-i Ebû Hüreyre adlı kitabını 2024 yılında İstanbul'da Mirac Yayınları tarafından sekiz cilt halinde yayımlamıştır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin hadis ve sünnet alanındaki katkılarını incelemeyi ve onun İslâm ilim geleneğindeki önemini ortaya koymayı amaçlayan akademik bir eserdir. Müellif, eserde özellikle tekrarları ayıklayarak yalnızca Ebû Hüreyre'ye ait rivayetlere yer vermiştir. Eserin temel amacı, Ebû Hüreyre'nin hayatını, hadis ilmindeki yerini ve ona yöneltelen eleştirileri detaylı bir şekilde ele almak suretiyle Ebû Hüreyre'yi tanıtmak ve onun İslâm düşüncesine olan katkılarını gün yüzüne çıkarmaktır. Çalışmanın ilk bölümünde Ebû Hüreyre'nin hayatı ele alınmış, bu bağlamda ismi, künyesi, İslâm'a girişi ve Suffe döneminden itibaren yaşadığı süreçler detaylandırılmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin zühd ve takvasını, katıldığı gazveleri, Zülhuleyfe'deki inziva dönemini ve nihayetinde vefatını kronolojik bir çerçevede sunmaktadır.¹⁵⁸

İkinci bölümde ise Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yeri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Toplamda rivayet ettiği hadis sayısı ve çok hadis rivayet etmesinin sebepleri, Hz. Peygamber (a.s.) ile geçirdiği yoğun vakit, Hz. Peygamber'in duasına mazhar olması, güçlü hafızası ve hadis rivayetini bir meslek olarak benimsemesi gibi faktörler açıklanmıştır. Ayrıca, hadisleri öğrenme ve ezberleme konusundaki arzusu, yazmadığı hadisleri tekrar etme alışkanlığı ve büyük sahâbilerle görüşmesi gibi yönleri üzerinde durulmuştur. Ebû Hüreyre'nin uzun ömürlü olması, fetva vermesi ve kıraat ilmine olan ilgisi de bu bölümde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra, Hemmam b. Münebbih'in *Es-Sahifetü's-Sahihah* adlı eseri ve bu eserin Ebû Hüreyre'ye dayanan

¹⁵⁷ Mehmet Görmez, *Sünnetin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (İstanbul: Otto Yayınları, 2020), 85-86.

¹⁵⁸ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 21-29.

rivayetleri de değerlendirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Ebû Hüreyre'ye yöneltilen eleştiriler ele alınmıştır. Bu bölümde sahâbenin, Şii düşüncenin, oryantalistlerin ve bazı çağdaş Arap yazarlarının getirdiği eleştirilere yer verilmiştir. Özellikle, Ebû Hüreyre'nin Emevi taraftarı olduğu ve rivayetlerde tedlis yaptığı iddiaları detaylı bir şekilde tartışılmıştır. Müellif, bu eleştirileri ele alırken hem eleştirilerin dayanaklarını hem de bu eleştirilere yönelik savunmaları bilimsel bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Çalışma Ebû Hüreyre'nin İslâm düşüncesine ve hadis ilmine yaptığı katkıları objektif bir perspektifle sunmayı ve ona yönelik eleştirileri bilimsel yöntemlerle analiz etmeyi amaçlayan kapsamlı bir çalışmadır.¹⁵⁹

“Müsned-i Ebû Hüreyre” başlığı altında kaleme alınan bu eserin düzenlenişi ve içeriği, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisleri konularına göre derleyerek İslâm ilim geleneğine katkıda bulunmayı hedefleyen kapsamlı bir çalışmayı yansıtmaktadır. Müellif, eserin giriş bölümünde başvuru kaynaklara ve eserin nasıl düzenlendiğine değinmiş, kitabın sekiz ciltten oluştuğunu ve her cildin kendi içinde bölüm bölüm ayrılarak hadislerin konularına göre sistematik bir şekilde sınıflandırıldığını ifade etmiştir.

Birinci cilt, "Kitab'ul Mukaddime" başlıklı birinci bölümle açılmaktadır. Bu bölümde, Resûlullah'a (a.s.) uymanın gerekliliği ve önemi hakkında çeşitli rivayetlere yer verilerek eserin temel çerçevesi çizilmiştir. Ardından iman, ilim, kader, taharet, gusûl, abdest ve namaz konularıyla ilgili hadisler aktarılmıştır.¹⁶⁰ İkinci cilt, namaz bölümüyle başlamış ve mescitlerle ilgili rivayetler, cenaze namazları ve cenazeye dair hadisler ele alınmıştır. Namaz ibadetinin geniş kapsamı, bu ciltte incelenmiştir.¹⁶¹ Üçüncü cilt oruç, zekât, hac, nikâh, süt emzirme, talak, yemin ve adaklar, av ve kesimlerle ilgili hadisleri içermektedir. Bu cilt, İslâm'ın temel ibadetleri ve sosyal hayata ilişkin konuları bir araya getirmiştir.¹⁶² Dördüncü cilt; kurban, yarışlar, alış-veriş, faiz, miras hukuku, vasiyet, kölelik ve sadakaya dair hadisleri içermektedir. Ayrıca bu ciltte, zühd, sabır, dualar ve akrabalık ilişkilerine (birr ve sıra) dair rivayetlere de yer verilmiştir.¹⁶³ Beşinci cilt, dualar bölümüyle başlamış olup tevbe,

¹⁵⁹ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 2 1-29.

¹⁶⁰ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 1/5-559.

¹⁶¹ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 2/27-557.

¹⁶² Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 3/29-559.

¹⁶³ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 4/29-558.

edep, içecekler, giyecekler, tıbbi uygulamalar, rüya tabirleri, zulüm ve haksızlık konularına dair hadislerle devam etmiştir. Bu ciltteki rivayetler, hem bireysel hem de toplumsal yaşamı kapsayan rivayetleri ele almaktadır.¹⁶⁴ Altıncı cilt, zulüm ve haksızlık konularına devam ederek, riya ve kibir, şiir ve uğursuzluk inançları, siyer, savaşlar, yöneticilik, cihad, ganimet, hükümler, yargılar, had cezaları ve diyetlere dair hadisleri içermektedir. Ayrıca tefsirle alakalı rivayetler de bu ciltte geniş bir yer tutmaktadır.¹⁶⁵ Yedinci ciltde ise; tefsirle ilgili rivayetlerin devamı niteliğindedir. Bu ciltte ayrıca Kur'ân'ın faziletleri, Peygamber Efendimiz (a.s.)'in ve sahâbenin faziletleri, ümmetin faziletleri, peygamberler hakkında çeşitli rivayetler aktarılmıştır.¹⁶⁶ Sekizinci cilt; menâkıb, kıssalar, fitneler, kıyamet alametleri, cennet ve cehennemin özelliklerine dair hadisleri içermektedir. Bu cildin sonunda, genel bir fihrist sunularak, eserde geçen bölümler, konu başlıkları, alfabetik sıralama ve biyografiler yer almaktadır.¹⁶⁷

Eserin düzenlenişi, konuların belirli bir sistematik içerisinde ele alınması ve alfabetik fihrist ile desteklenmesi, eseri hem akademik çevreler hem de hadis ilmiyle ilgilenenler için önemli bir kaynak haline getirmiştir. Bu yapı, okuyucuların belirli bir konuyla ilgili hadisleri kolaylıkla bulmasına imkân tanımakta ve hadislerin anlaşılabilirliğini artırmaktadır.

Nizameddin Ersöz'ün "Müsned-i Ebû Hüreyre" adlı çalışması, hadis ilmi açısından önemli bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Çalışma, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisleri analiz ederek İslâm ilimlerindeki yerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Hadislerin titizlikle sınıflandırılması, tekrarlardan arındırılması ve hem Arapça metnlerinin hem de tercümelerinin sunulması, çalışmanın akademik değeri ve okuyucular için anlaşılabilirliğini artırmaktadır. Ayrıca, müellifin Ebû Hüreyre'nin hayatını ve hadis ilmindeki yerini detaylı bir şekilde ele alması, okuyucunun rivayetleri daha iyi anlamasına yardımcı olurken, çalışmayı daha kapsamlı bir kaynak haline getirmiştir.

¹⁶⁴ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 5/29-556.

¹⁶⁵ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 6/23-555.

¹⁶⁶ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 7/28-560.

¹⁶⁷ Ersöz, *Müsned-i Ebû Hüreyre*, 8/25-569.

Tekrarlardan arındırılması, okuma kolaylığı sağlasa da, bazı hadislerin çeşitli bağlamlarda nasıl aktarıldığını görmek açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Tekrar eden rivayetler, hadislerin farklı durumlar ve bağlamlar içinde nasıl anlaşıldığını ve uygulandığını görmek için önemlidir. Bu bağlamlar arası karşılaştırmalar, hadislerin daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesine olanak tanır. Dolayısıyla, tekrarlardan arındırılmış bir metin, bu bağlamsal zenginliğin bir kısmını kaybetme riski taşır. Bununla birlikte, eserin genel yapısı ve amacı göz önüne alındığında, bu tercih, eserin okunabilirliğini ve erişilebilirliğini artıran bir özellik olarak da değerlendirilebilir.

1.6.2. Hz. Peygamberimiz'in (a.s.) Hz. Ebû Hüreyre 'ye Vasiyeti

Abdullah Tunca, *Hz. Peygamberimiz'in (a.s.) Hz. Ebû Hüreyre'ye (r.a) Vasiyeti* adlı eserini 2004 yılında İstanbul'da Tunca Yayınları tarafından yayımlamıştır. Muhammed el-Hakir tarafından m. 1123 yılında yazılan Hasan b. Yesar el-Basri'nin "Vasiyetü'n – Nebi li–Ebi Hüreyre" adlı eseri, Abdullah Tunca tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Hasan el-Basri, Hz. Ömer'in halifeliğinin son ikinci yılında doğmuştur. Annesi, Ümmü Seleme'ye hizmet etmiştir. Doğduğunda Hz. Ömer'e götürülmüş ve Hz. Ömer, "Yarabbi! Onu dinde fâkih kıl ve insanlara sevdire." diye dua etmiştir. Hasan el-Basri, tabiin döneminin büyükleri arasında yer almış ve yaklaşık 300 sahâbe ile görüşmüştür. Zühd, takva, ilim ve faziletiyle tanınmıştır.¹⁶⁸

Çalışmada, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetindeki rolü, hayatı ve kişisel özellikleri detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Müellif, Ebû Hüreyre'yi tanıtarak Hasan el-Basri'nin kitabının Arapça metnini tercüme etmiş ve Ebû Hüreyre'nin cahiliye dönemindeki isminin Abdi Şems, künyesinin ise Ebû Esved olduğunu belirtmiştir. İslâm'a girdikten sonra isminin Abdullah b. Sahr olarak değiştirildiği ve "Ebû Hüreyre" lakabının kedilere olan sevgisinden dolayı verildiği ifade edilmiştir. Ebû Hüreyre'nin kişisel özellikleri, annesinin Müslüman olmamasından duyduğu üzüntü ve annesinin Müslüman olduğu müjdesini Resulullah'tan alması gibi konulara da değinilmiştir. Ebû Hüreyre'nin eğitim ve öğretim yöntemleri, toplumu nüktelerle uyandırmak, hadis anlatmak, sosyal statü gözetmeksizin Hakk'a davet etmek, sünneti eksiksiz uygulamak, sünneti başka bir şeyle kıyaslamamak ve ilmi ön planda tutmak şeklinde beş madde

¹⁶⁸ Tunca, *Hz. Peygamberimiz(a.s.)'in Hz. Ebû Hüreyre'ye Vasiyeti*, 5-9.

halinde açıklanmıştır. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki takdiri ve sahâbenin bu konudaki ifadeleri vurgulanmış; fıkıh konusunda da uzmanlaştığı, Bahreyn'deki görevinde fıkhi ve dini emirleri öğretmekle sorumlu olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁹

Ebû Hüreyre'nin idareciliği ve İslâm'a hizmetleri, onun önemli yönlerini ortaya koyar. Mervan'ın yardımcılığı, Hz. Aişe'nin cenaze namazını kıldırması ve Hz. Ömer tarafından Bahreyn'e vali olarak atanması gibi görevleri bulunmuştur. Ancak, görevden alındıktan sonra yeniden vali olmayı istememiş ve geçimini odun keserek sağlamıştır. İslâm'a hizmetleri arasında Ehl-i Suffe'de kalışı ve büyük bir yoksulluğa rağmen ilim öğrenmeye, Hz. Muhammed'e (a.s.) hizmet etmeye adanmışlığı öne çıkar. Açlıkla imtihanı, Resulullah (a.s.) tarafından Suffe ehline dağıtılan sütle ilgili rivayetler ve üç gün aç kalması gibi detaylar yer alır. Ayrıca, Büsre bnt. Gazvan ile evlendiği ve ilme olan hırısı vurgulanır. Ebû Hüreyre'nin Resulullah'ın (a.s.) yanında geçirdiği zaman ve hadisleri ezberlemesi, onun hadis ilmi konusundaki başarısını açıklar. Mervan tarafından hadis rivayetleri konusunda sınandığı, ancak bu sınavı başarıyla geçtiği belirtilir. Ebû Hüreyre'nin Kur'ân-ı Kerim'i iyi okuduğu ve talebesi Hemmam b. Münebbih'in hadislerinin Sahih-i Buhari'de yer aldığı aktarılır. Vefatının 58 yaşında, h. 55 yılında Akik veya Zülhüleyfe'de olduğu ve cenazesinin Medine'ye getirilip Cennet'ül-Baki'ye defnedildiği ifade edilir.¹⁷⁰

Hasan bin Yesar el-Basri'nin "Vasiyetü'n – Nebi li – ebi Hüreyre" adlı eserinin tercümesi ve metni verilmiştir. Bu risalede Hasan Basri'ye genç bir adamın geldiği ve din, dünya ve ahiretle ilgili bilgiler istediği belirtilmiştir. Ancak Hasan Basri, genç adamın isteklerini yerine getiremeyeceğini belirtmiş ve ona Nebi (a.s.)'in Ebû Hüreyre'ye yaptığı vasiyeti aktarmıştır.¹⁷¹ Bu risalede birçok konudan bahsedilmiş. Hasan bin Yesar el-Basri'nin "Vasiyetü'n-Nebi li Ebû Hüreyre" adlı eserinde, Nebi'nin (a.s.) Ebû Hüreyre'ye yaptığı vasiyet aktarılmaktadır. Eserde ele alınan başlıca konular şunlardır:

- Temel Adaplar: Uyku, yemek, tuvalet kullanımı, abdest alma ve kişisel bakım kuralları.

¹⁶⁹ Tunca, Hz. Peygamberimiz(a.s.)'in Hz. Ebû Hüreyre'ye Vasiyeti, 10-48.

¹⁷⁰ Tunca, Hz. Peygamberimiz(a.s.)'in Hz. Ebû Hüreyre'ye Vasiyeti, 47-90.

¹⁷¹ Tunca, Hz. Peygamberimiz(a.s.)'in Hz. Ebû Hüreyre'ye Vasiyeti, 91-92.

- Namaz ve İbadetler: Namaz süreleri, sabah ve kuşluk namazlarının fazileti, gece namazının önemi.
- Sosyal Davranışlar: Yalan söylemekten sakınma, âlimlerle birlikte olmanın fazileti, yeni elbise giyme, ayakkabı giyme ve çıkarma adabı.
- Ahlaki ve Dini Konular: Riyadan kaçınma, Kur'ân okumanın fazileti, Yahudi ve Hristiyanlarla ilişkiler, cuma günü boy abdesti.
- Toplum ve Sağlık: Şahitlik, meşveret, bağışta bulunma, çörek otunun faydaları, şüpheli şeylerden kaçınma.

Bu kitap, günlük yaşam ve ahlaki konularla ilgili kapsamlı öğütler sunmaktadır.¹⁷² Tunca bu çalışmayı Türkçeye kazandırması, hadis ilmine ve Ebû Hüreyre'nin hayatına dair bilgi sunan bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Tunca, Ebû Hüreyre'nin biyografisini, İslâm'a yaptığı hizmetleri ve hadis ilmi üzerindeki etkilerini ele alarak, okuyucunun Ebû Hüreyre'yi daha yakından tanımasını sağlar. Eserin, hem dini hem de ahlaki öğretiler sunması, hadis literatürüne ilgi duyanlar için bir kaynak niteliğindedir. Tunca'nın tercümesi, özellikle Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin anlaşılabilir bir dille sunulması bu çalışmanın Türkçe'ye kazandırılması açısından da önemlidir.

Kitapta Ebû Hüreyre'ye yönelik övgülerin yoğunluğu, çalışmanın tarafsızlığını sorgulatabilir ve bazı okuyucuların daha eleştirel bir perspektiften değerlendirme yapmasını zorlaştırabilir. Ayrıca, eserin hadis ilmi açısından daha kapsamlı bir inceleme sunabileceği alanlar bulunmaktadır. Özellikle, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerindeki rolü üzerine daha fazla teknik analiz beklenebilirdi. Bu eksiklikler, eserin bilimsel niteliğini sınırlayarak, akademik bir çalışmadan ziyade daha çok dini ve ahlaki bir anlatı olarak algılanmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla, eserin bilimsel değeri, hadis ilmi açısından daha detaylı bir inceleme ve daha dengeli bir eleştiri yaklaşımı ile artırılabilirdi.

Abdullah Tunca'nın *Hz. Ebû Hüreyre'nin Büyük Ravi Oluşunun Sırları*¹⁷³ adlı eseri, içerik olarak tamamen *Hz. Peygamberimiz'in Hz. Ebû Hüreyre'ye Vasiyeti* adlı

¹⁷² Tunca, *Hz. Peygamberimiz(a.s.)'in Hz. Ebû Hüreyre*, 92-112.

¹⁷³ Abdullah Tunca, *Hz. Ebu Hüreyre'nin (r.a.) Büyük Ravi Oluşunun Sırları* (İstanbul: Göksu Ofset, 2003).

çalışmasıyla örtüşmektedir. Her ne kadar kitap isimleri farklı olsa da, her iki eser de aynı içeriği sunmaktadır. Bu nedenle, *Hz. Ebû Hüreyre'nin Büyük Ravi Oluşunun Sırları* kitabının analizi, *Hz. Peygamberimiz'in Hz. Ebû Hüreyre'ye Vasiyeti* adlı çalışmanın kapsamı göz önünde bulundurularak analiz yapılmamıştır. Bu durum, içeriğin tekrarını önlemek ve analizde gereksizlik oluşturmamak amacıyla uygulanmıştır.

1.6.4.Tartışmaların Odağındaki Sahâbi Ebû Hüreyre (Bir Rivâyet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)

Hamdi Türkoğlu, *Tartışmaların Odağındaki Sahâbi Ebû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)* başlıklı makalesini Haziran 2023'te Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi'nin 10. cilt, 1. sayısında yayımlamıştır. Şerefüddin el-Mûsevi (ö. 1957) Ebû Hüreyre hakkında eleştirilerde bulunmuştur. Ebû Hüreyre adına bağımsız bir çalışma yaptığı belirtilen Mûsevi, bu eserinde çeşitli iddialar ortaya atmıştır. Bunlardan biri, Ebû Hüreyre'nin hadis uydurduğu iddiasıdır. Mûsevi, özellikle Ebû Hüreyre'nin, bir kadının kedisine eziyet ettiği gerekçesiyle cehenneme gireceğine dair rivayetini eleştirmiştir. Bu rivayeti uydurma olarak nitelendiren Mûsevi, iddiasını temellendirmek için Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre'ye yönelik itirazını delil olarak sunmuştur. Rivayete göre Hz. Aişe, Ebû Hüreyre'nin bu hadisini duyduğunda ona tepki göstermiş, rivayetlerinde daha titiz davranması gerektiğini söylemiştir. Hz. Aişe'nin bu itirazı tek senetle aktarılmış olup, Mûsevi, bu durumu Ebû Hüreyre'nin hadisleri rivayet ederken güvenilir olmadığının bir işareti olarak değerlendirmiştir. Bu makalede, bir kadının kedisine eziyet etmesi sebebiyle cehenneme gireceği rivayeti ekseninde Şerefüddin el-Mûsevi'nin Ebû Hüreyre'ye yönelttiği hadis uydurma iddiası tartışılmaktadır. Ayrıca Mûsevi'nin, iddiasını desteklemek için sunduğu Hz. Aişe'nin eleştirisi ve bu eleştirinin Ebû Hüreyre tarafından nasıl karşılandığı da analiz edilmektedir.¹⁷⁴

Bu makalede, Şerefüddin el-Mûsevi'nin kitabında yer alan, Ebû Hüreyre'den gelen ve bir kadının kedisine eziyet ettiği için cehenneme girdiğine dair rivayet detaylı bir şekilde incelenmiştir. Rivayet, Hz. Peygamber'in (a.s.) şu sözleriyle aktarılmıştır:

¹⁷⁴ Türkoğlu, "Tartışmaların Odağındaki SahâbiEbû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)", 82-87.

"Bir kadın dişi veya erkek kedisi sebebiyle cehenneme girdi. Kadın kediyi bağladı, ona ne yiyecek verdi ne de yerin haşeratından yemesine müsaade etti. Sonunda kedi zayıflıktan öldü."¹⁷⁵ Makalede bu rivayetin ardından sened tablosu sunulmuş ve rivayetin sened tahlili yapılmıştır. Sened tahlilinde, bazı ravilerin kusurları nedeniyle senedlerden bazılarının hasen derecesinde olduğu, ancak isnadların çoğunluğunun sahih olduğuna karar verilmiştir. Bu tahliller, hadis ilmi açısından rivayetin doğruluğunu incelemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, bu rivayetin, güneş tutulması olayıyla ilgili bir başka rivayetin parçası olduğuna dair bir bilgi de verilmiştir. Bu bağlantı, rivayetlerin birbirleriyle ilişkili olduğunu ve bazı olayların farklı bağlamlarda aktarılmış olabileceğini göstermektedir. Ebû Hüreyre'den müstakil olarak gelen bu rivayetin büyük ölçüde güvenilir olduğu kanaatine varılmış, ancak bazı senedlerdeki zayıflıklar göz önünde bulundurulmuştur. Müsevi'nin bu rivayete dair eleştirileri bu çerçevede değerlendirilmektedir.¹⁷⁶

Şerefüddin el-Müsevi, Ebû Hüreyre'nin bir kadının kedisine eziyet ettiği için cehenneme girdiğine dair rivayetin hayal ürünü olduğunu iddia etmiş ve bu iddiasını desteklemek için Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre'yi uyardığı bir rivayeti delil olarak sunmuştur. Müsevi'nin kitabında yer alan rivayete göre, Hz. Aişe, Ebû Hüreyre'nin bu hadisini duyduğunda ona şöyle bir soru yöneltir: "Ya Eba Hüreyre! Sen kedisini hapsedip yiyecek ve içecek vermeyen kadının kedisini sebebiyle azaba uğradığını rivayet ediyormuşsun." Ebû Hüreyre ise bu sözü Hz. Peygamber'den işittiğini belirtir. Bunun üzerine Hz. Aişe, kadının kim olduğunu sorar ve Ebû Hüreyre'nin bilmediğini öğrenince, bu kadının kâfir olduğunu söyler ve bir müminin, kedisini sebebiyle azap görmekten Allah katında daha değerli olduğunu vurgular.¹⁷⁷ Ayrıca Hz. Aişe, Ebû Hüreyre'yi hadis rivayet ederken daha dikkatli olması konusunda uyarır. Bu rivayet, sened açısından değerlendirildiğinde garip olarak nitelendirilmiş ve sahih olmadığı, en iyi ihtimalle hasen derecesinde kabul edilebileceğinin altı çizilmiştir. Rivayetin metin tahlilinde, Hz. Aişe'nin uyarısının Ebû Hüreyre'nin aktardığı rivayetin içeriğine değil, rivayette bahsedilen kadının dini durumuna yönelik olduğuna dair çeşitli

¹⁷⁵ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Müslim, *el-Câmiu's-Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kâhire: İsâ'l-Bâbi'l-Halebî ve Şurakâ, 1374), 1/135.

¹⁷⁶ Türkoğlu, "Tartışmaların Odağındaki Sahâbi Ebû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)", 87-91.

¹⁷⁷ Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî Ebû Dâvûd, *el-Müsned*, thk. Muhammed b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî (Mısır: Dâru Hicr, 1419), 3/28.

âlimlerin görüşlerine yer verilmiştir. Bu görüşlere göre, bazı âlimler kadının kâfir, bazıları ise Müslüman olduğunu savunmuştur. Makalede Hz. Aîşe'nin bu rivayeti kabul ettiği, ancak bahsi geçen kadının kâfir olduğuna kanaat getirildiği ifade edilmiştir. Allah'ın Müslüman bir kula, yalnızca bir kediye eziyet ettiği için ceza vermeyeceği belirtilmiştir. Ancak sonraki dönem âlimlerinden bazıları Hz. Aîşe'nin bu görüşüne katılırken, bazıları katılmamıştır. Katılmayanlar, ya Hz. Aîşe'nin rivayetini duymamışlar ya da bu görüşü Hz. Aîşe'nin şahsi içtihadı olarak değerlendirip kabul etmemişlerdir.¹⁷⁸

Ebû Hüreyre'nin hadis uydurmadığını göstermek için makalede bu rivayetin diğer tarikleri de verilmiştir. Bu rivayet aynı zamanda Cabir bin Abdullah, Abdullah b. Ömer, Hz. Âişe'nin kardeşi Esmâ bnt. Ebi Bekir ve Abdullah b. Amr tarafından da sahih isnatlarla nakledilmiştir. Müellif bu sahâbilerden gelen rivayetlerin tahlil ve tenkidlerini yapmıştır. Yapılan incelemeler sonucu bu ravilerden gelen rivayetlerin de sahih isnatlarla geldiği kanaatine varılmıştır.¹⁷⁹ Bu makaleyle Musevî'nin ortaya atmış olduğu iddianın kaynaklardaki bilgilerle de örtüşmediği ve asılsız olduğu kanaatine varılmıştır.¹⁸⁰

Makalede, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştiriler ve ilgili rivayetler, akademik bir üslupla ele alınmış ve titiz bir çalışma sunulmuştur. Yazar, rivayetlerin senetlerini detaylı bir şekilde inceleyerek, hadislerin güvenilirliği konusunda kapsamlı bir değerlendirme yapmış ve eleştirilerin tarihi ve mezhepsel arka planını açıklamıştır. Söz konusu rivayetin ve Hz. Âişe'nin eleştirisinin hem Türkçe hem de Arapça versiyonlarının sunulması, okuyucunun metinleri orijinal dilleriyle karşılaştırmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, rivayetler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar Arapça metinlerle birlikte verilmiş ve bu farklılıkların anlamları özenle açıklanmıştır. Tüm rivayetlerin senet tablolarının sunulması, senetlerin incelenmesini kolaylaştırmış ve metni daha anlaşılır kılmıştır. Ayrıca, dipnotlarda terimsel ifadelerin açıklamalarına yer verilmesi, metni daha anlaşılır hale getirmiştir. Yazar, Mûsevî'nin delil olarak

¹⁷⁸ Türkoğlu, "Tartışmaların Odağındaki Sahâbi Ebû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)", 91-95.

¹⁷⁹ Türkoğlu, "Tartışmaların Odağındaki Sahâbi Ebû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)", 91-105.

¹⁸⁰ Türkoğlu, "Tartışmaların Odağındaki Sahâbi Ebû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)", 106.

sunduğu hadisleri de tahlil ederek, bu iddiaları kökeninden çürütmüş ve Ebû Hüreyre'nin hadis uydurmadığını kanıtlamaya çalışmıştır.

Makalede bazı eksiklikler de göze çarpmaktadır. Diğer sahâbilerden gelen rivayetlerin yalnızca Türkçe versiyonlarının sunulması, metinlerin tam olarak karşılaştırılmasını engelleyen bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Sahâbenin Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirileri, makalede yeterince ele alınmamış; bu konu nispeten kısa geçilmiştir. Bu eleştirilerin daha ayrıntılı işlenmesi, konunun tarihi bağlamda daha iyi anlaşılmasını sağlayabilirdi. Ayrıca, Şîî müelliflerin eleştirilerine verilen yanıtlar, bu eleştirilerin mezhepsel ve tarihsel temellerine daha fazla yer verilerek güçlendirilebilirdi.

1.6.3. Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtâru's- Sıhah'ta Referans Alınan Rivayetleri

Sedat Yıldırım, *Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtâru's-Sıhah'ta Referans Alınan Rivayetleri* başlıklı makalesini Haziran 2023'te *Hadis Tetkikleri Dergisi*'nin 21. cilt, 1. sayısında yayımlamıştır. İslâm âlimleri kelim, fıkıh, tefsir alanlarında hadislerle müracaat ettikleri gibi dil bilimi ve lügat niteliğindeki çalışmalarda da hadislerle müracaat etmişlerdir. Bu nitelikteki çalışmalardan biri de Muhammed b. Ebû Bekir er-Razi'nin yazdığı Muhtâru's-Sıhah adlı eseridir. Bu makalede er-Razi bazı kelimeler ile ilgili yaptığı açıklamalara bazı hadisleri kaynak göstermeye çalışmıştır. Bu eserde Razi 630 hadis nakletmiş bulunmaktadır. Bu makale Muhtâru's-Sıhah'ta bulunan sadece Ebû Hüreyre'ye ait olan beş rivayet ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışmanın amacı Razi'nin Muhtâru's-Sıhah adlı çalışmasında Ebû Hüreyre 'ye ait olan beş rivayeti öncelikle Razi'nin verdiği anlamı daha sonra da hadisçilerin rivayet hakkındaki söylemlerine yer vererek ayniyet ve farklılık arz eden yorumların, rivayetin anlaşılmasındaki etkisini gözler önüne sermektir. Muhtâru's-Sıhah'da geçen rivayetler hem tahriç edilmiş hem de sened müntehası cerh ve tadil açısından araştırılarak tahlil edilmiştir.¹⁸¹

Makalede öncelikle “Ebû Hüreyre (v.58/678) ve Hadis Rivayeti” konusu işlenmiştir. Ebû Hüreyre'nin kim olduğundan kısaca bahsedilmiş ve Ebû Hüreyre'nin tanınmış, bilinen bir kişi olduğuna değinilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Resulullah'ın (a.s.)

¹⁸¹ Yıldırım, “Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtâru's- Sıhah'ta Referans Alınan Rivayetleri”, 65-66.

yanında bulunması ve özel gayreti sebebiyle çok hadis rivayeti olduğu belirtilmiş ve bunun sahâbi Abdullah İbn Ömer tarafından dile getirildiği vurgulanmıştır. Ve başka sahâbilerden hadis rivayetinde bulunduğu, ondan da bazı sahâbilerin hadis rivayet ettiği belirtilerek Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetinde değerli bir ravi olduğu gösterilmiştir.¹⁸²

“Muhammed b. Ebû Bekir er- Razi (v. 666/1268 sonra) ve Muhtaru's- Sihah Adlı Eseri” konusunda da er-Razi'nin hayatından kısaca bahsedilmiştir. Razi'nin şiir, belağat, edebiyat, tasavvuf, kelam, fıkıh, hadis gibi alanlarda bilgi sahibi olduğu ve birçok eserinin de bulunduğundan değinilmiştir. Razinin kaleme aldığı eserlerden biri de Muhtârû's-Sihah adlı eseridir. Bu eseri Tacu'l-lüga ve Sihâhu'l – Arabiyye isimli eserden yararlanarak muhtasar bir şekilde telif etmiştir.¹⁸³

Son olarak da Ebû Hüreyre'nin Muhtârû's-Sihah'da geçen beş rivayeti incelenmiştir. Bu rivayetler şunlardır: “Her bildiğimi size anlatsaydım üzerime post atardınız.”, “Şeytan ezanı işittiğinde hızlı adımlarla (koşarak oradan) gider.”, “... Dedi ki “Cüzzam'ın yurdu olan Hismâ'dır.”, “...Çocuk orda mıdır?”, “Birbirine dolanmış yeşillik ...” Yazar önce Razi'nin vermiş olduğu anlamı verdikten sonra Ebû Hüreyre'nin rivayetini tamamını vermiş ve daha sonra da dil bilimcilerin ve hadisçilerin bu konuda rivayete vermiş oldukları anlamı vermiştir. Rivayetlerin açıklaması incelendiğinde Muhtârû's-Sihah'da yapılan açıklamaların garibü'l- hadis eserlerindekiyle uyumlu olduğu ancak bazen bazı açıklamaların garibü'l- hadiste bulunmasına rağmen Muhtârû's-Sihah'da bulunmadığı görülmüştür. Bu rivayetlerin hadisin muntehası bakımından ikisinin merfu, üçünün ise mevkuf olduğu tespit edilmiştir. Yine bu rivayetlerden üç tanesinin sahih, iki tanesinin zayıf olduğu gözlenmiştir.¹⁸⁴

İncelenen çalışmada, Razi'nin rivayetleri örnekliğinde eserin tanıtımı yapılmış ve eserin usul ve yöntemine değinilmiştir. Razi'nin eserinde yer alan Ebû Hüreyre'nin beş rivayetinin incelenmesi, özellikle garib kelimelerin Razi'nin açıklamalarıyla birlikte değerlendirilmesi ve ardından diğer âlimlerin hadis hakkındaki görüşlerinin tahlil edilmesi, eserin metodolojik kapsamını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, İslâmî

¹⁸² Yıldırım, “Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtârû's- Sihah'ta Referans Alınan Rivayetleri”, 66-69.

¹⁸³ Yıldırım, “Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtârû's- Sihah'ta Referans Alınan Rivayetleri”, 69-70.

¹⁸⁴ Yıldırım, “Hz. Ebû Hüreyre'nin Muhtârû's- Sihah'ta Referans Alınan Rivayetleri”, 70-77.

ilimlerin birbiriyle olan bağlantısına dikkat çekerken, akademik dünyada uzmanlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dair önemli bir tartışmayı gündeme getirmektedir. Çalışma, ilimlere bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmanın gerekliliğini vurgulayarak, farklı ilim dallarının nasıl iç içe geçtiğini başarılı bir şekilde göstermektedir.

Ancak, eserin metodolojik açıklamaları daha detaylı ve sistematik bir şekilde ele alınabilirdi. Özellikle, hadislerin açıklanması sırasında isnad tahlili üzerinde daha fazla durulması, eserin metodolojik niteliğini artırabilirdi. İsnad zincirinin nasıl çözümlendiği, hangi kriterlere göre değerlendirildiği ve bu sürecin adım adım nasıl ilerlediğinin net bir şekilde ortaya konulması, okuyucunun hadislerin doğruluğunu ve güvenilirliğini daha iyi değerlendirmesine olanak tanırdı. Bu eksikliklerin giderilmesi, çalışmanın akademik çevrelerde daha fazla yankı bulmasını ve ilmi tartışmalara daha geniş bir katkı sunmasını sağlayacaktır.

1.6.5. Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler

Sami Şahin, “*Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler*” başlıklı makalesini Haziran 2004'te *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nin 8. cilt, 1. sayısında yayımlamıştır. Viâeyn hadisi, Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen ve Ebû Hüreyre dışında diğer insanların bilmediği bazı şeylere Ebû Hüreyre'nin vakıf olduğunu belirten rivayetlerdir. Hadis kaynaklarında geçen viâeyn rivayetlerinin farklı versiyonları bulunmaktadır. Bu makalede bu rivayetlerin ortak versiyonu verilerek hadislerin sened ve metin tahlili ve tenkidi yapılarak, bu konudaki problemin çözümü için ortaya atılan problemli çözüm yollarına vurgu yapılarak gerekli öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Makalede Ebû Hüreyre'nin bazı hadisleri açıklayamadığını, açıkladığı takdirde zarar görebileceğini belirten bazı rivayetlerinin olduğundan bahsedilmiştir. Makalede viâeyn rivayeti olarak meşhur olan rivayetlerin ortak versiyonu olan rivayetler derlenmiş ve ortaya çıkan yedi farklı rivayete makalede yer verilmiştir. Bu rivayetlerden bir tanesi şöyledir: “Ebû Hüreyre'nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Resulullah'tan (a.s.) iki kap (ilim) aldım. Birisini söyledim. Diğerine gelince eğer onu

söyleseydim şu boğazım kesilirdi.”¹⁸⁵Rivayetler verildikten sonra isnad incelemesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Verilen yedi rivayette senedlerin ravilerinde zayıflık olsa da bazı senedlerin sahih şartlarını sağladığı vurgulanmıştır. Makalede rivayette bahsedilen gizlenen bilginin miktarı ise rivayetlerde geçen ihtilaflı lafızlar sebebiyle tam olarak tespit ve tayin edilmemiştir.¹⁸⁶

Bu makalede, Ebû Hüreyre'yi kınayıp eleştirebilecek, hatta ölümüne neden olabilecek gizli bilgilerin ne olduğu tartışılmıştır. İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Kastallânî (ö. 943/1517) ve Aynî (ö. 855/1451) gibi âlimler, Ebû Hüreyre'nin sakladığı bu bilgilerin kıyamet alametleri ve Müslümanların gelecekte karşılaşacakları kötülükler (fitneler) ile ilgili olduğuna işaret etmişlerdir. Muhammed Accâc el-Hatib de bu görüşleri destekleyerek, gizlenen bilgilerin fiten (fitneler) ve eşrâtü's-sâat (kıyamet alametleri) olduğunu belirtmiştir. Ancak, yazar bu görüşleri tenkit ederek, saklanan bilgilerin dinî konular olmadığını savunmuştur. Yazara göre, eğer bu gizli bilgiler gerçekten dinî meselelerle ilgili olsaydı, bu durum Hz. Peygamber'in (a.s.) İslâm dininin bir kısmını insanlara tebliğ etmediği sonucuna varılmasına yol açardı. Bu düşünce ise hiçbir Müslüman'ın kabul edemeyeceği bir görüş olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, gelecekle ilgili bu gizli bilgilerin, Emevîler'in idareyi ele geçireceği ve bazı yöneticilerinin kötü olacağına dair rivayetlerle ilgili olabileceği yönündeki iddialar da yazar tarafından eleştirilmiştir. Yazar, eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı, Hz. Peygamber'in (a.s.), Muaviye'yi çağırarak neslinden gelecek zalim yöneticilere karşı onu uyarması gerektiğini belirtmiş, ancak bu tür bir uyarının kaynaklarda yer almadığını vurgulamıştır.¹⁸⁷

Ardından ilmi gizlemenin vebal ve sorumluluğu hakkında Bakara 159-160. ayetinden ve bu konu hakkında gelen rivayetlerden bahsedilmiştir. Yine bu konu da Elmalî Hamdi Yazır'ın “Din işleriyle ilgili hiçbir şey gizlenmemelidir.” sözüne de değinilmiştir.¹⁸⁸

Çalışmaya göre bu bilgiler tasavvufçulara göre tasavvuf ilminin zahiri ve batını olarak ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Bunlara göre bu tür gizli bilgiler şeriatin

¹⁸⁵ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 2/38.

¹⁸⁶ Şahin, “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 94-99.

¹⁸⁷ Şahin, “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 100-102.

¹⁸⁸ Şahin, “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 102-103.

batını kısmını oluşturmakta ve bu bilgilere de herkes vakıf olamamaktadır. Yazar, tasavvuf ilminin bu konuda sunmuş olduğu bilgilere de katılmamaktadır. Hz. Peygamber'den (a.s.) gelen sır bilginin olmadığı, sır bilginin olabileceğine inanmanın Resulullah'ın (a.s.) dini eksik aktardığı anlamına gelebileceği ve yine buna inanmanın Resulullah (a.s.)'a iftira atmak olduğu vurgulanmıştır.¹⁸⁹

Gizli bilginin ne olabileceğinin ardından gizli bilginin olmadığı ve bu konuda rivayetlerin olduğundan bahseden Ebû Reyre'nin görüşüne de yer verilmiştir. Gizli bilginin olmadığına dair rivayetler olduğuna dair gelen rivayetlerin daha çok olduğu belirtilmiş ve yazar bu konuda Ebû Reyre'nin görüşüne katıldığını belirtmiştir. Ancak Ebû Reyre'nin Ebû Hüreyre'nin şahsiyetiyle alakalı söylediklerine de özellikle katılmayacağını da söylemektedir.¹⁹⁰

Makalede bu rivayetlerde bahsedilen bilgilerin neler olabileceğinden bahsedilmiştir. Bu konuda Hz. Peygamber'den (a.s.) bazı sahâbilerin farklı ve özel şeylere vakıf olabileceğini belirtmiştir. Ebû Hüreyre'nin de elde ettiği şey, Hz. Peygamber'in (a.s.) feraseti, tecrübesi gibi melekeler olabileceğine de değinilmiştir.¹⁹¹

Başka bir ihtimal olarak da yazar, Ebû Hüreyre'nin bazı şeyleri gizlemesinin nedeni olarak şöyle söylemiştir: “Ebû Hüreyre Müslümanların birbirine düştükleri dönemlerde zâlimce davrananların haksız ve adaletsiz davranışlarından vazgeçmeleri ve onları ikaz etmek için manevi bir baskı oluşturmak amacıyla bu tür ifadeler kullanmış olabilir. Bu yoruma göre, o gerçekte gizli bir bilgi mevcut değildir. Ancak biz bunu uzak bir ihtimal olarak görüyoruz. Çünkü bunda bir aldatmaca ve hileli bir yönlendirme söz konusudur. Hiçbir Müslüman böyle yakışıksız bir davranışı Ebû Hüreyre'ye nispet etmeyi hayal bile etmez.”¹⁹²

Bu hadislerin getirmiş olduğu problemlerin çözümü olarak yazar iki çeşit çözümden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi; Ebû Hüreyre viâeyn sözünü daha önce bir topluluk için söylemiştir. Uygun şartların oluşmamasından dolayı o toplumda gizlenen bölümü açıklama ihtiyacı duymamış, lakin daha sonra zaman ve şartlar gereği bu gizli bilgileri açıklamayı uygun görmüştür. İkinci çözüm yolu ise; Ebû Hüreyre çok

¹⁸⁹ Şahin, “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 104.

¹⁹⁰ Şahin, “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 103-104.

¹⁹¹ Şahin, “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 105.

¹⁹² Şahin, “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 105-106.

hadis rivayet etmekle suçlanmış ve bu tür suçlamalar onu çok rahatsız etmiştir. Bu suçlamalardan kurtulmak için böyle bir yöntem seçmiştir. Bu suçlamalara karşı cevap ve tavır niteliğinde olan söz konusu ifadeleri kullanmıştır. Bazı hadislerinde çok hadis rivayet etmekle suçlandıktan sonra viâeynle alakalı rivayetleri söylediği görülmüştür. Ancak daha sonra tepkilerin azalması, hadis rivayetinde bulunmamanın vebalini taşımamak gibi nedenlerle bütün hadisleri rivayet etmiştir. Böylece gizli ve açıklanmamış hiçbir konu kalmamıştır. Viâeyn rivayetlerinin ne vakit söylendiği mümkün olsaydı bu konuda mutlak yorum yapılabileceğinden ancak böyle bir bilginin mevcut olmadığından bahsedilmektedir.¹⁹³

Çalışma akademik açıdan değerlendirildiğinde hem güçlü yönleri hem de geliştirilmesi gereken alanları olan bir çalışmadır. Makale, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayeti üzerine yapılan tartışmalara geniş bir perspektiften yaklaşmakta ve sened ile metin analizleri yaparak konuyu incelemektedir. Bu yönüyle çalışma, hadis literatürüne önemli bir katkı sunmakta ve Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini daha iyi anlamaya yönelik kapsamlı bir çaba ortaya koymaktadır. Yazarın, hem klasik İslâmi kaynakları hem de modern eleştirel literatürü kullanarak çok yönlü bir analiz yapması, makalenin akademik değerini artıran unsurlardan biridir.

Makalede tartışılan rivayetlerin içeriklerinin ne anlama geldiği ve gizlenen bilgilerin ne olabileceği konusunda daha açık ve somut açıklamalara yer verilmemesi, çalışmanın eleştiriye açık bir yönünü oluşturmaktadır. Son olarak, makalenin sonuç kısmında daha net ve kesin bir sonuca ulaşılmaması, okuyucuya belirgin bir mesaj vermekte yetersiz kalmaktadır. Bu eksiklikler, makalenin akademik değerini olumsuz yönde etkileyebilir. Makalenin bu yönlerinin geliştirilmesi, çalışmanın akademik değerini artırabilir.

1.6.6.Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebû Hüreyre Örneği

Bekir Kuzudişli, *Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i -Ebû Hüreyre Örneği* başlıklı makalesini Aralık 2010'da *Hadis Tetkikleri Dergisi*'nin 8. cilt, 2. sayısında yayımlamıştır. Çalışmada öncelikle Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i telif etme sürecinden bahsedilerek çalışmaya giriş yapılmıştır.

¹⁹³ Şahin, “ Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre'nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”, 105-106.

Çalışmada Ahmed b. Hanbel'in hapis hayatı ve göz hapsi Müsned'ini oluşturmada etkili olduğundan ve Müsned'in sadece oğlu Abdullah kanalıyla bize nakledildiğinden bahedilmiştir. Ancak Ahmed b. Hanbel'in tam olarak bitmiş bir kitap halinde Müsned'i bırakmadığı vurgulanmıştır. Makalede kaynaklarda Müsned'in tertibinde farklı değerlendirmelerin bulunduğu belirtilmiştir. Zehebi'nin bu konuda Ahmet b. Hanbel'in sadece nüsha ve cüzler halinde oğlu Abdullah'a rivayet ettiğine, kimin müsnedine konulacağını da belirttiğine ve ardından da oğlu Abdullah'ın tertip ettiğine dair söylemlerine yer verilmiştir. Makalede Şemsüddin b. el- Cezeri'nin Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini tam olarak düzenlemeden rivayet ettiği ve sonrasında da Abdullah b. Hanbel'in esere ziyadelerde bulunduğunu bildirdiğine yer verilmiştir. Makalede verilen bilgilerden Ahmed b. Hanbel'in eserinin tertibinde bazı sorunların olduğu anlaşılmaktadır. Bu makalede Ebû Hüreyre müsnedinde ona ait olmayan rivayetlerin tespit edilerek ilk olarak hadis kaynakları daha sonra da klasik metinlerdeki kullanımları araştırılmıştır. Ebû Hüreyre'nin farklı sahâbilerin müsnedlerindeki rivayetleri de aynı metodla incelenmiştir. Daha sonra da Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i ile diğer bazı müsnedler anahatlarıyla karşılaştırılmıştır.¹⁹⁴

Müellif yapmış olduğu çalışma sonucu Müsned'teki tadahüllerin bilinçli bir şekilde yapıldığını düşünmektedir. Rivayetlerin farklı yerlerde zikredilmesinin çeşitli amaçlarının olduğundan bahsedilmiştir. İlk olarak sahâbe tabakasındaki i'lele işaret edilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde bazen isnadlarda hatanın olduğuna işaret etmek için iki ayrı sahâbenin aynı şeyhten aktardığı rivayeti burada aynı hadisi aynı şeyhten dinleyen Ebû Hüreyre ve başka sahâbinin rivayetini Ahmed b. Hanbel kimin müsnedinde rivayete yer vermişse Ahmed b. Hanbel tercihini ondan yana kullanmış olduğu belirtilmiştir. Bu konuda örneği verilen rivayetler hakkında başka âlimlerin bunu destekleyen düşüncelerine de yer verilmiştir. Bazen de bir ravide peşpeşe gelen aynı rivayetin bir tercih değil de sadece müsnedi olmamasına rağmen aynı şeyhten aynı hadisi Ebû Hüreyre'nin iki farklı sahâbinin rivayet ettiğini göstermek amacıyla verdiği vurgulanmıştır. Ardından Ebû Hüreyre'nin rivayetleriyle örnekler verilmiştir. İlel açısından sahâbi raviyi ilgilendiren mürsel-mevkuf ilişkisi açısından önemli olan bir uygulamaya da dikkat çekilmiştir. Ahmed b. Hanbel söz konusu mürsel rivayetleri

¹⁹⁴ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 69-73.

ilgili sahâbilerin müsnedinde zikrederek sahâbi raviyi göstermek istediği belirtilmiştir.¹⁹⁵

Rivayetlerin farklı yerlerde zikredilmesinin ikinci amacı olarak kaynağa bağlılığa işaret edilmiştir. Ahmed b. Hanbel hocasının lafızlarına bağlı kalmak için sahâbinin hadisini farklı müsnedlerde zikrettiğine değinmiştir. Müellif, bu konuda Ebû Hüreyre'nin rivayetleri üzerinden örnekler vererek Ahmed b. Hanbel'in şeyhinden dinlediği hadisi isnadıyla verirken başka bir isnadı peşinden vererek, ardından hadisin lafzını vermeyerek sadece "mislehü" yazmakla yetindiği vurgulanmıştır. Müellif, Ahmed b. Hanbel'in buradaki mislehu yazdığı rivayeti hocasından lafzıyla dinlemediği için bu şekilde belirttiğine değinmiştir. Ahmed b. Hanbel'in kaynağına bağlı kalmak için üç farklı müsnedi bir arada zikrettiğine dair örneğe yer verilmiştir.¹⁹⁶

Müellif, rivayetlerin farklı yerlerde zikredilmesinin iki amacını incelemiş ve bu incelemeler sonucunda sahâbe tabakasındaki ilele işaret ve kaynağa bağlılık arasında bir ayrım yapmıştır. Ahmed b. Hanbel'in, aynı hoca aracılığıyla farklı sahâbilerin isnadını nakletmesi durumunda, genel olarak kaynağa bağlılığı hedeflediği, farklı hocalar aracılığıyla rivayet yapması halinde ise ilele işaret ettiği sonucuna varmıştır.¹⁹⁷ Rivayetlerin farklı yerlerde zikredilmesinin üçüncü amacı olarak açıklama ve teyit etme gösterilmiştir. Makalede, Ebû Hüreyre'nin bir hadisini Müsned'inde zikrettikten sonra, aynı hadisi başka bir sahâbinin rivayet ettiği yerde lafzıyla değil, mislehu şeklinde geçirdiğine dikkat çekilmiştir. Bu yaklaşım, hadisin açıklanması ve teyit edilmesi amacıyla kullanıldığı şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁹⁸ Rivayetlerin farklı yerlerde zikredilmesinin bir nedeni olarak, hatalı nakledilen rivayetler de belirtilmiştir. Makalede, Müsned'de yer alan bazı hadislerin ve eserlerin, müsnedle bağlantısız olduğu ifade edilmiştir. Bu durumun, Müsned'in tam olarak tertip edilememiş olmasından kaynaklandığı öne sürülmüştür. Örnek olarak, Ebû

¹⁹⁵ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 74-81.

¹⁹⁶ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 82-85.

¹⁹⁷ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 86.

¹⁹⁸ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 86.

Hüreyre'nin müsnedinde yer alan ve siyak ve sibakıyla bağlantısız olan Hz. Aişe'nin hadisi verilmiştir.¹⁹⁹

Bir sahâbinin rivayetlerinin farklı müsnedlerde yer almasının nedenleri tartışıldıktan sonra, bu uygulamanın sadece Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ine özgü olup olmadığı ve benzer uygulamaların diğer müsned türü eserlerde de bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Bu kısımda, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki Ebû Hüreyre rivayetleri ile Ebû Davud et-Tayalisi, İshak b. Rahuye ve Humeydi'nin Müsned'lerinde yer alan Ebû Hüreyre hadisleri mukayese edilmiştir. Tayalisi'nin Müsned'inde, herhangi bir tedahüle yer verilmediği, Humeydi'nin Müsned'inde ise müsned hadislerinin tedahülünün sınırlı olduğu belirtilmiştir. Humeydi'nin eserinde yapılan incelemelerde, Ebû Hüreyre'nin müsnedinde sadece bir tane tedahül bulunduğu ve Ebû Hüreyre rivayetlerinden sonra bazen sahâbe ve tâbiîn sözlerine de yer verildiği vurgulanmıştır. İshak b. Rahuye'nin Müsned'inde ise, müsnedler arasında farklı amaçlarla birçok tedahül bulunduğu ifade edilmiştir. Bu tedahüllerin en belirgin amacı, rivayet edilen hadisin manasını teyit eden rivayetlere yer verilmesidir.²⁰⁰

Makalede yapılan inceleme sonucunda, III. asırda yaşamış olan Ahmed b. Hanbel'in zihninde isnadları sahihleştirme fikrinin bulunmadığı ortaya konulmuştur. Ayrıca, Ahmed b. Hanbel'in önce mürsel rivayetleri ardından muttasıl rivayetleri nakletmesinin, II. yüzyılda mürsel ve muttasıl rivayetlerin bir arada bulunduğunu gösterdiği belirtilmiştir. İbn Rahuye'nin de Ahmed b. Hanbel ile benzer bir kullanım tarzını benimsemesi, bu yüzyılda telif edilen eserlerin genelinde, önceki yüzyılın muttasıl rivayetlerinin tercih edildiğine işaret etmektedir.²⁰¹

Çalışma, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini analiz ederek hadis ilminde önemli bir katkı sağlamaktadır. Özellikle Ebû Hüreyre örneği üzerinden yapılan inceleme, hadislerin farklı sahâbiler tarafından rivayet edilme nedenlerini açıklamaya çalışarak, bu konuda detaylı ve titiz bir araştırma sunmaktadır. Hadislerin isnad zincirindeki farklılıkların ve raviler arasındaki ilişkilerin etkili bir şekilde değerlendirilmesi, eserin

¹⁹⁹ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 88-89.

²⁰⁰ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 89-92.

²⁰¹ Kuzudişli, "Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği", 94-95.

bilimsel değerini artırmakta ve okuyuculara hadis ilminde önemli bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca, Ahmed b. Hanbel'in metodolojisi ve bu metodolojinin hadis rivayetleri üzerindeki etkileri konusunda sağladığı bilgiler, eseri hadis çalışmaları için önemli bir kaynak haline getirmektedir.

Ancak, çalışmada kullanılan dilin zaman zaman karmaşık ve teknik olması, konuya yabancı okuyucular için anlaşılabilirliği zorlaştırmaktadır. Çalışmada teorik kısım ağır basmakta verilen örnekler yetersiz kalmaktadır. Sonuç olarak, çalışmanın geniş bir okuyucu kitlesine hitap edebilmesi için dilinin sadeleştirilmesi ve daha fazla somut örneklerle desteklenmesi gerekmektedir.

1.6.7. Ebû Hüreyre 'ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı

Veysel Özdemir, *Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı* başlıklı çalışmasını, Hayati Yılmaz editörlüğünde derlenen *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe-II-Sahâbe ve Rivâyet İlimleri* kitabında yayımlamıştır. Eser, 2015 yılında İstanbul'da Ensar Neşriyat tarafından yayımlanmıştır. Veysel Özdemir, bu çalışmasını, Ali Toksarı'nın 1990 yılında yayımladığı "Müdelles Hadis ve Sahâbeye Tedlis İsnadı" başlıklı makalesine bir istidrak olarak ele almıştır. Yazar bu çalışmayla Ebû Hüreyre'ye yöneltilen tedlis iddiasından yola çıkarak sahâbe döneminde tedlisin olabilirliğini ve bunun irsale hamledilmesi gerektiğini göstermeyi amaçlamaktadır.²⁰²

İlk olarak Ebû Hüreyre 'ye yöneltilen tedlis iddiası incelenmiştir. Etba'u't-tâbi'nin büyüklerinden ve hadis rivayetinde otorite kabul edilen Şube b. el- Haccâc'ın "Ebû Hüreyre tedlis yapardı." ifadesinden bahsedilmiştir. Mahmut Ebû Reyye de Şube b. el-Haccac'ın bu sözüne dayanarak Ebû Hüreyre'nin Ka'bu'l- Ahbar'dan tedlis yaparak Hazreti Peygamber'den işitmiş gibi naklettiğini ve buna da delil olarak Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den (a.s.) "Cünub olarak sabahlayanın orucunun geçerli olmayacağı" şeklinde rivayetin bu şekilde olmadığı anlaşılınca "Ben onu Resulullah'tan (a.s.) değil de başka birinden işitmişim" şeklindeki ifadelerini örnek olarak göstermiştir. Bu ifadelere dayanarak Ebû Hüreyre'nin bütün rivayetlerinin

²⁰² Özdemir, "Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı", 298.

reddedilmesi gerektiği iddia edilmiştir. Daha sonraki başlıklarda Ebû Reyre'nin ortaya attığı iddianın delil olarak gösterdiği, Şube b. "El-Haccac'ın Ebû Hüreyre tedlis yapardı." ifadesinin hadis usulü ilminin verilerinden faydalanarak ne anlama geldiği değerlendirilmiştir.²⁰³

Tedlis kavramının çeşitleri olan isnad tedlisi ve şuyuh tedlisinin anlamına da yer verilmiştir. İsnad tedlisi, bir ravinin muasır olup mülâki olmadığı ve ya mülâki olup semâ'ı olmadığı ya da semâ'ı bulunan bir şeyhten işitmediği bir hadisi işitmiş izlenimi vererek hadisi rivayet etmesi şeklinde tarif edilmiştir. Şuyuh tedlisi ise " Bir ravinin rivayet ettiği şeyhini tanınmaması için bilinmeyen bir isim, künye, nisbe veya sıfatı ile zikretmesi" şeklinde tanımlanmıştır. Daha sonra da bu kavramın tarihi geçmişinden bahsedilmiştir. Tedlis kavramı, en erken tabiûn neslinin sonlarında kullanılmıştır. Yazar, burada daha önce de tedlis konusunda açıklama yapılmış olsa bile kötü amaçlarla tedlisin yapılmadığını vurgulamaktadır. Daha sonra da tedlis örneklerine yer verilmiştir. İlk dönem tedlis yapan iki ravi Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik el- Hadremi eş-Şami ve Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ud el-Kûfi'den bahsedilmiş ve ikisinin de yapmış oldukları tedlisten bahsedilerek bu iki ravinin yapmış oldukları tedlisin bilinen ve çirkin olarak görülen türünden uygulamalarının olmadığı söylenmiştir.²⁰⁴

Tedlisin yapılma nedenlerinden de bahsedilmiştir. Bu nedenler zayıf olan şeyhin gizlenmesi, yazılı nüshalardan rivayet edilmesinin hoş görülmemesi, mervî anh'ın yaşının küçük olması, mervî anh'ın uzun ömürlü olması, hafıza bozukluğu ve ihtilât, sosyal, siyasal, ve mezhebi baskı olarak sıralanmıştır. Bu tedlis gerekçelerine bakılarak her tedlisin kötü amaçla yapılmadığı, masum nedenlerle de olduğu söylenmiştir. Yine Şu'be'nin " Ebû Hüreyre tedlis yapardı." sözünden de kasteddiği kötü amaçla söylenen tedlis olmadığına da vurgu yapılmaktadır. Tedlisin kötü amaçla olan uygulamaları daha çok fitne döneminde görülmeye başlanmıştır. Ebû Hüreyre'nin tedlis yaptığına delil olarak gösterilen "Cünub iken sabahlayanın orucu yoktur." Ve bu bilginin doğru olmadığı anlaşılınca Ebû Hüreyre'nin "Ben bunu Hz. Peygamber'den (a.s.) işitmedim, filandan işittim." rivayeti değerlendirilmektedir. Ve

²⁰³ Özdemir, "Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı", 299-301.

²⁰⁴ Özdemir, "Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı", 301-304.

rivayetler incelendiğinde Ebû Hüreyre bu hadisi el- Fadl’dan duymuş ancak ilk dönemlerdeki hüküm böyleyken daha sonra Bakara 187. “Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı.” ayetiyle bu hüküm nesh edilmiştir. Ancak Ebû Hüreyre ve el- Fadl’ın sadece birinci durumu bilmelerinden dolayı bu durumun neshedildiğinden haberleri olmamaktadır. Bu sebeple birinci duruma göre fetva vermeye devam etmişlerdir. Ebû Hüreyre Hz. Ali ve Ümmü Seleme’den gelen rivayetle hemen nasih olan hükmü kabul etmiştir.²⁰⁵

Daha sonra da sahâbenin hadis rivayetindeki usulünden bahsedilmektedir. Sahâbe hadis rivayetinde bulunurken yalan isnat etme gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Nitekim müellif, Hz. Peygamber’in (a.s.) “Kim bile bile bana isnad ederek yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın.” rivayetine yer vererek, bunu rivayet eden ravilerden birinin de Ebû Hüreyre olduğunu vurgulamaktadır. Çalışmaya göre sahâbe direk ya da dolaylı bir yolla öğrenmiş olduğu bir bilgiyi direk Hz. Peygamber’e (a.s.) isnat etmişlerdir. Yine sahâbilerden gelen rivayetlerden de sahâbilerin yalan söylemekten nefret ettiklerinden, aralarında yalanın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Bazı sahâbiler de hata yaparım diye az hadis rivayet etmişlerdir. Sahâbe döneminde devletin üst yöneticileri Hz. Peygamber’e (a.s.) isnadını doğrulatmaya yönelik tedbirler aldıkları da görülmektedir. Büyük bir sorumluluk bilinci altında birbirlerine güvenerek aldıkları hadisleri Hz. Peygamber’e (a.s.) aracısız bir şekilde isnad etmelerinde genel olarak bir sıkıntı bulunmamaktadır. Hadis ıstılahları ilminde buna “sahâbe mürseli” denilmektedir. Ve bu durum neredeyse ittifakla kabul edilmiştir. Sahâbenin hepsinin adil olduğu prensibinden hareketle bir sahâbenin vasıtasız bir şekilde hadisi Hz. Peygamber’e isnat etmesinde rivayete zarar verici bir kusur görülmemektedir. Bu sebeple Şube’nin “Ebû Hüreyre tedlis yapardı” sözünü “irsal yapardı” şeklinde anlamanın daha doğru olacağından bahsedilmiştir. Şu durumda sahâbenin uygulamış olduğu bir metodu Ebû Hüreyre’nin uygulamasında herhangi bir beis bulunmadığı belirtilmiştir.²⁰⁶

Çalışmada, Ebû Hüreyre’nin kasıtlı olarak Kâb’ul Ahbar’dan almış olduğu rivayetleri direk Hz. Peygamber’in (a.s.) sözüymüş gibi arz ettiği iddiasının doğru

²⁰⁵ Özdemir, “Ebû Hüreyre’ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı”, 304-307.

²⁰⁶ Özdemir, “Ebû Hüreyre’ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı”, 308-312.

olmadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Ebû Hüreyre'nin Ka'b'ul Ahbar'ın sözünü direk Hz. Peygamber'den (a.s.) arz ettiği rivayetlerine örnekler vererek tahkiki yapılmıştır. Yazar, Ebû Hüreyre'nin değil de Ebû Hüreyre 'den hadis rivayetinde bulunanların hadis rivayetinde Ka'b'ul Ahbar'ın sözünü direk Hz. Peygamber'in (a.s.) sözü gibi arz ettikleri kanaatine varmıştır. Yazar yapılan bu hatanın sebebi olarak da bazen Ebû Hüreyre'den hadis rivayet eden dikkatsiz raviler sebebiyle olabileceği gibi peş peşe Ebû Hüreyre'nin bağlamından kopararak ve bir celsede çok fazla hadis rivayet etmesiyle de olabileceğine değinmiştir.²⁰⁷

Makalede tedlîsin tarihçesine bakıldığında, bu uygulamanın sahâbe devrinden sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, sahâbe döneminde tedlîs olduğunu iddia edenlerin örnek olarak gösterdikleri Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin aslında tedlîs değil, irsâl olarak değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Makale, Ebû Hüreyre'ye yönelik tedlîs suçlamalarını ele alırken geniş bir literatür taraması yapmış ve hadis rivayetindeki usûller ile sahâbe dönemindeki uygulamaları ayrıntılı bir şekilde inceleyerek eserin akademik değerini artırmıştır. Yazar, "tedlîs" kavramının tanımı ve uygulamalarını ele alarak, okuyuculara bu konuda temel bilgiler sunmuş ve konuyu incelemiştir. Bu çerçevede, Ebû Hüreyre hakkında yapılan suçlamaların metinde yer alması, konunun tarihsel ve ilmi açıdan önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Şu'be b. el-Haccâc'ın "Tedlîs yapardı." şeklindeki suçlamasının arka planı ve doğruluğu yeterince detaylandırılmamıştır. Şu'be'nin bu iddiayı hangi kaynaklara dayandığı ve bu suçlamaların hadis ilmi üzerindeki etkileri daha kapsamlı incelenmemiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin yaşadığı dönemin sosyal koşulları ve bu koşulların hadis rivayeti üzerindeki etkileri de yeterince irdelenmemiştir. Bu eksiklikler okyucunun, makalenin tarihsel bağlamını tam olarak kavrayamamasına ve karşıt görüşlerin daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmamasıyla birlikte, eserin argümanlarının ikna ediciliğinin sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bu noktalar, daha fazla analiz ve detaylandırma gerektiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

²⁰⁷ Özdemir, "Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı", 312-316.

1.6.8. Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İştihakını Gösteren Hadisin İsnad - Metin Analizi

Kübra Çakmak, *Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İştihakını Gösteren Hadisin İsnad - Metin Analizi* başlıklı makalesini 2016 yılında yayımlanan Hadis ve Siyer Araştırmaları dergisinin 2. cilt, 2. sayısında yayımlamıştır.

Makale, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetinde olan iştihakını ve hadis ilmindeki yerini “Ebû Hüreyre şöyle demiştir: Ben bir kere, ‘Ey Allah’ın Resûlü! Kıyamet gününde senin şefaatin en ziyâde kime olacak?’ diye sordum. Rasûlullah da (a.s.) , ‘Ey Ebû Hüreyre! Hadis (bellemek) için sende gördüğüm hırs sebebiyle bu hadisi senden evvel kimsenin bana sormayacağını tahmin ediyordum. Kıyamet gününde şefaati en ziyâde mazhar olacak kimse, kalbinden ve gönlünden hâlis ve samimi olarak ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen kimsedir.’ buyurdu.” hadisinin isnad ve metin analizi üzerinden detaylı bir şekilde inceler.²⁰⁸

Makale, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetinde olan ilgisini ve hadis ilmindeki konumunu ortaya koymak amacıyla, bu hadisin isnad ve metin analizini ele alır. Hadisin doğruluğunu ve güvenilirliğini belirlemek için metin ve isnad analizinin birlikte kullanılması gerektiğini vurgular. Çalışma, hadisin sıhhatini belirlemek için isnadın çokluğu, râvilerin güvenilirliği, senetlerde kopukluk olup olmaması ve metinlerde anlam ya da hüküm açısından çelişki bulunup bulunmadığını incelemektedir. Hadis, yalnızca bir sahâbîden gelmiş olmasına rağmen, otuzdan fazla farklı yolla rivayet edilerek on dokuz eserde, bunlar arasında Buhârî'nin el-Câmi‘u’s-Sahîh’i de dâhil olmak üzere, birçok kaynakta kaydedilmiştir.²⁰⁹

Metin mukayesesi tablolar hâlinde sunulmuş ve rivayetlerin ortak râvilerinin metinlerinin benzerliği analiz edilmiştir. Ayrıca, bir râviden gelen birden fazla paralel rivayetin varlığı, metin analizini kolaylaştırmış ve farklılıkların kaynağını tespit etmede yardımcı olmuştur. Saîd b. Ebû Saîd el-Makburî ve Muaviye el-Hüzeli'nin rivayetleri arasındaki farklar, Saîd el-Makburî'nin daha tanınan ve saygın bir tâbi‘î olması ve Muaviye el-Hüzeli'nin daha az bilinen bir râvi olmasından

²⁰⁸ Çakmak, “Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İştihakını Gösteren Hadisin İsnad - Metin Analizi”, 54-55.

²⁰⁹ Çakmak, “Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İştihakını Gösteren Hadisin İsnad - Metin Analizi”, 55-78.

kaynaklanmaktadır. Saîd el-Makburî'nin rivayetlerinde “hadis” terimi, Muaviye el-Hüzeli'nin rivayetlerinde ise “ilim” terimi kullanılması bu farkı göstermektedir.²¹⁰

Çalışma, isnad ve metin analizlerini bir arada kullanarak hadislerin sıhhat derecesini objektif bir şekilde değerlendirmeyi amaçlar. Farklı kaynaklardan gelen rivayetleri karşılaştırmalı olarak inceleyerek, râvilerin güvenilirliğini ve metinlerin tutarlılığını analiz eder. Ancak, kullanılan dilin teknik olması, konuya yabancı okuyucular için anlaşılmasını zorlaştırabilir. Çalışmanın giriş kısmında doğrudan konuya girilmesi ve Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerine kısaca değinilmemesi, konuyla ilgili ilgi uyandırma açısından eksiklik oluşturmaktadır. Ayrıca, metin analizinde yalnızca varyantlardaki farklılıklara odaklanması ve metnin anlamı üzerine yeterli açıklama yapılmaması, analizde eksikliklere yol açmaktadır. Modern hadis çalışmalarıyla ilgili bağlantıların kurulması, çalışmanın günümüz araştırmaları açısından daha anlamlı olmasını sağlayabilirdi.

Sonuç olarak, makale, hadis ilminde bir analiz sunmakta ve Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetleri üzerindeki etkisini anlamak için bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ancak, metodolojik açıklamalar ve dil kullanımı konusunda yapılacak iyileştirmelerle daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap edebilir hale gelebileceğini düşünmekteyiz.

1.7.EBÛ HÜREYRE'Yİ TA'N EDEN ÇALIŞMALAR

Ebû Hüreyre, İslâm tarihinde en fazla hadis rivayet eden sahâbi olarak çeşitli dönemlerde bazı eleştirilere ve saldırılara maruz kalmıştır. Bu eleştiriler, genellikle Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin güvenilirliği, kişisel özellikleri ve İslâm toplumdaki rolü üzerine odaklanır. Özellikle modern dönemde, Ebû Hüreyre'yi eleştiren çalışmaların sayısı artmış, bu çalışmalar mezhepçi ve oryantalist bakış açılarından etkilenmiştir.

Arif Tekin'in *İslâm'da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre (r.a.)*²¹¹ adlı eseri, Ebû Hüreyre'yi eleştiren çalışmalardan biridir. Tekin, Ebû Hüreyre'nin Muaviye ile olan ilişkisini ve rivayetlerinin doğruluğunu sorgularken, Ebû Hüreyre'yi negatif bir figür olarak sunma eğilimindedir. Tekin, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin

²¹⁰ Çakmak, “Ebû Hüreyre'nin İlme Olan İhtiyakını Gösteren Hadisin İsnad - Metin Analizi”, 55-57.

²¹¹ Arif Tekin, *İslâm'da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre* (İstanbul: Berfin Yayınları, 2023).

Muaviye dönemi politikalarıyla uyumlu olduğunu öne sürer, bu da Ebû Hüreyre'yi İslâm tarihindeki yerine dair olumsuz bir algı oluşturur.

Mahmud Ebû Reyze'nin *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*²¹² adlı eserinde ise, Ebû Hüreyre'nin kişisel özellikleri ve hadis rivayetlerindeki güvenilirliği sert bir dille eleştirilir. Ebû Reyze, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin büyük bir kısmının uydurma olduğunu iddia eder ve onu, İslâm hukukunu ve ahlakını zayıflatan biri olarak tanıtır. Bu tür eleştiriler, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini sorgulayan ve onu eleştiren modernist yaklaşımların bir yansımasıdır.

Abdülkadir Cuhacıoğlu'nun *Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre: (kitap, sünnet ve tarih ışığında bir inceleme)*²¹³ adlı kitabı da, Ebû Hüreyre'yi eleştiren bir diğer eserdir. Cuhacıoğlu, Ebû Hüreyre'nin adalet anlayışını eleştirirken, onun rivayetlerinin güvenilirliğini sorgular. Özellikle Ebû Hüreyre'nin adalet kavramını çarpıttığı ve rivayetleriyle İslâm hukukuna zarar verdiği iddialarını gündeme getirir.

Bu çalışmalar, Ebû Hüreyre'yi eleştiren ve hadis ilmindeki yerini sorgulayan yaklaşımlarıyla dikkat çeker. Bu tür eleştiriler, genellikle Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin güvenilirliğini hedef alarak, onun İslâm toplumundaki rolünü olumsuz bir şekilde yeniden tanımlamaya çalışır. Ebû Hüreyre'ye yönelik bu tür eleştiriler, onun hadis ilmindeki yerini ve İslâm tarihindeki rolünü anlamak açısından önemli bir tartışma alanı sunmaktadır. Eleştirilerin, Ebû Hüreyre'nin akademik ve tarihsel değerlendirilmelerindeki etkilerini anlamamıza katkıda bulunduğu belirtilmelidir.

1.7.1. İslâm'da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre

Arif Tekin, *İslâm'da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre* adlı eserini 2023 yılında Berfin Yayınları tarafından İstanbul'da yayımlamıştır. Bu çalışma, Halife Ömer ve Ebû Hüreyre üzerine odaklanmaktadır. Yazar, Hz. Ömer'in İslâm'a girişiyle ilgili rivayetin tahlilini ve eleştirisini yapmıştır. Daha sonra, İslâm'ın hadis alanında önemli bir figürü olan Ebû Hüreyre hakkında detaylı bilgi verilmiş ve özellikle onun hadisçilik faaliyetlerine odaklanılmıştır. Yazarın amacı, hurafe olarak kabul edilen bilgilerin, akıl rehberliğinde açığa çıkarılmasıdır. Bu çalışmanın incelemesinde,

²¹² Mahmud Ebû Reyze, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre* (İstanbul: Kuram Yayınları, 2017).

²¹³ Abdülkadir Cuhacıoğlu, *Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre: (Kitap, Sünnet ve Tarih Işığında Bir İnceleme)* (İstanbul: Kevser Yayınları, 2022).

özellikle Ebû Hüreyre'nin hadis alanındaki konumu ve bu alanda yapılan tahliller üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümü Ebû Hüreyre'den bahsetmektedir. “Ebû Hüreyre'nin hadis bilgisi” konusu incelenmiştir. Burada yazar bazı iddialarda bulunmuştur. Burada bütün iddialardan bahsedemezsek de bazı iddialarına yer vereceğiz. Yazar Ebû Hüreyre'nin gerçek ismi ve ölüm tarihinin kesin olmadığından bahsederek eğer gerçekten tanınan kişi olsaydı isminin ve ölüm tarihinin kesin olarak bilinebileceğine değinmiş ve Ebû Hüreyre'nin sanıldığı kadar da önemli biri olmadığı kanaatine varmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin Hayber'e katılmadığı halde Hz. Muhammed'den (a.s.) bana ganimetten pay verin diyerek pay aldığına değinmiş ve eğer bunu söylemişse hiç de düzgün biri olmadığını vurgulamıştır. Yine yazar, Ebû Hüreyre'nin açlıkla imtihan edildiği dönemde yemek isteyerek insanları rahatsız ettiği bu sebeple de Hz. Muhammed'in onu kovmuş olabileceğine de değinmiştir. Çalışmaya göre; Ebû Hüreyre Hz. Muhammed'le olan ilişkisini hayali ve abartı olarak takdim etmiştir. Ebû Hüreyre'nin Emevi taraftarı olduğu iddia edilerek Hz. Osman yanlısı olduğu da vurgulanmıştır. Yazar, Ebû Hüreyre 'yi hadis uydurmakla itham edip rivayetlerinin çok olmasının nedeni olarak da bunu göstermiştir. Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den (a.s.) duyduklarını unutmamasının sebebi olarak, gelen ridasını toplama rivayetine yazar iki tenkid getirerek bu rivayetin uydurma olduğunu belirtmiştir. Getirilen ilk eleştiri ridasını toplama olayına girmeden Resulullah (a.s.) “unutmasın” diye de dua edebilirdi. İkincisi ise aç kafa ile nasıl hadis ezberlediğidir. Ebû Hüreyre'nin açlıkla alakalı rivayetlerine yer verilmiştir. Ancak yazar bunun gerçekliğe ters olduğu kanaatindedir. Buna da gerekçe olarak Hayber'in fethinden sonra Müslümanların zengin olduğunu bu rivayetlerin gerçeklerle uyuşmadığını göstermiştir.²¹⁴

Çalışmada Halife Ömer'in Ebû Hüreyre'nin hadis rivayet etmesini yasakladığından bahsetmiştir. Buna delil olarak da bu konudaki Ebû Hüreyre'nin Hz. Ömer'in kendisine “..ya vazgeçersin ya da seni buradan sürerim.” tarzındaki rivayetleri gösterilmiştir. Çok hadis rivayet etmesi sebebiyle Hz. Aişe'nin kendisini tenkid etmesi sebebiyle Ebû Hüreyre'nin Hz. Aişe'ye “Anneciğim! Ben Hz. Muhammed'den

²¹⁴ Tekin, *İslam'da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre*, 87-108.

hadisler öğrenirken sen sürme ayna ve güzel koku ile meşguldün. Beni meşgul eden bir şey yoktu!” diyor. Yazar bu söylemlerin eğer söylenmişse nezaketsiz olduğuna değinmiş ama yine de Ebû Hüreyre’nin buna Hz. Aişe’ye söylemeye cesaret edemeyeceğini bunu daha sonra uydurduğundan bahsetmiştir. Yine Mervan ve Zübeyr b. Avvam’ın da Ebû Hüreyre’nin hadis uydurduğunu iddia ettiklerine değinmektedir. Ardından da Ebû Hüreyre’nin bazı rivayetleri verilerek sahâbenin onu yalandığından bahsedilmiştir. Cünüplünün oruç tutmasıyla alakalı hadis rivayetin Hz. Aişe’nin yalanladığı iddia edildiği ve Ebû Hüreyre’nin de daha sonra rivayeti Fadl’dan duyduğunu söylediği rivayet örnek olarak gösterilmiştir. Yazar, Hz. Ömer’in Ebû Hüreyre’yi Bahreyn’e vali olarak atadığından Ebû Hüreyre döndüğünde mal varlığının hesabını sorduğundan ve kendisine verilen malların hepsine el koyduğundan hatta Ebû Hüreyre’yi dövdüğüne dair rivayetlere yer vererek bu kanaatte olduğunu göstermiştir.²¹⁵

Daha sonra da Sahîhayn’da geçen birkaç rivayetine yer verilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre’nin Hz. Musa Azrail’in gözünü çıkarmış, Hz. Musa ve taş hikayesi, İsrailoğullarından üç kişinin hikayesi, Hz. İbrahim seksen yaşındayken keserle sünnet olmuş, kertenkeleleri öldürün, şeytan da gaz çıkarırmış, Allah her gece göklerin birinci katına inermiş, kuyruk sokumu hikayesi, konuşan üç çocuk hikayesi, Hz. Eyub altınları toplarken, bir taşın yetmiş yıllık yolculuğu, horozla eşek hikayesi, Allah’la cehennemim diyalogu, şeytan’ı yakalamak da ne demek?, karınca bir Peygamberi ısıtırken, öküzle kurdun konuşma hikayesi, Hz. Muhammed ve bahçe hikayesi, Allah’ın görüneceğine dair rivayetlerinin verilip yazar tarafından bu rivayetler tekzip edilmiştir.²¹⁶

Kitapta Ebû Hüreyre’ye yönelik eleştiriler, hadis ilminin bu önemli figürünü yeniden değerlendirme çabası olarak dikkat çekiyor. Yazar, Ebû Hüreyre’nin rivayet ettiği hadislerin güvenilirliğini sorgulayarak, onun tarihsel konumunu farklı bir perspektiften ele alıyor. Bu eleştirel yaklaşım, okuyucuları hadis ilmindeki tartışmalar üzerine düşünmeye sevk ediyor. Tekin’in, Ebû Hüreyre’nin hayatındaki bazı olayları abartılı ve hayali olarak nitelendirmesi, eserin, geleneksel İslâmî anlatılara alternatif bir yorum getirme çabasını yansıtıyor. Bu bakımdan, eser, hadis ilmine dair farklı bir

²¹⁵ Tekin, *İslam’da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre*, 109-124.

²¹⁶ Tekin, *İslam’da İki Ünlü İsim: Halife Ömer ve Ebû Hüreyre*, 125-147.

bakış açısı sunarak, okuyucuları hadisler ve onların güvenilirliği üzerine düşünmeye teşvik ediyor.

Öte yandan, Tekin'in Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirileri, bazen tek taraflı ve önyargılı bir tutum sergiliyor. Hadis ilminin geleneksel metodolojilerine yeterince yer verilmemesi, eserin akademik kapsamını zayıflatıyor ve yazarın eleştirilerinin daha dengeli ve kapsamlı olmasını engelliyor. Ayrıca, yazarın, Ebû Hüreyre'yi küçültücü ve itibarsızlaştırıcı bir üslupla ele alması, eserin tarafsızlık iddiasını sorguluyor. Bu durum, okuyucuda, eserin İslâm karşıtı bir bakış açısıyla yazıldığı izlenimini uyandırabilmektedir ve Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin nesnellğine olan güveni de azaltabilmektedir. Bu nedenle, Tekin'in eseri, ele alınan konulara dair önemli tartışmalar başlatmakla birlikte, metodolojik ve üslup açısından eksiklikler barındırmaktadır.

1.7.2. Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre

Mahmud Ebû Reyze, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre* adlı eserini 2017 yılında İstanbul'da Kuram Yayınları tarafından yayımlamıştır. Bu eser müellifin *Adva' Alessünneti'l- Muhammediyye* adlı eserinin bir bölümünün genişletilmiş halidir. Mahmud Ebû Reyze, Ebû Hüreyre hakkında tarihsel bazı gerçekleri ortaya koymak amacıyla yazdığını belirtmiştir.²¹⁷

Kitap, ana bölümlere ayrılmadığı için birçok başlık altında yazılmıştır. Bu kitapta; Ebû Hüreyre'nin Hayber'de Resulullah'ın (a.s.) yanına gelmesi, ganimet alması, Suffe yaşıntısı, Resulullah'ın (a.s.) Ebû Hüreyre 'yi Bahreyn'e göndermesi, Medine'de kalma süresi, Hz. Ömer döneminde hadis rivayetinin yasaklanması, velayet görevindeki yaşıntısı, Emeviler dönemindeki yaşıntısı, “Şeyhu'l Mudire” lakabı, Ebû Hüreyre'nin hadis uydurması, Ebû Hüreyre'nin tedlis yapması, Ka'b'u'l Ahbar'la ilişkisi, Ebû Hüreyre 'yi tenkid edenler, Ebû Hüreyre 'yi tekzip edenler ve ölümü gibi konulara yer verilmiştir.

Kitapta, Ebû Hüreyre'nin fakirliği nedeniyle, fakirleri doyuran bir Peygamber'i duyduğunda Müslüman olduğu belirtilmiştir. Hayber'in fethinden sonra Müslüman olan Ebû Hüreyre, ganimetten pay almış ve Suffe'ye yerleştirilmiştir. Reyze, koyun

²¹⁷ Ebû Reyze, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*, 9-28.

güttüğü, fakir bir yaşam sürdüğü ve hizmet ettiği vurgulanmıştır. Okuma yazması olmadığı, ümmi olduğu da belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Hayber'e gelişi sırasında ganimet konusunda tamahkârlık yaptığı, Eban tarafından uyarıldığı, ancak Resulullah'ın (a.s.) Eban'ın sert uyarısına rağmen Ebû Hüreyre'yi azarlamadığı ifade edilmiştir. Müslüman olduktan sonra Suffe'de kalmış, Medine'de ciddi ekonomik sıkıntılar yaşamış ve açlıktan sara nöbetleri geçirmiştir. Erzak çantasıyla ilgili rivayete yer verilmiş ve bu çantanın âkıbeti sorgulanmıştır. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin açlığa dayanamayıp dilencilik yaptığı, “Şeyh'u'l Mudire” olarak adlandırıldığı ve tatlılara olan düşkünlüğü, Muaviye'nin sofrasından tatlılar yediği de belirtilmiştir.²¹⁸

El-Ascedi, Ebû Hüreyre'nin Resulullah'ın (a.s.) kendisine “Seyrek gel ki sana özlem duyulsun.” sözünü oburluğu nedeniyle insanları rahatsız etmesi ve uyarılması için söylediği görüşünü ileri sürmektedir. Müellif, Resulullah'ın (a.s.) Ebû Hüreyre'yi odun toplayıp satmaya yönlendirdiğini, ancak davranışlarını değiştirmede için Medine'den gönderildiğini belirtir. Ebû Hüreyre'nin insanları güldürdüğü ve hoş vakit geçirmeyi amaçladığı, Hz. Aişe'nin ise onu geveze olarak nitelendirdiği rivayetlerine yer verilmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Medine valisi Mervan'a yaranma çabasında olduğu ifade edilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin Resulullah'ın (a.s.) yanında yirmi bir ay kaldığını, Bahreyn'e müezzin olarak gönderildiğini, Ala b. el-Hadrami'nin vefatından sonra vali olarak atandığını öne sürmektedir. Ebû Hüreyre'nin Ala b. el-Hadrami'yi övdüğü rivayetlerin uydurma olduğunu ve kendisinin savaşımlardan kaçtığını iddia ederken, Hz. Ömer tarafından vali olarak atandığında görevi kötüye kullandığı ve geri döndüğünde Hz. Ömer tarafından dövülüp mal varlığının bir kısmına el konulduğunu ifade etmektedir.²¹⁹

Ebû Hüreyre'nin Bahreyn valiliğinden sonra Medine'de Ka'b'ul Ahbar ile tanıştığına değinilmiş ve Ka'b'ın kendisine Yahudi inanç ve kültürlerine ait yalan ve yanlış bilgileri telkin ettiği zikredilmiştir. Ka'b'u'l Ahbar'ın sözlerini rivayet eden, en çok rivayet edenin ve onun tuzağına düşenin de Ebû Hüreyre olduğu belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin ondan aldığı sözleri Nebi'den duymuşçasına merfu bir rivayet olarak aktardığına da değinilmiştir. Bu konuda Ebû Hüreyre'den rivayet edilen nehirlerin cennet nehirlerinden olduğu , Allah toprağı cumartesi yarattı, ve Beytullah ve onunla

²¹⁸ Ebû Reyye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*, 29-57.

²¹⁹ Ebû Reyye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*, 58-94.

ilgili huşularla alakalı rivayetler örnek olarak verilmiştir. Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye rivayet yasağı getirdiğinden de bahsedilmiştir. Bu konuda hadis rivayetini bırakmazsa Yemen'e sürüleceğine dair rivayete ve "... Ömer zamanında o hadisleri dile getirmiş olsaydım, mutlaka başım yarılırdı." rivayetlerine yer verilmiştir. Ve Ebû Hüreyre'nin Hz. Osman'ın öldürülmesi yani fitne döneminde ortaya çıktığı zikredilmiştir. Ardından kendisinin katılmadığı savaşlara katılmış gibi rivayetler naklettiği vurgulanmaktadır. Buna göre Hayber'in fethine katılmamasına rağmen onunla alakalı rivayetine yer verilmiştir.²²⁰

Müellif, Ebû Hüreyre'nin tedlis yaptığını vurgulayarak ardından bu konuda Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği tüm hadisleri Resulullah'tan (a.s.) duymuşçasına merfu olarak rivayet ettiğine değinilmiştir. Müellif tedlisi, "hadisi rivayet eden ravinin kendisine yettiği kimseden, ondan hadisi duyup dinlemediği, işitmediği halde, doğrudan ondan işitmiş gibi rivayet etmesi" olarak tanımlamış. Ardından Şu'be b. Haccac'ın tedlisle alakalı "Hadiste tedlis yapacağıma, gidip zina fiilini işlemem, benim gözümde daha hafiftir." ve "Tedlis, yalancılığın kardeşidir." sözlerine yer verilmiştir. Daha sonra mürsel hadisin "Bizzat kulaklarıyla Nebi'den hadisi dinleyen sahâbinin seneden düşürüldüğü hadistir." tanımından bahsedilmiştir. Ebû Hüreyre'nin de Resulullah'tan (a.s.) bizzat işitmediği hadisleri Resulullah'tan (a.s.) duymuşçasına aktardığı rivayetlerin de mürsel olduğu belirtilerek Ebû Hüreyre'nin yapmış olduğu durumun kötü ve yanlış bir durum olduğu vurgulanmıştır. Hz. Peygamber (a.s.) hayatta iken Resulullah (a.s.) adına hadis uyduranların olduğuna değinilerek "sahâbe adildir" kuralına katılmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple sahâbe mürselinin hükmünün de normal mürsel hadislerin hükmüyle aynı olduğu vurgulanmıştır. Ebû Hüreyre'nin Ka'b'u'l Ahbar'dan rivayet ettiği hadislerin de değerlendirmeye alarak onun rivayetlerine ihtiyatla yaklaşılması gerektiğine değinilmiştir.²²¹

Kitapta, Ebû Hüreyre'nin çok sayıda hadis rivayet ettiği ve hadis ricalinin bu konuda ittifak ettiği belirtilmiştir. Ebû Abdurrahman Bakîy b. Mahled'in eserinde 5374 hadisinin yer aldığı ifade edilmiştir. İlk dönemlerde daha az hadis rivayet eden Ebû Hüreyre'nin Hz. Ömer'in şehadeti sonrası hadis rivayetinde ifrat derecesine

²²⁰ Ebû Reyye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*, 95-124.

²²¹ Ebû Reyye, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*, 95-124.

ulaştığı zikredilmiştir. Rivayetlerinin çokluğu, diğer sahâbîlerin rivayet sayılarıyla karşılaştırılarak vurgulanmıştır. Müellif, sahâbenin Ebû Hüreyre'yi tenkit ettiğini ve Hz. Aişe'nin, Hz. Ali'nin onu "İnsanların en yalancısıdır" olarak nitelendirdiğini aktarmıştır. Hz. Aişe'nin uyarısı sonrası Ebû Hüreyre'nin savunma çabasına, fakat sonrasında Hz. Aişe'ye karşı edepsizlik yapmadan, tenkidlere karşı sessiz kaldığına değinilmiştir. Sahâbenin tenkitleri, belirli rivayetler üzerinden açıklanmıştır. Örneğin, "Kim cünüp olarak sabahlarsa" ve "Vitr namazı kılmayanın namazı yoktur" rivayetleri gibi çeşitli rivayetler ele alınmıştır. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin "Herhangi birinizin karnını irinle doldurması, kalbine şiir doldurmasından daha hayırlıdır" rivayetinin, Resulullah'ın (a.s.) şiiri övdüğü rivayetlerle çeliştiği belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin hadis uydurduğu iddialarına da yer verilmiş, özellikle köpekler hakkındaki rivayetlerde yapılan eklemeler eleştirilmiştir. Ebû Hanife, İbrahim Nehai ve Mu'tezile mensuplarının da Ebû Hüreyre'yi tenkit ettiği vurgulanmıştır. Ebû Hanife'nin, "O, duyduğu her şeyi, manasını düşünmeden rivayet ederdi" sözlerine yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada Reşid Rıza, Dr. Ahmed Emin, Dr. Taha Hüseyin ve Dr. Muhammed Tevfik Sıdkı gibi modern tenkitçilerin de Ebû Hüreyre'yi eleştirdiğine dikkat çekilmiştir. İbn Kesir'in eserinde, Ebû Hüreyre'nin hadislerinden uzak durulması gerektiği vurgulanmış, ve Ebû Hüreyre'nin kendisinin "Sizler, aranızda Ebû Hüreyre, Resulullah'ın (a.s.) adını kullanarak yalan söylüyor, diye konuşuyorsunuz" itirafına da yer verilmiştir. Ayrıca, rivayetlerinde hata yaptığında "yanıldım" veya "unutmuşum" demesi, eleştirilerle karşılandığı belirtilmiştir. Son olarak, Ebû Hüreyre'nin hicri 59. yılında Akik'te vefat ettiği, cenaze namazını Velid b. Utbe b. Ebi Süfyan'ın kıldırıldığı ve Muaviye'nin emriyle yakınlarına iyi muamelede bulunulmasının tavsiye edildiği belirtilmiştir.²²²

Mahmud Ebû Reyze'nin eseri, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirileri inceleyerek, İslâm tarihinde önemli bir yere sahip olan bu sahâbi hakkında farklı bir perspektif sunmaktadır. Yazarın, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin güvenilirliğini sorgulaması ve Yahudi kültürüne dair bilgilerin İslâm'a sızdırılması iddialarını gündeme getirmesi, eserin tartışmalı ve eleştirel bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu tür eleştiriler, hadis çalışmalarında farklı görüşlerin ve eleştirel

²²² Ebû Reyze, *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*, 134-168.

yaklaşımların değerlendirilmesine olanak tanıdığı için akademik tartışmalar açısından önemlidir. Ayrıca, yazarın Ebû Hüreyre'nin ismi, soyu ve karakteristik özellikleri üzerine getirdiği eleştiriler, eserin Ebû Hüreyre'yi ele alırken çok yönlü bir yaklaşım sergilediğini gösterir.

Öte yandan, eserdeki bazı iddialar ve eleştiriler, bilimsel objektiflikten uzak olarak değerlendirilebilir. Ebû Hüreyre gibi önemli bir sahâbiye yönelik ağır ithamlar, karalama kampanyası olarak nitelendirilebilecek bir yaklaşımla sunulmuştur. Ebû Hüreyre'nin Yahudilikten etkilenmiş olduğu iddiası ve bu bağlamda İslâm'a zarar vermeye çalıştığı düşüncesi, rivayetlerin çarpıtılarak yorumlanması şeklinde eleştirilebilir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin ismi, soyu ve karakter özellikleri üzerine yapılan olumsuz yorumlar, eserin tarafsızlık ilkesine aykırı olarak görülebilir. Yazarın, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerindeki rolünü küçümsemeye çalışması ve bunu destekleyici kanıtlar sunarken seçici davranması, eserin bilimsel niteliğini zayıflatabilir. Bu durum, eserin güvenilirliği ve akademik değeri konusunda soru işaretlerine yol açabilir.

1.7.3. Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre : (kitap, sünnet ve tarih ışığında bir inceleme).

Abdülkadir Cuhacıoğlu, *Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre: Kitap, Sünnet ve Tarih Işığında Bir İnceleme* adlı eserini 2022 yılında İstanbul'da Kevser Yayınları tarafından yayımlamıştır.

Sahâbe konusu, Ehl-i Beyt ve Ehl-i Sünnet arasında tartışmalı bir alandır. Ehl-i Sünnet, sahâbeyi adil kabul ederek onların cerh edilemeyeceğini savunurken, Ehl-i Beyt sahâbeyi normal insanlar gibi değerlendirip cerh ve ta'dile tabi tutmaktadır. Müellif, çalışmasında İmamiyye Şiası'nın tüm sahâbeyi tekfir ettiği iddialarını reddedip, sahâbenin içinde hem doğru hem de yanlış olanların bulunabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışma, sahâbenin adaleti konusunu ele almaktadır.²²³

Müellif, diğer sahâbileri alt başlıklar altında incelemesine rağmen Ebû Hüreyre'ye özel bir bölüm ayırmıştır. Bu bölümün gerekçesi olarak Ebû Hüreyre'nin çok sayıda hadis rivayet etmesi, İsrâiliyat konusundaki rivayetleri ve Sahih-i Buhari

²²³ Cuhacıoğlu, *Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre*, 775-798.

ve Sahih-i Müslim gibi önemli hadis kitaplarında hadislerinin yer alması gösterilmiştir. Ehl-i Sünnet, Ebû Hüreyre'yi "ümmetin hafızı" olarak görmekte, ancak Şii ve Mu'tezile mektepleri onun rivayetlerine temkinli yaklaşmaktadır. Müellif, Ebû Hüreyre hakkındaki bilgilerin çoğunlukla kendi rivayetlerine dayandığını, Devs kabilesinden olduğunu, ailesinin geçimini çobanlık yaparak sağladığını ve Hayber'in fetihinden sonra Müslüman olduğunu belirtmektedir. Müslüman olduktan sonra Suffe'ye katıldığı ve açlıkla ilgili rivayetleri cami kapısında mendil açan dilencilere benzetilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Hz. Muhammed tarafından sadece müezzin olarak Bahreyn'e gönderildiği, Hz. Ömer döneminde Ala b. Hadrami'nin vefatı sonrası yerine görevlendirildiği, fakat görevden alındığı ve mal varlığının sorgulandığı belirtilmiştir. Ayrıca, Hz. Ömer'in hadis rivayetlerinden rahatsız olduğu ve Ebû Hüreyre'nin Hz. Osman'a destek verdiği ifade edilmiştir. Hz. Ali döneminde ortalıklarda görünmediği ve Şam'a kaçanlar arasında olduğu, Muaviye'ye yakın olduğu ve Hz. Ali'ye uzak durduğu vurgulanmıştır. Ebû Hüreyre'nin, Muaviye'nin sunduğu imkanlarla köşkte yaşadığı ve hicri 59'da vefat ettiği, vefatından sonra yakınlarına on bin dirhem verildiği belirtilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin kendi rivayetlerine dayanan faziletleri hakkında bilgi verilmesini eleştirerek, gerçek faziletin başkaları tarafından nakledilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin hadisçiliği konusundaki rahatsızlıkların başında Hz. Ömer'in bulunduğunu ve Hz. Ömer'in vefatından sonra hadis rivayetinde artış yaşandığını belirtmektedir. Hz. Aişe'nin bazı rivayetlerini reddettiği, Şu'be b. Haccac'ın ve İbrahim en-Nehai'nin Ebû Hüreyre'yi eleştirdiği, Amidi'nin de hadis ezberleyip karıştırılması konusundaki eleştirilerine yer verilmiştir.²²⁴

Müellif, Ebû Hüreyre'nin güvenilirmez biri olduğunu vurgulasa da, rivayetlerinin tümünden reddedilmesi gerektiği görüşüne katılmamaktadır. Müellife göre, Ebû Hüreyre'nin ehl-i Beyt görüşüne uygun rivayetlerinin kabul edilebileceği, ancak karışık olan rivayetlerinin reddedilmesi gerektiği ifade edilmiştir. "Ebû Hüreyre'nin Ka'b'ul Ahbar'ın bazı sahâbiler tarafından tekzib edildiği ve Yahudi kültürüyle İslâm'a zarar verdiği belirtilmektedir. Hz. Ömer'in, Ka'b'ul Ahbar'ı Medine'de tutup kıssalar anlatmasına izin vermesi, Ebû Hüreyre'nin bu etkiden

²²⁴ Cuhacioğlu, *Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre*, 795-805.

nasibini aldığı ve onun rivayetlerini doğrudan Resulullah'tan (a.s.) işitmiş gibi sunduğu ileri sürülmüştür. Bu bağlamda, İmam Buhari ve Müslim'in eserlerinde İsrailiyât etkisinin bulunduğu iddia edilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin rivayet sayısının çokluğunu, diğer sahâbilerin Resulullah'la (a.s.) daha fazla vakit geçirmelerine rağmen ondan çok az hadis rivayet etmeleriyle karşılaştırarak eleştirmiştir. Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinden şahit olmadığı olayları Hz. Peygamber'den doğrudan duymuş gibi aktardığı rivayetlere yer verilmiş, mucize ve kerametlerle ilgili rivayetlerin de uydurma olabileceği belirtilmiştir. Özellikle, hadis unutmamak için ridasını topladığı rivayeti gibi örnekler üzerinden açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca, İsrailiyyât ile ilgili olduğu düşünülen rivayetler sıralanmış ve açıklamalar getirilmiştir. Daha sonra da bazı rivayetlerine yer verilmiştir. Kadının namazının bozulması gibi çeşitli rivayetlere yer verilmiş ve bunların uydurulmuş olduğu vurgulanmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin bazı hadislerinin doğru olabileceğini, ancak onun çok sayıda rivayeti ve her kesime yaranma arzusunun göz önünde bulundurularak rivayetlerinin temkinli bir şekilde ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Kur'ân, sünnet, akıl, ehl-i Beyt yolu ve tarihî bilimsel gerçeklere ters düşen rivayetlerin reddedilmesi gerektiğini önermektedir.²²⁵

Abdülkadir Cuhacıoğlu'nun "Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre" adlı çalışması, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerine yönelik eleştirileri ele alan bir çalışma olarak öne çıkıyor. Yazar, Şia perspektifinden hareketle, Ebû Hüreyre'nin çok sayıda hadis rivayet etmesini ve bu rivayetlerin güvenilirliğini sorgularken, özellikle İsrailiyyât kaynaklı rivayetler aktardığı iddialarına yer veriyor. Çalışmada, Ebû Hüreyre'nin siyasi tercihlerine, özellikle Muaviye ile olan ilişkilerine ve bu ilişkilerin onun adaletine nasıl etki ettiği konusuna vurgu yapılıyor. Ayrıca, Hz. Ömer ve Hz. Aişe gibi sahâbilerin Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerinin de detaylandırılması, eserin bu konuda geniş bir literatür incelemesi sunduğunu gösteriyor. Bu yönüyle eser, Ebû Hüreyre'ye dair tartışmalara farklı bir bakış açısı kazandırarak, İslâm tarihi ve hadis ilmi konusundaki mezhepsel farklılıkların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlıyor.

Ancak, eserin Şia eksenli kaynaklara dayanarak yazılmış olması ve Ehl-i Sünnet perspektifine sınırlı yer verilmesi, çalışmanın tarafsızlık açısından

²²⁵ Cuhacıoğlu, Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre, 805-820.

eleştirilmesine yol açabilir. Ehl-i Sünnet'in Ebû Hüreyre hakkındaki görüşlerinin yalnızca Ramazan Balcı'nın eserine atıf yapılarak ele alınması, okuyucuda eserin tek yönlü bir bakış açısı sunduğu izlenimini uyandırabilir. Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin ağırlıklı olması ve bu eleştirilerin mezhepsel bir perspektiften ele alınması, eserin amacını bir savunma ya da karşıt görüşü çürütme çabası olarak algılanmasına neden olabilir. Daha dengeli bir yaklaşım benimsenmesi ve farklı mezhepsel bakış açılarının eşit ağırlıkta ele alınması, çalışmanın akademik değerini ve kabul edilebilirliğini artırabilirdi.

1.8. BİRİNCİ BÖLÜM DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yeri, rivayetlerinin çokluğu ve niteliği üzerine odaklanılmıştır. Öncelikle, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yeri ve önemi ele alınmış ve bu bağlamda onun çok sayıda hadis rivayet etmesi meselesi detaylı olarak incelenmiştir. Özellikle hadislerin Kur'ân'a arz edilmesi ve İsrâiliyatla bağlantılı olup olmadığı gibi tartışmalı konular üzerinden yapılan değerlendirmeler, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine yönelik eleştirilerin ardındaki gerekçeleri anlamamıza katkı sağlamıştır.

Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerinin çokluğu, tarih boyunca çeşitli tartışmalara yol açmış, sahâbe döneminde dahi bazı eleştirilere maruz kalmıştır. Ancak, bu eleştiriler karşısında Ebû Hüreyre'nin, kendisine yöneltilen sorulara verdiği makul ve ikna edici cevaplar, onun hadis ilmindeki güvenilirliğini artırmıştır. Bunun yanında, bazı rivayetlerin eksik ya da yanlış aktarılması ihtimaline karşı Ebû Hüreyre'nin zaman zaman eleştirilmesine rağmen, sahâbiler arasında hadis ilminde kabul gören ve güvenilen bir isim olarak yerini korumuştur. Onun rivayetlerinin güvenilirliği konusunda İslâm alimleri arasında genel bir mutabakat bulunduğu, birçok hadisin onun vasıtasıyla aktarıldığı, bu bölümde çeşitli örneklerle gösterilmiştir.

Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisler, sadece hadis ilmi için değil, aynı zamanda fıkıh, tefsir ve İslâm tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır. Ebû Hüreyre'nin hadis rivayet ederken gösterdiği hassasiyet, sahâbiler ve sonraki İslâm alimleri tarafından sıklıkla vurgulanmış, onun ilme olan bağlılığı ve hadis öğrenme konusundaki titizliği, rivayetlerinin güvenilirliğini artıran önemli bir unsur olmuştur. Ayrıca, rivayetlerinin çok olmasının sebepleri arasında, Hz. Peygamber'in yanında

sürekli bulunması, diğer sahâbilerin günlük işlerle meşgulken onun ilme odaklanması ve güçlü hafızası öne çıkarılmaktadır. Bu faktörler, onun neden en fazla hadis rivayet eden sahâbilerden biri olduğunu açıklamaktadır.

Bununla birlikte, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin İsrâiliyatla bağlantısı konusunda yapılan eleştiriler, bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınmış ve bu eleştirilerin tarihi arka planı incelenmiştir. Özellikle modernist ve oryantalist çevreler tarafından Ebû Hüreyre'ye yöneltilen eleştiriler, onun rivayetlerinin güvenilirliği üzerine birtakım şüpheler uyandırmak amacı taşımıştır. Ancak, bu eleştiriler karşısında yapılan savunmalar, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin dikkatli bir inceleme sonucunda büyük oranda doğru ve güvenilir olduğu kanaatini güçlendirmiştir.

Ebû Hüreyre üzerine yapılan çalışmalar daha çok onun hadis ilmindeki rolü ve hadis rivayetlerinin güvenilirliği üzerine yoğunlaşmıştır. Hadislerin sayısı, mürseller ve tedlis isnatları üzerine yapılan incelemeler, bu alanın en fazla araştırmaya tabi tutulan yönleri olmuştur. Rivayetleri üzerine yapılan çalışmalarda ise İsrâiliyattan olduğu iddia edilen rivayetler, Muhtarus- Sıhha'da geçen rivayetler, iksar'ul hadisle alakalı rivayet, viaeyn rivayetinin doğruluğu ve güvenilirliği incelenmiştir. Kuzudişli ise Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde kullandığı bir yöntemi Ebû Hüreyre rivayetleri üzerinden açıklamıştır. Abdullah Tunca'da Hasan b. Said Yesar el Basri'nin Hz. Peygamber'in (a.s) Ebû Hüreyre'ye vasiyeti adlı risalesini tercüme ederek Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine kitabında yer vermiştir. "Müsned-i Ebû Hüreyre"de de Ebû Hüreyre'nin tekrarlarından arındırılmış halde rivayetlerine tercümesi ve şerhleriyle beraber yer verilmiştir.

İdeolojik kaygılarla yazıldığı anlaşılan bazı çalışmalarda da tamamen ideolojilerine uygun bir şekilde Ebû Hüreyre hakkındaki malumatlar yazılmıştır. Ebû Hüreyre'nin, adil ve güvenilir bir sahâbi olmadığı, midesine düşkün, Resulullah'ın (a.s.) yanında bir buçuk, iki yıl civarında kaldığına, insanları rahatsız ettiğine ve tartışmaya açık rivayetlerine yer vererek hadis uyduran güvenilmeyen bir ravi olduğu söylenmiştir. Eleştirel savunmacı amaçla yazılan eserin ortak işledikleri noktalar ise Ebû Hüreyre'nin şahsiyetine ve hadisçiliğine getirilen tenkidler ve bu tenkidlere getirilen savunmaları içermektedir.

Sonuç olarak, Ebû Hüreyre'nin hadisçiliği üzerine yapılan bu değerlendirmeler, onun hadis ilmindeki yeri ve önemine dair önemli çıkarımlar sunmaktadır. Rivayetlerinin çokluğu ve bu rivayetlerin sahâbiler ve alimler tarafından kabul edilişı, Ebû Hüreyre'nin hadis ilminin temel taşlarından biri olduğunu göstermektedir. Bu noktada, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştirilerin, tarihsel bağlamında daha dikkatli ve titiz bir şekilde ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Hadis ilmi ve Ebû Hüreyre üzerine yapılan bu çalışmanın sonucunda, onun güvenilir bir ravi olduğu ve hadis ilmindeki merkezi rolünün sağlam temellere dayandığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

EBÛ HÜREYRE İLE İLGİLİ DİĞER ÇALIŞMALAR

İkinci bölümde, Ebû Hüreyre ile ilgili literatürde yer alan diğer çalışmalar ele alınmaktadır. Bu başlık altında, Ebû Hüreyre'nin hayatı, biyografisi, İslâm tarihindeki yeri, fıkıh alanındaki etkisi ve sünnet anlayışı gibi farklı konulara odaklanan araştırmalar incelenmektedir. Bu çalışmalarda, Ebû Hüreyre'nin hayatı, onun rivayetlerine yönelik yaklaşımlar, İslâm hukuku içindeki yeri ve sünnet anlayışının detaylı bir şekilde değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Bu bölümde yer alan araştırmalar, Ebû Hüreyre'yi hem tarihsel bir şahsiyet olarak hem de İslâm düşüncesinde bıraktığı izler açısından kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Özellikle biyografik çalışmalar; onun kişisel hayatı ve İslâm toplumundaki konumunu incelerken, fıkıh ve sünnet anlayışıyla ilgili çalışmalar ise; Ebû Hüreyre'nin sünnet anlayışının ve fetvalarının İslâm hukukundaki yerini ve etkisini analiz etmektedir.

Bu başlık altında değerlendirilen çalışmalar, Ebû Hüreyre'nin İslâm dünyasındaki etkisinin anlaşılmasına ve onunla ilgili farklı perspektiflerin ortaya konulmasına katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak, bu bölümdeki analizler, Ebû Hüreyre'nin tarihsel ve fıkhi kimliğinin daha geniş bir bağlamda anlaşılmasını amaçlamaktadır.

2.1. BİYOGRAFİK ÇALIŞMALAR

Bu başlık altında, Ebû Hüreyre'nin hayatı ve İslâm ilmi içindeki yeri üzerine yapılmış önemli biyografik çalışmalar ele alınmaktadır. Her bir çalışma, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmi ve İslâm tarihi üzerindeki etkilerini farklı perspektiflerden inceleyerek, onun tarihsel ve ilmi kimliğini anlamamıza katkıda bulunmaktadır.

M. Yaşar Kandemir'in "Ebû Hüreyre"²²⁶ adlı çalışması, Ebû Hüreyre'nin hayatını ve hadis ilmindeki yerini ele almaktadır. Kandemir, Ebû Hüreyre'nin Resulullah (a.s.) ile olan yakın ilişkisini vurgulamakta ve onun bu ilişkiyi nasıl hadis rivayetlerine taşıdığını incelemektedir. Bu eser, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki

²²⁶ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10/160-167.

merkezi rolünü ve bu rolün İslâm ilmi üzerindeki etkilerini anlamak isteyenler için önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır.

Selma Rabia Nur Atalay'ın çalışması²²⁷, Ebû Hüreyre'nin hayatını ve İslâm tarihindeki yerini tarihsel bağlamda ele almaktadır. Atalay, Ebû Hüreyre'nin İslâm toplumundaki konumunu ve etkisini detaylandırmaktadır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki önemini anlamak için onun tarihsel süreç içerisindeki konumunu da göz önünde bulundurarak, daha geniş bir çerçeve sunmaktadır.

Ramazan Balcı'nın *Ebû Hüreyre Hayatı ve Şahsiyeti*²²⁸ başlıklı eseri de onun hadis ilmindeki rolünü biyografik bir çerçevede ele alır. Bu çalışmada, Ebû Hüreyre'nin hayatı, hadis rivayet etme süreci ve bu sürecin İslâm ilimleri üzerindeki etkisi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Şaban Öz'ün *Ebû Hüreyre: Bir Otoritenin İnşası* adlı çalışması²²⁹, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki otoritesinin nasıl inşa edildiğini ve bu otoritenin tarihsel süreç içinde nasıl güçlendiğini incelemektedir. Öz, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerinde nasıl merkezi bir otorite haline geldiğini ve bu otoritenin İslâm ilmi üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir. Bu eser, Ebû Hüreyre'nin İslâm ilmi içerisindeki otoritesinin tarihsel bağlamda nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir referans kaynağıdır.

Bu çalışmalar, Ebû Hüreyre'nin sadece hadis ilmi açısından değil, İslâm tarihi ve toplumu üzerindeki etkileri bakımından da ne denli önemli bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır. Ebû Hüreyre'nin rivayetleri, özellikle İslâm toplumunda sünnetin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından temel bir rol oynamış; bu rivayetler, hadis ilminin güvenilirliğinin ve sürekliliğinin sağlanmasında kritik bir unsur olmuştur.

2.1.1.Ebû Hüreyre: Bir Otoritenin İnşası

Şaban Öz, *Ebû Hüreyre - Bir Otoritenin İnşası* adlı eserini 2021 yılında İstanbul'da Endülüs Yayınları tarafından yayımlamıştır. Şaban Öz tarafından kaleme

²²⁷ Selma Rabia Nur Atalay, *EbûHüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri* (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023).

²²⁸ Balcı, *Ebû Hüreyre - Hayatı ve Şahsiyeti*, 13-147.

²²⁹ Şaban Öz, *Ebû Hüreyre Bir Otoritenin İnşası* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2021).

alınan bu kitap, İslâm Tarihi alanına ait bir eserdir. Ebû Hüreyre hakkında yapılan çalışmalar, genellikle onun hadisçiliği, rivayetleri, kendisine getirilen eleştiriler veya bu eleştirilere karşı yapılan savunmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Şaban Öz ise bu çalışmasında, hayatı ihmal edilen Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki otoritesinin, kimliği üzerinden nasıl inşa edildiğini takip etmeyi amaçlamaktadır.

Yazar, Ebû Hüreyre'nin hayatıyla ilgili hemen hemen her konuda farklı görüşlerin bulunduğunu iddia etmektedir. Bu çalışmada, yazar Ebû Hüreyre'nin hayatını anlatırken kendi görüşünü belirtmeden konuyla ilgili çeşitli rivayetlere yer vermiştir. Ebû Hüreyre'nin hayatı, ailesi, İslâm öncesi ve sonrası hayatı, ilmi ve dini faaliyetleri ele alınmıştır. Devs kabilesinden Tufeyl b. Amr'ın Medine'ye hicret ettiği grupta Ebû Hüreyre'nin de bulunduğu belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Müslüman oluş zamanı konusunda farklı görüşler olsa da, Medine'ye Müslüman olarak geldiği vurgulanmıştır. Ebû Hüreyre'nin ismi ve künyesi hakkında bilgiler verilmiş, İslâm öncesi adının Abduşşems olduğu, İslâm'dan sonra Abdullah veya Abdurrahman olarak değiştiği belirtilmiştir. Ayrıca, Resulullah (a.s.) tarafından verilen künyeye dair rivayetler aktarılmıştır. Ebû Hüreyre'nin ailesi ve annesinin Medine'ye gelişi konularında çeşitli görüşler sunulmuş; başlangıçta Suffe'de kaldığı, sonrasında annesinin yanında olduğu ifade edilmiştir. Yazar, annesinin Hz. Peygamber (a.s.) tarafından sevilmesi için dua ettiğine dair rivayetlere ihtiyatla yaklaşmaktadır. Medine'deki akrabaları ve hicret sürecinde Resulullah'ın (a.s.) yanına gitmeleri, kimsesiz olmadığını göstermektedir. Ganimetler konusunda çeşitli rivayetler ele alınmış ve Peygamber'in kendisine hediye verdiği görüşü desteklenmiştir.²³⁰

Çalışmada, Hz. Peygamber'in (a.s.) Medine'de üç yıl veya dört yıl kaldığına dair farklı rivayetlere değinilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'le (a.s.) katıldığı savaşlarla ilgili rivayetlere de yer verilmiş ve Bahreyn'e gönderilmesi konusunda farklı görüşlere değinilmiştir. Yazar, Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber (a.s.) olmadan önce Hz. Ebû Bekir'in haccına ve Mute Savaşı'na katıldığına ve Bahreyn görevinde de Hz. Peygamber'den (a.s.) ayrı kaldığına değinmektedir. Daha sonra, Ebû Hüreyre'nin açlık çektiği, Hz. Peygamber'in (a.s.) verdiği bir kase süt ile birçok kişinin doyduğu ve Hz. Osman dönemine kadar devam eden, bitmeyen hurma torbasından bahsedilmiştir.

²³⁰ Öz, *Ebû Hüreyre Bir Otoritenin İnşası*, 13-35.

Yazar, Müslümanların Medine döneminin başlarında ekonomik zorluklar yaşadığını ancak Hayber'in fethinden sonra Yahudi mallarının ganimet olarak alınmasıyla ekonomik rahatlamının sağlandığını belirtmiştir. Bu dönemde Ebû Hüreyre'nin Medine'ye dönmemesi üzerinde durularak, Ebû Hüreyre 'den gelen açlık rivayetlerinin önemli olduğu ve bu yüzden onun adına anlatıldığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca, hem açlıktan bahseden hem de bitmeyen hurma torbasından bahseden rivayetlerin birbirine zıt olduğu ve bu tür rivayetlerin sıhhati konusunda zorluklar olduğu ifade edilmiştir. Bu tür mucizevi rivayetlerin Peygamberlik iddiasını desteklemek için anlatıldığı belirtilerek, bunların doğruluğunun tartışmalı olduğu vurgulanmıştır.²³¹

Kitap, Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra Ebû Hüreyre'nin yaşamını ele almaktadır. Hz. Ebû Bekir dönemine dair bilgi bulunmazken, Hz. Ömer döneminde Bahreyn'e görevlendirilmesine dair rivayetler incelenmiştir. Yazar, bu rivayetlerin otorite inşasına katkıda bulunduğunu belirtir, ancak Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'ye ödediği parayı geri almadığı rivayetlerinin şüpheli olduğunu ve bu konudaki rivayetlerin güvenilirliğinin tartışmalı olduğunu ifade eder. Hz. Osman döneminde Ebû Hüreyre'nin yanında bulunduğu rivayetleri, kalabalıklarda kaybolmamak için doğrudan halifeyle iletişim kurduğunu gösterir. Hz. Ali döneminde, Ebû Hüreyre'nin Cariye b. Kudâme'nin biat töreninde yer almadığı ve bu durumun Şia karşıtı muhalefete neden olduğu belirtilmiştir. Cemel, Sıffin ve Tahkim olaylarında adının geçmemesi, "Yemeği Muaviye ile yiyor, namazı Ali ile kılıyor" ifadelerinin Şia tarafından dile getirildiği vurgulanmıştır. Muaviye döneminde Ebû Hüreyre'nin isminin öne çıktığı ancak uzun süreli görevlendirme veya valilik verilmediği, ekonomik durumunda bir değişiklik yaşanmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, idari işlere müdahale ettiği ve bazı tartışmalara karıştığı aktarılmıştır. Ebû Hüreyre'nin hasta yatağında ölümünü arzuladığı ve ölüm tarihinin 59 yılı olduğu ifade edilmiştir.²³² Müellif, Ebû Hüreyre hakkında söylenen sözlere yer vermiş ve bu sözlerde onun yalan söylediğine dair bir ifade bulunmadığını belirtmiştir. Ebû Hüreyre'nin cana yakın, mütevazı, cömert ve Hz. Peygamber (a.s.)'e saygı ve sevgi duyduğunu vurgulamıştır. Kitapta, Ebû Hüreyre'nin sadece hadis değil, fıkıh alanında da önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmiştir. Vaaz ve nasihatlerde bulunduğu, gece namazlarına kalktığı,

²³¹ Öz, *Ebû Hüreyre Bir Otoritenin İnşası*, 35-52.

²³² Öz, *Ebû Hüreyre Bir Otoritenin İnşası*, 52-73.

nafile oruçlar tuttuğu ve tesbih çektiği rivayetlere yer verilmiştir. Siyer ve Tarih kitaplarında, Ebû Hüreyre'nin sürekli Hz. Peygamber'le (a.s.) dolaşan biri olarak tasvir edilmediği, Hz. Ebû Bekir döneminde görünmediği ve Hz. Ömer döneminde Bahreyn'e vali olarak atanması dışında malının yarısına el konulmasıyla ilgili rivayetler bulunduğu belirtilmiştir. Hz. Osman dönemindeki fiten olaylarına rağmen, Ebû Hüreyr'nin Hz. Osman'la görüştüğü veya adının geçtiği olay sayısının sınırlı olduğu ifade edilmiştir. Hz. Ali döneminde de adının geçmediği vurgulanmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin samimi, iyi niyetli, güzel ahlaklı, misafirperver ve cömert bir Müslüman olduğunu, Hz. Peygamber'den (a.s.) sonra onun hatırasını yaşatan ihlaslı bir Müslüman olarak tanıttığını belirtmiştir.²³³

İkinci bölümde, "Otorite İnşası" başlığı altında Ebû Hüreyre'nin kaynakları, ravileri, otorite inşa süreci, eleştirilere yanıtları ve rivayetlerinin yazımı ele alınmıştır. Ebû Hüreyre'den 800'den fazla ravinin rivayet ettiği belirtilmiştir. Yazar, bazı kişilerin Ebû Hüreyre'nin hafızasının güçlü olduğunu vurgularken, bu ravilerin önemini gözden kaçırdıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Abdullah b. Amr'dan daha az rivayet ettiğine dair bir rivayetin bulunmasına rağmen, Abdullah b. Amr'dan daha fazla rivayeti olmasının nedenini sorgulamıştır.

Yazar, Ebû Hüreyre'nin Peygamber'in yanından ayrılmadan çok sayıda hadis rivayet etmesinin, oluşturulan algıdaki bir yanılgı olduğunu belirtmiştir. Hafızasının güçlülüğünün sahâbe tarafından bilinmemesi ve Hz. Ömer tarafından eleştirilmesi konularını da incelemiştir. Gelen eleştiriler sonucunda Ebû Hüreyre'yi haklı çıkardığını ifade etmiştir. Ehl-i Hadis mensuplarının ve dinin tahrifini isteyenlerin Ebû Hüreyre'nin adını suistimal ettiğinden bahsetmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'ye yönelik ölçsüz eleştirilerin, onu savunma hassasiyetini artırdığını vurgulamıştır. Yazar, senesinde Ebû Hüreyre bulunan hadislerin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini, özellikle cennet, cehennem, kıyamet ve fiten gibi konularda dikkatli yaklaşılması gerektiğini savunmaktadır. Özellikle, Ebû Hüreyre adına oluşturulan hadis literatüründeki rivayetlerin Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde değerlendirilip cerh ve ta'dile tabi tutulması gerektiğini düşünmektedir.²³⁴

²³³ Öz, *Ebû Hüreyre Bir Otoritenin İnşası*, 73-90.

²³⁴ Öz, *Ebû Hüreyre Bir Otoritenin İnşası*, 114-126.

Şaban Öz'ün "Ebû Hüreyre" adlı eseri, Ebû Hüreyre'nin hayatını ve tarihsel bağlamını ayrıntılı bir şekilde ele alarak önemli bilgiler sunmaktadır. Öz, Ebû Hüreyre'nin hayatına dair farklı görüşleri objektif bir şekilde sunarak okuyucunun kendi değerlendirmesini yapmasına olanak tanır. Kitap, Ebû Hüreyre'nin Medine'ye gelişi, ailesi, İslâm öncesi ve sonrası hayatı gibi konuları detaylı bir biçimde incelemektedir. Ancak, eserin hadis ilminden ziyade tarihsel bağlama odaklanması, hadisçiliğin gerektirdiği isnad analizini kapsamamaktadır.

Diğer yandan, Şaban Öz'ün çalışması, Ebû Hüreyre'nin hadislerinin tarihsel bağlamını ve bu bağlamdaki rolünü yeterince değerlendirmeyebilir. Eserin, hadislerin doğruluğu ve Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetleri üzerindeki eleştiriler gibi konularda daha kapsamlı bir eleştirel analiz sunması gerekmektedir. Bu eksiklikler, eserin hadis ilmindeki yerini anlamak isteyenler için bazı boşluklar yaratabilir. Bu eksiklikler, Ebû Hüreyre'nin hayatı ve hadis ilmi içindeki rolünü daha iyi anlamak için daha detaylı bir analiz gerektirdiğini göstermektedir.

Abdullah Metin tarafından da Dârulfunun İlahiyat Dergisi'nde kitabın kısa bir tanıtım ve değerlendirilmesi yapılmış bulunmaktadır.²³⁵

2.1.2. Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri

Selma Rabia Nur Atalay, *Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri* başlıklı yüksek lisans tezini 2023 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda, Doç. Dr. Mustafa Necati Barış danışmanlığında tamamlamıştır. Bu çalışma Ebû Hüreyre'nin hayatını anlatan biyografik bir çalışmadır. Ebû Hüreyre'nin hayatıyla alakalı çalışmalar rivayetleri üzerine yoğunlaştığından dolayı hadis çalışmaları arasında yer almaktadır. Müellif, İslâm Tarihi açısından Ebû Hüreyre'nin hayatını ele alan bir çalışma olmadığından İslâm Tarihi açısından Ebû Hüreyre'nin hayatını ele alma ve tarih içinde Ebû Hüreyre'nin yerini tespit etme amacıyla bu çalışmayı kaleme almıştır.

“Ebû Hüreyre'nin hayatı ve faaliyetleri” konusunda ilk olarak ailesinden bahsedilmiştir. Buna göre Ebû Hüreyre, Kahtani kökenli Ezd kabilesinin Tihame bölgesinde yaşayan Devs b. Udsan koluna mensuptur. Ebû Hüreyre annesinin ismi

²³⁵ Abdullah Metin, “Şaban Öz'ün, *Ebû Hüreyre: Bir Otoritenin İnşası* Adlı Eserinin Değerlendirilmesi”, *Darulfunun İlahiyat* 34/2 (2023), 601–605.

Ümeyme bt. Süfeyh b. El- Haris olarak yer almaktadır. Babasının adı için Ganm, Aiz, Amr, Amir, Abdüşems ve Umeyr gibi isimler nakledilmiştir. Amcası Sa'd b. Ebû Zübab, dayısı ise Sa'd b. Süfeyh'tir. Amcasının oğlu Ebû Abdullah el- Agar'dır. Ardından Tufeyl b. Amr'ın hicretten önce Mekke'ye gelerek İslâm'ı kabul edip kabilesine dönerek onları İslâm'a davet ettiğinden bahsedilmiştir. Tufeyl'in çağrısına babası ve Ebû Hüreyre'nin olumlu yanıt verdiği de zikredilmiştir. Medine'ye gelmeden önce Habeşistan'a gittiklerine de değinilmiştir. Çalışmada Medine'ye geldikten sonra Suffe'de kaldığı ve Resulullah (a.s.) tarafından zaman zaman Suffe'de başkan seçildiği ve Ebû Hüreyre'nin de bu görevi yaptığından bahsedilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber (a.s.) Suffe'nin eğitimleri ile ilgilenip onları her açıdan gözetmiştir. Müellif gelen rivayetlere dayanarak Ebû Hüreyre'nin annesinin de onunla beraber Medine'ye geldiğini ve Müslüman olmadığına değinmiştir. Daha sonra da Hz. Peygamber (a.s.) dönemi icraatlarından bahsedilmiştir. Buna göre Ebû Hüreyre Hayber'de Resulullah (a.s.)'la beraber buluşmasıyla İslâm Tarihi'nin sahnesine çıkmıştır. Hz. Peygamber'in (a.s.) hayatta olduğu dönemlerde savaşlara katılarak rivayetleriyle bu savaşlar hakkında bizlere malumat sunmuştur. Hayber Seferi'nin nedenlerinden bahsedildikten sonra Hayber'e giderek bazı kalelerin fethine katıldığından ve Hayber'in fethi sonrası Hz. Peygamber (a.s.)'le Medine'ye geldiğine değinilmiştir. Çalışmaya göre Hayber'in fethinden sonra Vadilkura'ya fethedilmiştir. Ardından Hz. Peygamber (a.s.) ve Müslümanlar umre yapmak için yola çıkmış ancak müşrikler engel olmuşlardır. Bir yıl sonra Hz. Peygamber (a.s.) Ebû Hüreyre'nin de içinde olduğu bir grupla tekrardan umre için yola çıkmış yaklaşık bir ay sonra geri dönmüştür. Ardından Zeyd b. Haris'in, Ca'fer b. Ebû Talib'in, Abdullah b. Revaha'nın şehit olduğu daha sonra da Halid b. Velid'in komutanlık yaptığı Mute savaşına Ebû Hüreyre 'de katılmıştır. Bu konuda "Mute savaşına katıldım. ..." diye başlayan rivayete yer verilmiştir. Bu savaşta karşı tarafa çok fazla kayıp verdirerek ve bir miktar ganimetle dönülmesine rağmen Müslümanlarca yenilgi olarak görülmüştür. Bu noktada Ebû Hüreyre'nin insanların kendisini azarladığına dair rivayete yer verilmiştir. Bu noktada Resulullah'ın (a.s.) "Onlar kaçkın değillerdir, fakat inşallah

onlar hamle üstüne hamle yapmış kimselerdir.” özüne yer verilerek bu noktada yapılacak olumsuz yorumların yolu kesilmiştir.²³⁶

Ardından müşrikler Hudeybiye antlaşmasını bozmuşlardır. Bunun üzerine Resulullah (a.s.) Mekke üzerine hareket etmiştir. Ebû Hüreyre 'de bizzat orduda bulunmuş ve fetih hareketına şahitlik etmiştir. Bu noktada fetihle alakalı Ebû Hüreyre'den gelen rivayetlere de yer verilmiştir. Huneynde Sakif ve Hevazin kabilelerinin de yenilgiye uğratıldıklarından bahsedilmiştir. Ganimet olarak da mal, elbise ve eşyadan başka altın ve gümüş elde edilmediğine de değinilmiştir. Çalışmada akabinde Taif'in kuşatıldığından ve yirmi gün kadar muhasarada ilk defa mancık kullanıldığından bahsedilmiştir. Bu konuda Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine yer verilerek Hz. Peygamber'in (a.s.) on beş gün bitince kuşatmayı kaldırmak istediğinden, ancak sahâbilerin isteği üzerine devam ettiğine değinilmiştir. Çalışmada, Müslümanların yaralanmaları sonucu kuşatmayı talep ettikleri ve Resulullah'ın (a.s.) da bu talebi kabul ettiği zikredilmiştir. Çalışmaya göre sonuç alınamayınca kuşatma kaldırılmış ardından Taif'in önde gelenleri Resulullah'a (a.s.) gelerek iman etmişlerdir. Müellif, akabinde Resulullah'ın (a.s.) Ebû Hüreyre'yi Bahreyn'e vali tayin ettiği Ala b. Hadrami'nin yanında görevlendirdiğinden bahsederek bu görevi Resulullah (a.s.) hayattayken aldığı tek görev olduğunu vurgulamıştır. Ardından Bizanslıların Müslümanlarla savaşaacağı haberini alan Hz. Peygamber'in (a.s.) yola çıktığından ve Tebükte on gün kadar kalındığından bahsedilerek gelen haberin doğru olmadığı anlaşıncaya geri Medine'ye döndüklerine değinilmiştir. Burada da Ebû Hüreyre'nin Semud kavminin yaşadığı el- Hicr bölgesine uğradıklarına dair rivayetin de bulunduğu zikredilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Necaşi'nin cenaze namazına katıldığı belirtilerek bu konudaki rivayete de yer verilmiştir. Daha sonra da Ebû Bekir haccına katıldığına ve Ebû Bekir tarafından yardımcı bir heyet olarak münadiler grubunda görevlendirildiği zikredilmiştir. Yine Ebû Hüreyre'nin kendisinin naklettiği rivayetlere göre Zatürrika Gazvesine katıldığına değinmiştir. Müellif Ebû Hüreyre'nin hemen hemen her gazveye katılmasının Hz. Peygamber'in (a.s.) yanında bulunduğunu ve cihad etme konusundaki hassasiyetini bize gösterdiğine vurgu yapmıştır.²³⁷ Ardından müellif, Hz. Ebû Bekir dönemi Ebû Hüreyre'nin icraatlerine yer vermiştir.

²³⁶ Atalay, *EbûHüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, 1-20.

²³⁷ Atalay, *EbûHüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, 20-27.

Bu dönemdeki Ridde olaylarından bahsedilmiş ve Ebû Hüreyre'nin de bu olayların bastırılmasında görev aldığına değinilmiştir. Buna göre Bahreyn halkı Resulullah'ın (a.s.) vefatından sonra dinden dönenler arasında yer almıştır. Hz. Ebû Bekir bu insanlarla mücadele için Bahreyn'e Ala b. Hadrami'yi göndermiştir. Hz. Ebû Bekir döneminde de Ebû Hüreyre Ala b. Hadrami'nin yanında görevlendirilmiştir. Bahreyn halkından bazı gruplarla savaşırken serap gördüklerini sandıkları ancak serap olmadığını anlayıp su ihtiyacını giderdikleri daha sonra da gidip baktıklarında orada suyu görmediklerine dair ilginç bir olaydan bahsedilmiştir.²³⁸ Ardından müellif, Hz. Ömer dönemindeki Ebû Hüreyre'nin icraatlerinden bahsetmiştir. İlk olarak vali olarak atanan Kudâme'nin şikayet edilmesinde şahit olarak gösterildiğine değinilmiştir. Ardından da Hz. Ömer tarafından Bahreyn'e vali olarak atandığı zikredilmiştir. Buna göre Ebû Hüreyre Bahreyn'den döndüğü zamanlarda 400 bin dirhem beraberinde Beyt'ül male teslim etmek üzere getirdiğinden bahsedilmiştir. Rivayetlerde 10 bin, 12 bin ve 20 bin dirhem kendisine getirdiğinden bahsedilmiştir. Hz. Ömer'in, mal varlığını sorguladığını sonra da bir rivayete göre hepsini bir rivayete göre de anaparasını ve nafakasını verip gerisini aldığı zikredilmiştir. Müellif, Hz. Ömer'in mallarını aldıktan sonra haber gönderip dilerse valilik görevine gelebileceğini bildirdiğini belirtmiştir. Müellif, Hz. Ömer ile Ebû Hüreyre arasında yaşanan olayların kişisel bir husus olmadığını, bunun yerine Ebû Hüreyre'nin mal varlığındaki artışın halifenin dikkatini çekmesinin etkili olduğunu vurgulamıştır. Daha sonra da Bizanslılarla yapılan Yermük Savaşında Ebû Hüreyre'nin savaşta yer aldığına değinilmiştir. Müellif, Hz. Osman dönemi icraatleri diye başlık atarak ilk olarak Hz. Osman'a yapılan baskında, Ebû Hüreyre'nin Hz. Osman'ın yanında olduğunu bildirmiştir.²³⁹

Daha sonra da Hz. Ali dönemi icraatlerinden bahsedilmiştir. Hz. Osman döneminde başlayan fiten, Hz. Ali döneminde de devam etmiştir. Buna göre Ebû Hüreyre bu dönemde de sessizliğini koruyarak fitneden uzak kalmayı yeğlemiştir. Kaynaklarda bu dönemde resmi bir görevde bulunmadığına da değinilmiştir. Muaviye dönemi icraatlerine de değinilmiştir. Buna göre bu dönemde Ebû Hüreyre Mervan'ın vekilliğini yapmıştır. Bu dönemde Muaviye'yle ilişkisinden daha çok Mervan'la olan

²³⁸ Atalay, *EbûHüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, 27-28.

²³⁹ Atalay, *Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, 28-31.

ilişkilerinden bahsedilmiştir. Mervan'ın Ebû Hüreyre 'yi 100 dirhem göndererek ertesi gün parayı istetip Ebû Hüreyre 'yi denediğinden bahsedilmiştir. Her ne kadar Ebû Hüreyre vekillik yapsa da bazı zamanlarda Mervan'ı eleştirdiğinden bahsedilmiştir. Hz. Hasan'ın Hz. Peygamber'in (a.s.) yanına defnedilmesi konusunda Mervan'a karşı çıktığı, çok hadis rivayeti konusunda Mervan tarafından eleştirildiği, ve Mervan'ın ölüm döşeğindeyken onu ziyaret etmesine de değinilmiştir.²⁴⁰ Daha sora da kendisinin güzel amellerinden ve hastalığı sırasında ölümü çokça arzuladığından bahsedilmiştir. Rivayetlere göre de Hicri 57-58 veya 59 yıllarında vefat ettiğine değinilmiştir.²⁴¹

Ebû Hüreyre'nin kişisel ve ahlaki özellikleri konusunda ise öncelikle ismi, nesebi ve künyesi ele alınmıştır. Ardından mizacı, görünümü ve geçim durumundan bahsedilmiştir. Daha sonra da eşlerinden bahsedilmiş ve çocukları hakkında malumat verilmiştir. Hz. Peygamber (a.s.) ve diğer insanlarla ilişkisine de vurgu yapılarak ibadet hayatına da değinilmiştir. İlmi kişiliği de birçok açıdan ele alınmıştır. Son olarak da hakkındaki ayetlere yer verilmiştir.²⁴²

Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin hayatını ve İslâm tarihindeki yerini incelemekte olup, onun İslâm'a girişi, Suffe'deki rolü ve hadis ilmindeki önemi gibi konuları ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. İlk dönem İslâm tarihi kaynaklarına dayanan araştırma, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmine katkılarını ve diğer İslâmî ilimlerdeki yerini belirgin bir şekilde vurgulamaktadır. Bu yönüyle eser, tarihsel biyografi ve İslâmî ilimler açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Ayrıca, geniş kapsamlı kaynak kullanımı ve akademik titizlik, eserin güçlü yanları arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte, çalışmanın bazı eksiklikleri ve geliştirilmesi gereken yönleri bulunmaktadır. Yöntemsel açıdan, modern araştırma yöntemlerinin daha kapsamlı bir şekilde kullanılması eksik kalmıştır. Özellikle, önceki akademik çalışmalar ve güncel araştırmaların daha kapsamlı değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, çalışmanın dili ve anlatımı yer yer tekrarlar ve gereksiz detaylarla boğulmakta, bu da okuyucunun dikkatini dağıtabilmektedir. Ebû Hüreyre'nin hadis ilmi üzerindeki etkisinin ağırlıklı

²⁴⁰ Atalay, *Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, 31-34.

²⁴¹ Atalay, *Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, 34-37.

²⁴² Atalay, *Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve İslam Tarihindeki Yeri*, 37-66.

olarak pozitif bir perspektiften ele alınması, farklı görüşlerin ve eleştirilerin karşılaştırmalı bir analizle değerlendirilmemesi, çalışmanın kapsamını azaltmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin hayatı ve İslâm tarihindeki yerini inceleyen bir eser olmakla birlikte, daha dengeli ve kapsamlı bir analiz için yöntemsel çeşitlilik, karşılaştırmalı analiz ve anlatımda sadelik gibi unsurlara daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. Bu eksikliklerin giderilmesi, çalışmanın hem akademik değerini hem de okuyucuya sunduğu katkıyı artıracaktır.

2.1.3.Ebû Hüreyre Hayatı ve Şahsiyeti

Ramazan Balcı, *Ebû Hureyre Hayatı ve Şahsiyeti* adlı eserini 2003 yılında Gelenek Yayıncılık tarafından 157 sayfa halinde yayımlamıştır. Ebû Hüreyre, İslâm tarihinde, hadis öğrenimi ve öğretiminde en önemli sahâbilerden biridir. Resulullah'tan (a.s.) en çok hadis rivayet eden sahâbi olarak bilinir. Bu çalışmada, Ebû Hüreyre'nin hayatı ve hadis ilmindeki yeri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Ebû Hüreyre'nin hayatı bölümünde, Ebû Hüreyre'nin ismi ve künyesi, giyimi, görünüşü, hicreti, annesinin Müslüman oluşu, Suffe hayatı, Hz. Peygamber'e (a.s.) olan sevgisi, hadisle ilgisi, Resulullah'tan (a.s.) sonraki hayatı, görevleri, cihadı, zühd ve ibadeti, fetvaları, Kur'ân ile olan ilişkisi, fitnelerle olan mücadelesi, halk arasındaki yeri ve vefatı gibi konular ayrıntılı olarak incelenmiştir. Öncelikle, Ebû Hüreyre hakkında kısa bir bilgi verilmiş, çocukluğunda kendisine verilen "Ebû Hüreyre" künyesiyle tanındığı, hatta bu künyeyle o kadar meşhur olduğu belirtilmiştir ki asıl ismi neredeyse unutulmuştur. Resulullah'ın (a.s.) da kendisini bu künyesiyle çağırdığı ve isminin Abdullah olarak değiştirildiği vurgulanmıştır. Ayrıca, fiziksel özellikleriyle ilgili rivayetlerde beyaz tenli, seyrek dişli, geniş omuzlu ve kına kullandığı belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin İslâm'a girişinde etkili olan Devs kabilesinden Tufeyl b. Amr'ın, Hz. Peygamber'in (a.s.) duasıyla nurlandığına dair rivayetler aktarılmış ve Ebû Hüreyre'nin bu kabileye ilk inananlar arasında olduğu anlatılmıştır. Hicretin 7. yılında Ebû Hüreyre'nin Tufeyl b. Amr ile birlikte Medine'ye hicret ettiği ve ardından Hayber'e gittiği belirtilmiştir. Resulullah'ın (a.s.) da Yemen kabilesine ganimetten pay ayırdığı kaydedilmiştir. Ebû Hüreyre'nin annesinin hidayete ermesi için Resulullah'tan (a.s.) dua istediği ve bu duanın kabul olduğu anlatılmış, ayrıca kendisinin ve annesinin mü'minler tarafından sevilmesi için dua istemesi ve bu duanın

da kabul edildiği ifade edilmiştir. Daha sonra, Suffe hayatından önce Suffe'nin tanımı yapılmış, bu mektebin Resulullah'ın (a.s.) öğreticiliğinde ve Allah'ın tasarrufunda İslâm'ı öğreten bir kurum olduğu belirtilmiştir. Suffe'de kalanların, ehl-i Suffe olarak adlandırıldığı ve bu kişilerin çoğunlukla fakir muhacirler olduğu belirtilmiştir. Resulullah'ın (a.s.) Suffe'nin eğitimi ve geçimiyle yakından ilgilendiği, Ebû Hüreyre'nin de Suffe ehlinde olduğu, açlıkla imtihan edildiği ve bu dönemde mucizevi olaylara tanıklık ettiği anlatılmıştır. Ebû Hüreyre'nin Resulullah'a (a.s.) olan sadakati ve ona tam bir bağlılık gösterme konusunda büyük bir gayret gösterdiği vurgulanmış, onu adeta bir gölge gibi takip ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, Resulullah'ın (a.s.) yanında geçirdiği süre boyunca İslâm'ın uygulanışına ve sünnetin nakline tanıklık ettiği ifade edilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin ilme olan sevgisine de değinmiş ve Resulullah'ın (a.s.) onun bu ilgisini fark ederek hadisleri ezberlemesi için teşvik ettiğini belirtmiştir. Bu süreçte, Resulullah'ın (a.s.) ona ilim için dua ettiği ve Ebû Hüreyre'nin unutkanlıktan kurtulmasına vesile olan bir mucizeye de mazhar olduğu rivayet edilmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den (a.s.) ayrıldığı zamanlarda da hadis öğrenimi için Sehl'i görevlendirdiği belirtilmiştir.²⁴³

Ebû Hüreyre'nin Resulullah'dan (a.s.) sonraki hayatına dair bu bölümde, onun günlük yaşamı, ibadeti, görevleri, hadis rivayeti, cihadı ve fetvaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Müellif, Resulullah'ın (a.s.) vefatından sonra fetihlerin artması ve mü'minlerin ticaret yoluyla zenginleşmesiyle birlikte Ebû Hüreyre'nin de Suffe hayatını geride bıraktığını belirtmiştir. Ebû Hüreyre'nin Akik bölgesinde bir arazi olarak ziraatle uğraştığı ve bu evi bir ilim merkezi haline getirerek orada hadis ve Kur'an dersleri verdiği ifade edilmiştir. Ebû Hüreyre'nin nüktedan bir kişiliğe sahip olduğu ve etrafında ilim öğrenmek isteyenlerin oluşturduğu bir sevgi halkası bulunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Suffe anılarını paylaşarak bu insanlara İslâm'ın ilk dönemlerine dair bilgiler aktardığı ve Peygamber Efendimiz (a.s.) tarafından kendisine verilen mucizelerden birini, torbasında bitmeyen hurma olayını anlattığı rivayet edilmiştir. Çalışmada ayrıca, Resulullah'ın (a.s.) Ebû Hüreyre'yi Bahreyn'e Ala b. Hadrami'nin müezzini olarak gönderdiği, Hz. Ebû Bekir döneminde yapılan hacda hac emiri olarak tayin edildiği ve zekat emiri olarak görevlendirildiği belirtilmiştir.

²⁴³ Balcı, *Ebû Hüreyre - Hayatı ve Şahsiyeti*, 16-42.

Bahreyn valisinin ölümü üzerine, Hz. Ömer tarafından Bahreyn valisi olarak atanmış, ancak Hz. Ali ve Hz. Osman dönemlerinde herhangi bir resmi görev aldığına dair bilgi bulunmamaktadır. Muaviye döneminde ise Medine valiliğine atanmış, daha sonra yerine Mervan geçmiştir. İbn Kesir'e göre, Mervan'ın vali olduğu dönemde Ebû Hüreyre, Muaviye'nin izniyle Mervan'ın vekili olarak görev yapmıştır. Ebû Hüreyre'nin emirlik yaptığı sırada odun taşıdığı, bu tür işleri yaparak emirlik ile basit işlerin arasında bir fark olmadığını göstermeye çalıştığı belirtilmiştir. Bu durumun, Muaviye tarafından görevden alınmasının sebeplerinden biri olduğu iddia edilmiştir. Medine'de imamlık görevini yerine getirdiği ve Cuma namazlarını kıldırıldığı da ifade edilmiştir. Hayber'den sonra gerçekleşen tüm savaşlara katıldığı belirtilmiş, hayatının ihlas ve samimiyet örneği olduğu vurgulanmıştır. Ebû Hüreyre'nin sünneti hayatına uygulama konusunda çok titiz olduğu, düzenli ibadetler yaptığı ve ailesiyle yaşantısında onlara zorluk çıkarmadığı kaydedilmiştir. Müellif, onun intizamlı bir yaşam sürdüğünü, ilim ve ibadette yüksek bir seviyeye ulaştığını vurgulamıştır. Dünya malına tamah etmediği, mütevazı bir kişiliğe sahip olduğu ve çocuklarla şakalaşmaktan hoşlandığı belirtilmiştir. Ayrıca, ömrünün sonlarına doğru ölümü arzuladığı da ifade edilmiştir.²⁴⁴

Müellif, Ebû Hüreyre'nin Resulullah'ın (a.s.) hizmetinde bulunarak sünnetin pratik uygulamalarını yakından gözlemlemesinin, hadisleri ezberlemesinin ve fıkhi meselelerin çözümlerine tanıklık etmesinin, onun fetva vermeye hazırlanmasına büyük katkı sağladığını belirtmiştir. Resulullah'ın (a.s.) Ebû Hüreyre'yi Müslümanlara dini emirleri öğretmek ve fetva vermek amacıyla Bahreyn'e gönderdiği ifade edilmiştir. Ayrıca, Hz. Ömer döneminde de kendisine fetva sorulduğu ve Bahreyn'e görevlendirildiğinde pek çok konuda fetva verdiği kaydedilmiştir. Takiyyüddin es-Subhi'nin, Ebû Hüreyre'den nakledilen fetvaları Fetâvâ-yı Ebû Hüreyre adlı kitabında topladığına değinilmiştir. Zehebi'nin, Ebû Hüreyre'yi kıraat imamları arasında saydığına da işaret edilmiştir. Hz. Osman'ı katletmek için başlatılan isyanlara karşı Hz. Osman'ı koruyanlar arasında Ebû Hüreyre'nin de bulunduğu, Hz. Osman'ın vefatından sonra ise inzivaya çekilerek Muaviye ve Hz. Ali arasındaki ihtilafta tarafsız kaldığı ve fitnelerden uzak durmaya çalıştığı belirtilmiştir. Bu tutumunun,

²⁴⁴ Balcı, *Ebû Hüreyre - Hayatı ve Şahsiyeti*, 43-65.

Resulullah'tan (a.s.) duyduğu bazı rivayetlerle ilgili olduğu ve Emeviler döneminde liyakatsiz kişilerin başa geçeceğini, olayların Hicri 60'tan sonra başlayacağını öngördüğü ifade edilmiştir. Bu öngörüler doğrultusunda, fitne günlerinin yaklaşmasıyla huzursuzluk hissettiği ve yaptığı dua kabul olduğundan bu olaylardan önce vefat ettiği belirtilmiştir. Daha sonra, Ebû Hüreyre'nin halk arasındaki konumu ele alınmış; Akik'teki evinde ve Mescid-i Nebi'de Kur'ân ve hadis dersleri verdiği, halkı sünnete uymaları konusunda uyardığı anlatılmıştır. Ayrıca, Mervan'ın bazı uygulamalarına, özellikle duvara resim çizdirmesi, cenazelerdeki ağlayan kadınları susturması ve sened satışı yapması gibi durumlara karşı çıktığı rivayet edilmiştir. Müellif, 800'den fazla ravinin Ebû Hüreyre'den hadis rivayet ettiğini, bunlardan yaklaşık 30'unun sahâbiler olduğunu belirtmiştir. Ebû Eyyüp el-Ensâri'nin, Resulullah'tan (a.s.) hadis rivayet ederken Ebû Hüreyre'den aldıklarını aktardığı da vurgulanmıştır. Ebû Hüreyre'nin, önceden Yahudi olan ve sonradan Müslüman olan Ka'b b. Ahbar ile görüştüğü ve tartıştığına da değinilmiştir. İhtiyarlık döneminde ise ölümü sıkça andığı ve arzuladığı ifade edilmiştir. Vefat tarihi olarak Hicri 57, 58 ve 59 yıllarına dair çeşitli rivayetler bulunmaktadır.²⁴⁵

İkinci bölümde hadisçiliği savunulmuştur. Ebû Hüreyre ve hadis rivayeti, Ebû Hüreyre'nin tebliğ şekli, hadis rivayeti ve Hz. Ömer, hadislerin tahkiki, Ebû Hüreyre'nin ehliyeti, Ebû Hüreyre'ye yöneltilen tenkitler, Nazzam'ın iddiaları, Bahreyn valiliğinden azli, Emevi taraftarlığı, tedlis, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadisler, Abdullah b. Amr ve hadisleri, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerden birkaç örnek, istitrat (bahs-i diğer) konuları incelenmiştir. Ebû Hüreyre'nin Şam, Medine, Mekke, Bahreyn ve Irak gibi çeşitli bölgelerde hadis rivayetinde bulunduğu belirtilmiştir. Özellikle, Akik'teki evini bir enstitüye dönüştürerek burada hadis rivayet ettiği, cuma namazlarından önce Mescid-i Nebi'de hadis naklettiği ve davet edildiği her yerde, seyahatlerde ve sohbet ortamlarında Resulullah'ın (a.s.) hadislerini aktardığı vurgulanmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin perşembe günlerini hadis rivayetine ayırdığını, hadisleri aktarırken titizlikle Resulullah'ın (a.s.) sözlerini ona nispet ettiğini ve kendi sözlerini belirttiğini ifade etmiştir. Ayrıca, rivayetlerin doğruluğunu teyit etmek için "Buna Ebû Hüreyre'nin eti ve kanı şahit olmuştur."

²⁴⁵ Balcı, *Ebû Hüreyre - Hayatı ve Şahsiyeti*, 65-87.

dediği rivayet edilmiştir. Başlangıçta okuma yazma bilmeyen Ebû Hüreyre'nin, sonradan bu beceriyi kazanarak hadisleri yazılı olarak kaydettiği belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetinde gösterdiği çabanın, Resulullah (a.s.) tarafından bu göreve atanmasından kaynaklandığı ve bu bilincin onun motivasyonunu artırdığı ifade edilmiştir. Müellif, bazı sahâbilerin, özellikle Hz. Ömer ve Hz. Aişe'nin, Ebû Hüreyre'nin rivayet tarzını eleştirdiklerini, ancak onun rivayetlerini tekzip etmediklerini belirtmiştir. İbn Hacer'in, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetindeki genişliğini ve yoğunluğunu doğal karşılayan değerlendirmesine de yer verilmiştir. Resulullah'ın (a.s.) ridasını topladığı ve ona hadis rivayeti konusunda dua ettiği rivayeti, Ebû Hüreyre'nin hadis neşrinde görevlendirildiğine dair bir kanıt olarak sunulmuştur. Ayrıca, ilim gizlemenin vebalinden korktuğu için çok sayıda hadis rivayet ettiği ifade edilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetinde büyük bir sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini ve onun öğrencileri arasında tabiin âlimlerinin önde gelen isimlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu sayede, 5000'e yakın hadisin İslâm âlimlerine aktarıldığı vurgulanmıştır. Ayrıca, Bediüzzaman Said Nursi'nin, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetindeki önemine dair sözlerine de atıf yapılmıştır. Ebû Hüreyre'nin, dünya hayatına dalmamaları için insanları uyardığı, Peygamber Efendimiz'in (a.s.) hadislerini olduğu gibi naklettiği ve temsil veya kıyas yoluna gitmediği belirtilmiştir, Ebû Hüreyre'nin yaratılış olarak nüktedan ve hoş sohbet biri olduğunu, ancak boş konuşmadan ve gereksiz lakırdılardan uzak durduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, Hz. Ömer'in, sahâbilerin çok hadis rivayet etmesine yönelik genel bir uyarı tutumu olduğu, bu tutumun Ebû Hüreyre'ye karşı da uygulandığı ifade edilmiştir. Hz. Ömer'in, sahâbileri haram ve helal dışında rivayette bulunmamaları için uyardığı ve bu konuda sahâbilerden şahit istediği rivayet edilmiştir. Ancak İslâm sınırlarının genişlemesi ve hadislere duyulan ihtiyacın artması üzerine Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'yi yanına çağırarak hadis rivayetine izin verdiği belirtilmiştir. Bu durum, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki konumunun önemini göstermektedir. Hadislerin tahkikine dair bölümde, asr-ı saadet döneminde yalanın çirkinliği ve sahâbilerin sünneti koruma bilinci vurgulanmıştır. Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerinin, Hz. Aişe, Ümmü Seleme, Abdullah b. Abbas, Ebû Said el-Hudri, Ebû Eyyüb el-Ensari, Abdullah b. Ömer gibi sahâbiler tarafından da onaylandığı belirtilmiştir. Amr b. Hazm'ın, Ebû Hüreyre'nin hıfzı en kuvvetli sahâbi olduğuna dair sözlerine yer verilmiştir. Ebû

Hüreyre'nin rivayetlerine getirilen eleştirilerin genellikle farklı anlayışlardan kaynaklandığı vurgulanmıştır. Hafızasının sağlamlığı zaman zaman sınanmış ve bu konuda Medine valisi Mervan'ın yaptığı testler aktarılmıştır. Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yetkinliği, hafızasının gücü, fazileti ve güvenilirliği üzerinde durulmuş ve onun hadis rivayeti konusundaki üstün çabası takdir edilmiştir.²⁴⁶

Ebû Hüreyre'ye yöneltilen tenkidler konusunda ise, müellif sahâbiler arasında sünnetin tatbikatı ve uygulanması konusunda farklı yaklaşımlar olduğunu belirtmektedir. Resulullah'ın (a.s.) vefatından sonra her sahâbinin, sünnete kendi anlayışına göre yorumlar getirerek fetva verdiği, bu durumun bazen tartışmalara sebep olsa da ümmet için faydalı sonuçlar doğurduğu ifade edilmiştir. Ancak, bu farklılıkların zaman zaman sahâbiler arasında anlaşmazlıklara yol açtığı ve itikadi ayrılıkların yanı sıra siyasi ihtilafların da tetikleyicisi olduğu vurgulanmıştır. Bid'at ehli, kendi görüşlerini desteklemek amacıyla Kur'an'ı kendi yorumlarına göre şekillendirmeye çalışmış, bu çabalara hadis ehlinin rivayetlerle karşı koyduğu belirtilmiştir. Bid'at ehlinin, hadisleri inkâr etmeyi tercih ettiği ve bu süreçte Ebû Hüreyre'ye yönelik asılsız iddiaların ortaya atıldığı ifade edilmiştir. Cehmiyye'nin Ebû Hüreyre'yi taşıdığı, Haricilerin ona küfrettiği ve Kaderiyye'nin kendi görüşlerine uymayan rivayetleri reddettiği dile getirilmiştir. Bu asılsız iddiaların ilk olarak Şia tarafından ortaya atıldığı, Mu'tezile mezhebine mensup Nazzam'ın da bu tür iddialar geliştirdiği, daha sonra oryantalistlerin de bu tür iddiaları desteklediği belirtilmiştir. Müellif, itikadi farklılaşmanın zamanla siyasi farklılaşmaya dönüştüğünü ve bu görüşlerin siyasi malzeme olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca, günümüzde de İslâm düşmanlarının bu tür malzemeleri dine karşı kullandıklarına dikkat çekmiştir. Müellif, bu iddiaların hadis kitaplarındaki muğlak ifadeleri çarpıtarak oluşturulduğunu, net ifadelerin ise göz ardı edildiğini savunmaktadır. Nazzam'ın iddialarına örnek olarak kadının namaz kılanın önünden geçmesi, Ebû Hüreyre'nin Resulullah (a.s.) için "Halilim" demesi ve Hz. Ali'nin abdeste soldan başlaması gibi konular verilmiş, ardından bu iddiaların savunmaları yapılmıştır. Bahreyn valiliğinden azli konusunda Şia kaynaklı iddiaların, Hz. Ömer'in Ebû Hüreyre'nin mallarını müsadere ettiği ve onu kırbaçladığı şeklinde olduğu

²⁴⁶ Balcı, *Ebû Hüreyre - Hayatı ve Şahsiyeti*, 87-119.

belirtilmiştir. Ancak, müellif bu iddiaların sahih kaynaklarda bulunmadığını ve uydurma olduğunu savunmaktadır. Müellif, Hz. Ömer'in diğer sahâbilerin mallarına yaptığı gibi Ebû Hüreyre'nin de mallarını müsadere ettiğini belirtmiş ve asılsız rivayetlerin dayanak olarak alınmasına şaşkınlığını dile getirmiştir. Ebû Hüreyre'nin Emevi taraftarı olduğu ve bu nedenle hadis uydurduğu iddiaları da ele alınmıştır. Bu bağlamda, onun Muaviye tarafından Hz. Ali'ye elçi olarak gönderildiği ve Muaviye ile Hz. Ali'ye nasihat ettiği iddiaları incelenmiştir. Bu iddialardan ilkinin sahih kaynaklarda yer almadığı, ikincisinin ise zayıf rivayetler olduğu belirtilmiştir. Bu rivayetlerin sahih olsa bile Ebû Hüreyre için bir kusur teşkil etmediği savunulmuştur. Ebû Hüreyre'nin tedlis yaptığı iddiası da ele alınmış ve tedlis, bir sahâbinin rivayet aldığı kişiyi zikretmeden doğrudan Resulullah'tan (a.s.) hadis rivayet etmesi olarak tanımlanmıştır. Sahâbilerin adil oldukları ve o dönemde tedlis yapmalarının kabul edilebilir olduğu, ancak sonraki dönemlerde tedlisin kabul edilmediği belirtilmiştir. Ebû Hüreyre'nin rivayetleri konusunda ise, Ebû Hüreyre'den nakledilen rivayetlerin sayısının tekrarlarıyla birlikte yaklaşık 5200 olduğu, 800 ravi tarafından rivayet edildiği ifade edilmiştir. Kitapta, Kütüb-i Sitte ve Muvatta'da 2218 rivayetin yer aldığı, Sahihayn'da 609 hadisinin bulunduğu ve bunların 326'sının müttefekun aleyh olduğu belirtilmiştir. Abdullah b. Amr ve hadisleri konusunda, Hemmam b. Münebbih'in, Abdullah b. Amr'ın yazılı hadisleri sayesinde Ebû Hüreyre'den daha çok hadis rivayet ettiğine dair bir rivayetine yer verilmiştir. Ancak, Abdullah b. Amr'ın rivayetlerinin 700'de kaldığı ve bunun sebeplerinin, onun ders vermekten ziyade ibadetle meşgul olması, Mısır ve Taif'te ikamet etmesi ve bu bölgelerin Medine'ye göre daha az ilmi yolculuklara sahne olması, ayrıca İsrâiliyat karışma şüphesi nedeniyle hadis âlimlerinin ondan hadis alırken isteksiz davranmaları olduğu belirtilmiştir.²⁴⁷

Ramazan Balcı'nın "Ebû Hüreyre'nin Hayatı ve Şahsiyeti" adlı eseri, İslâm tarihinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Ebû Hüreyre'nin hayatını ve hadis ilmindeki katkılarını kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Eser, Ebû Hüreyre'nin Peygamber Efendimiz'den (a.s.) rivayet ettiği hadislerin sayısını, bu rivayetlerin İslâm ilim geleneğindeki yerini ve günümüze ulaşma süreçlerini detaylandırmaktadır. Kitapta, Ebû Hüreyre'nin Suffe'deki öğrencilik yılları ve idarecilik faaliyetleri de ele

²⁴⁷ Balcı, *Ebû Hüreyre - Hayatı ve Şahsiyeti*, 119-144.

alınmakta; onun Peygamber Efendimiz (a.s.) ile olan yakın ilişkisi vurgulanarak, çok sayıda hadis rivayet etmesinin bu bağlamda doğal bir netice olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'ye yöneltilen eleştiriler de titizlikle ele alınarak, bu eleştirilere karşı savunmalar yapılmaktadır. Başlık itibarıyla biyografik bir çalışma izlenimi veren bu eser, yalnızca Ebû Hüreyre'nin yaşam öyküsünü değil, aynı zamanda hadis ilmindeki rolünü analiz etmektedir. Genel olarak, eser, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmindeki yerini ve İslâm tarihindeki yeri ve önemini ayrıntılı bir şekilde ele alan değerli bir akademik çalışma olarak öne çıkmaktadır.

2.1.4. TDV İslam Ansiklopedisi “Ebû Hüreyre”

M. Yaşar Kandemir, *Ebû Hüreyre* maddesini 1989 yılında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nde yayımlamıştır. Madde, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin 10. cildinde yer almaktadır. Yemen'de Ezd kabilesinin Devs koluna mensup olup nerede yaşadığı belli olmadığına değinilerek akabinde Abdüşşems isminin de bulunduğu isimler zikredilmiştir. Kedi yavrusunu eteğine koyup sevdiği için kendisine “Ebû Hüreyre ” denildiği de vurgulanmıştır. Ardından annesinin, babasının, amcasının ve dayısının kim olduğundan bahsedilerek Ebû Hüreyre'nin tanınmış bir aileden olduğu zikredilmiştir. Hicri 7. yılda Tufeyl b. Amr ed-Devsi vasıtasıyla Müslüman olduğuna değinilmiştir. Ebû Hüreyre'nin Medineye gittiği oradan da Hz. Peygamber'in (a.s.) Hayber'de olduğunu duyunca oraya giderek fethedilmeyen kalelerin fethine katıldığına da vurgu yapılmıştır. Geç Müslüman olduğu için de açlıktan bayılacak hale gelse de kaybettiği yılları telafi etmek için Mescid-i Nebevi'deki Suffe'den ayrılmadığına değinilmiştir.²⁴⁸

Müellif Hayber'in fethine ve ondan sonraki bütün gazvelere katıldığından bahsetmiştir. Resulullah'ın (a.s.) yanında 4 yıl kadar bir vakit geçirdiğini belirtilerek Ala b. Hadraminin yanında Bahreyn'e gittiği de zikredilmiştir. Çalışmada Halife Ömer tarafından görevlendirildiğinden bahsedilmiştir. Buna göre namaz kıldırıp kaza işlerine bakmakla görevlendirilmiştir. Daha sonra da iki defa vali olarak atanmıştır. Hz. Ömer vali olarak atadığı herkese uyguladığı yöntemi ona da uygulamış Medine'ye geldiği zaman mal varlığını sorgulamış ve Hz.Ömer görev esnasında harcadığı parayı ve sermayesini aldıktan sonra kalanı beytülmale vermesini emretmiştir. Yapılan

²⁴⁸ Kandemir, “Ebû Hüreyre”, 10/160-167.

tahkikatlar sonucunda dürüstlüğü ortaya çıkınca tekrardan görevine getirilmesi talep edilmiş ancak kendisi bunu reddetmiştir. Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında onu korumak için onun yanında bulunmuştur. Hz. Ali ve Muaviye arasında yapılan savaşlarda taraf tutmamıştır. Muaviye döneminde de zaman zaman valilik yaptığından bahsedilmiştir. Akabin de de Zülhuleyfe'deki veya Akîk'taki evine çekildiği h. 58 yıllarında ve yetmiş sekiz yaşında vefat ettiği zikredilmiştir. Alt başlıklar halinde şahsiyeti ve ilmi hayatından, hadis ilmindeki yerinden, kensine yöneltilen tenkidlerden, son olarak da onun hakkında yazılmış eserlerden bahsedilmiştir.²⁴⁹

Bu çalışma, Yemenli sahâbi Ebû Hüreyre'nin hayatını, İslâm tarihindeki rolünü ve hadis ilmindeki yerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Ebû Hüreyre'nin Hz. Muhammed'e yakınlığı, çeşitli savaflara katılması ve Hz. Ömer tarafından görevlendirilmesi gibi önemli noktalar vurgulanmaktadır. Ayrıca, sahâbinin kişiliği, ilmi yönü ve İslâm toplumundaki görevlerine dair ayrıntılar sunulmaktadır. Metinde özellikle hayatı ve hadis ilmindeki yeri geniş bir şekilde ele alınırken, fıkıhçılığına dair bir başlık yer almamaktadır. Bu alanın da değerlendirilmesi, onun ilmi katkılarına dair daha eksiksiz bir bakış sunabilirdi. Bu eksiklik, Ebû Hüreyre'nin İslâm ilimlerinde sadece hadis değil, diğer ilim dallarına olan katkılarının da dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Fıkıh alanında Ebû Hüreyre'nin belirli görüş ve rivayetlerine daha fazla yer verilmesi, onun İslâm hukukuna olan katkılarının da anlaşılmasına yardımcı olabilirdi. Böylelikle, sahâbinin geniş bilgi birikimi ve İslâm toplumuna yaptığı hizmetler daha ayrıntılı bir şekilde sunulabilirdi. Metnin hadis ilmindeki vurgusu oldukça yerindedir, ancak daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi, okuyucuya sahâbinin çok yönlü ilmi kişiliğini daha aydınlatıcı bir şekilde tanıma fırsatı verebilirdi.

2.2.FIKIH ALANINA DAİR ÇALIŞMALAR

Ebû Hüreyre'nin fıkıh ve sünnet alanındaki rolüne dair bu çalışmalar, onun İslâm hukuku ve dini düşünce üzerindeki etkilerini farklı açılardan ele almaktadır. Ufuk Dağlıoğlu'nun çalışmalarında²⁵⁰, özellikle Hanefî fukahâsının Ebû Hüreyre'ye bakış açısı üzerinden, onun rivayetlerinin fıkhi yorumlar üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu bağlamda, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin, Hanefî mezhebi

²⁴⁹ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 10/160-167.

²⁵⁰ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 9-399.; "a.mlf.", "Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı", *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 8 (Ekim 2020).

tarafından nasıl değerlendirildiği ve bu rivayetlerin hangi kriterlere göre kabul gördüğü ya da eleştirildiği detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Dağlıoğlu, bu analizleriyle, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin İslâm hukukundaki yerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Adem Çiftçi'nin *Ebû Hüreyre (r.a.)'nin Fâkihliği Meselesi*²⁵¹ adlı çalışması ise, Ebû Hüreyre'nin fıkhi otoritesini merkeze alarak, onun sadece bir hadis ravisi değil, aynı zamanda bir fâkih olarak da nasıl algılandığını ve bu algının İslâm hukukundaki yansımalarını incelemektedir. Çiftçi, Ebû Hüreyre'nin fıkhi görüşlerinin ve verdiği fetvaların, İslâm hukukunun şekillenmesindeki rolünü vurgulamaktadır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin fıkıh ilmi içerisindeki yerini belirlemeye çalışmaktadır.

Rıdvan Yarba'nın “Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fakihliği Meselesi”²⁵² çalışması Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin Hanefi fıkıhındaki yerini ve önemini analiz etmektedir. Yarbanın bu konudaki diğer çalışmaları ise , Ebû Hüreyre'nin sünnet anlayışını detaylandırarak, onun bu konudaki yaklaşımının İslâm toplumu üzerindeki etkilerini inceler. “Ebû Hüreyre (r.a.)'nin Sünnet Anlayışı”²⁵³ ve “Sünnete Lafzî / Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin (r.a.) Sünnet Anlayışı”²⁵⁴ adlı çalışmasında Yarba, Ebû Hüreyre'nin sünnete yaklaşımını ve bu yaklaşımın pratik uygulamalara nasıl yansıdığını tartışmaktadır. Bu çalışma, Ebû Hüreyre'nin sünneti yorumlama biçiminin, İslâm hukukunun temel taşlarından biri olarak nasıl kabul edildiğini ve bu anlayışın İslâm toplumundaki yerini nasıl pekiştirdiğini gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmaların toplamı, Ebû Hüreyre'nin İslâm fıkıhı ve sünnet anlayışına yaptığı katkıları daha kapsamlı bir şekilde anlamamıza olanak sağlamaktadır. Her bir eser, Ebû Hüreyre'nin İslâm hukuku üzerindeki etkilerini farklı açılardan değerlendirerek, onun İslâm düşüncesindeki merkezi rolünü pekiştirmektedir.

²⁵¹ Çiftçi, “Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi”, 829.

²⁵² Rıdvan, Yarba, “Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebu Hüreyre'nin Fakihliği Meselesi”, *İslam Medeniyet'nin Kurucu Nesli Sahâbe II - Sahâbe ve Rivâyet İlimleri*, ed. Hayati Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018).

²⁵³ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 11-336.

²⁵⁴ Yarba, Sünnete Lafzî / Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre (r.a.)'nin Sünnet Anlayışı (Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

2.2.1.EBÛ HÜREYRE VE FIKİH

2.2.1.1.Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı

Ufuk Dağlıoğlu tarafından kaleme alınan *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*²⁵⁵ başlıklı tez, 2010 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Hadis Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Enbiya Yıldırım danışmanlığında tamamlanmıştır. Bu önemli çalışma, 2020 yılında Ankara'da İlâhiyât Yayınları tarafından kitap olarak basılmıştır. Bu çalışmanın amacı; Ebû Hüreyre'nin çok hadis rivayet etmesinin nedenlerini, ashabın onun çok rivayette bulunmasına karşı tutumlarını, şahsına yönelik olumlu veya olumsuz yaklaşımları, özellikle de fâkih sahâbilerin rivayetlerine karşı yaklaşımlarını ve bu tutumların dört mezhep ile son dönem fukahâsına yansımalarını araştırmaktır. Ayrıca, fıkıh usulü ve fıkıh kitaplarında Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine yer verilip verilmediğini, fukahânın onu nakilci mi yoksa fâkih bir sahâbi olarak mı gördüğünü, fıkıh müdevvenatındaki rivayetlerinin tespitini ve bu rivayetlerin fıkhi hükümlere olan etkilerini incelemektir.²⁵⁶

İlk olarak Ebû Hüreyre'nin hayatından bahsedilmiştir. Hayatından bahsedilirken Ebû Hüreyre'nin nesebine, Müslüman oluşuna, Ashab-ı Suffe'den oluşuna, ilmi iştiağına, ashabın onun ilmi gayretine bakışlarına ve üstlendiği önemli görevlere değinilmiştir. İkinci olarak da hadis rivayetinden bahsedilmiştir. Hadis rivayetinden bahsedilirken çok hadis rivayet edilmesine karşı çıkıldığından ve çok hadis rivayet etme nedenlerine, hıfzına, duyduğu hadisi unutmadığıyla alakalı hadisin değerlendirilmesine, tedlis yapıp yapmadığına ve rivayetlerinin sayısına değinilmiştir. Çok hadis rivayet etmesinin nedenleri olarak da Suffe ashabından oluşu, dini meselelerde çokça soru yöneltmesi, Hz. Peygamber'in (a.s.) onun için yaptığı duanın tesiri, ilmi gizleyenlerin maruz kalacağı lanete uğrama korkusu, hadisler üzerinde icra edilen ihtisar ve takti uygulamasının yol açtığı netice, fetihlerle birlikte yeni İslâm coğrafyasına dağılan sahâbilerden biri olmaması, mensuh hadisler nakletmesi, ve Resulullah (a.s.) ile olan beraberliği sayılmıştır.²⁵⁷

²⁵⁵ Ufuk Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010).

²⁵⁶ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 15-19.

²⁵⁷ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 19-101.

Daha sonra da fukahânın Ebû Hüreyre rivayetlerine bakışı konusu incelenmiştir. Burada Hanefi mezhebi fâkihlerinden İsa b. Eban'ın (ö.221/836), Şaşı'nın,(ö.221/836) Cessas'ın(370/981), Debbusi'nin(ö.430/1039), Serahsi'nin(ö. 1090) ve Pezdevi'nin(ö. 493/1100) fıkıh usulü çerçevesinde Ebû Hüreyre rivayetlerine bakışı; Maliki Mezhebi fukahâsından Baci'nin (ö. 474/1081), Ebû Bekir İbn Arabi'nin(ö. 543/1148), Karâfi'nin(ö. 684/1285) fıkıh usulü çerçevesinde Ebû Hüreyre rivayetlerine bakışı; Şâfiî Mezhebi fukahâsından İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820), Müzeni'nin (ö. 264/878), İmam Cüveyni'nin (ö. 478/1085), İmam Gazzâli'nin (ö. 505/1111), fıkıh usulü çerçevesinden Ebû Hüreyre rivayetlerine bakışı, Hanbeli Mezhebi fukahâsından Ebû'l- Vefa İbn Akil'in (ö. 513/1119) , İbn Kudâme el- Makdisi'nin fıkıh usulü çerçevesinde Ebû Hüreyre rivayetlerine bakışı incelenmiştir. Her mezhep fukahâsının görüşünden sonra genel değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca mezheplerin eserleri esas alınarak Ebû Hüreyre rivayetlerine karşı yaklaşımları ortaya konularak genel bir değerlendirme yapılmıştır. Burada Hanefi mezhebi için el- Mebsut, Şâfiî mezhebi için el- Mühezzeb, Maliki mezhebi için el- Müdevvene, Hanbeli mezhebi için el- Muğni eserleri esas alınmıştır.²⁵⁸

Çalışmaya göre Hanefi âlimleri, ravileri fâkih ve fâkih olmayan ravi olarak ikiye ayırmışlardır. Hanefi âlimleri Ebû Hüreyre'yi adil ve zabıt ravi olarak görmüşlerdir. Ağırlıklı olarak Hanefi âlimler Ebû Hüreyre'yi ma'ruf ravi olarak görmekte ancak fâkih ravi olarak görmemektedirler. Genel olarak selef âlimleri tarafından kıyasa aykırı olan rivayetleri Ebû Hüreyre'nin fâkih sahâbi olmaması nedeniyle kabul edilmemiştir. Ancak Kerhi (ö. 340/952) gibi farklı düşünen âlimler de mevcuttur. Müellif, Ebû Hüreyre'nin Hz. Peygamber'in (a.s.) hafızası için onun hakkında yaptığı dua noktasında ihtilafın olduğuna değinerek Ebû Hüreyre'nin zaman zaman yanılabilirliği görüşünde olanların olduğuna da değinmiştir. Ebû Hanife'nin, Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerini kıyasa aykırı olsa da tercih ettiğine de değinilmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerindeki var olan sorunun kaynağı rivayet ederken nasihine mensuhuna dikkat etmemesi olduğuna dair Ebû Hanife'nin görüşüne değinerek rivayetlerine temkinli davranılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bazen de rivayetlerindeki manevi inkıta sebebiyle de Hanefi ulema tarafından rivayetleriyle amel

²⁵⁸ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 119-296.

edilmemiştir. Hanefî âlimlerinin, Ebû Hüreyre'nin nasih- mensuhuna dikkat etmediğinden dolayı kıyasa aykırı rivayetlerinde kıyası tercih ettiklerine değinmiştir.²⁵⁹

Çalışmaya göre Hanefî usul kitaplarında Ebû Hüreyre'nin şu rivayetlerine değinilmiştir: Musarrat hadisi, ârâya hadisi, veled-i zina hadisi, cenazeyi yıkama ve taşıma hadisi, zü'l yedeyn hadisi, abdest öncesi besmele çekme hadisi, mess-i zeker hadisi, ateşin temas ettiği şeyle abdest alma hadisi, mestler üzerine mesh etme hadisi, uykudan uyananın elini yıkamadan kaba daldırmasına dair hadis, kadının, halası ve teyzesi üzerine nikahlanması hadisi, cünup olarak sabahlayan oruçlunun durumuna dair hadis, ölüyü yıkayanın gusletmesi ve cenazeyi taşıyanın abdest almasına dair hadis, köpeğin yaladığı kabın kaç defa yıkanması gerektiğine dair hadis.²⁶⁰

Müellif, rivayetlere farklı sebeplerle itirazlar gelse de bu rivayetlerin reddedilmediğini belirtirken sadece kadının, halası ve teyzesi üzerine nikahlanmasına dair rivayette fukahânın bir probleminden bahsetmediğine değinmiştir. Çalışmaya göre Hanefî âlimlerinin onun rivayetlerine itiraz etme gerekçeleri şunlardır: Meşhur sünnete aykırı olması, Kur'ân-ı Kerim'e aykırı olması, icmaya aykırı olması, kaffe-i nassın ameline aykırı olması, umum belva'ya aykırı olması, kıyasa aykırı olması, nasih-mensuh bağlamında, ilgili rivayetle amel etmenin reddedilmesi, selefin ilgili rivayeti kabul etmeyip onunla amel etmemesi, âmm-hâs bağlamında ilgili rivayetle amel etmenin reddedilmesi, Arapça dil bilgisi kuralları çerçevesinde hadise zahiri manasından farklı bir mana vererek onunla amel etmenin kabul ya da reddedilmesi, Ebû Hüreyre'nin kendi rivayetlerinin hilafına amel etmesi. Müellif, Hanefîler'in muttasıl hiçbir rivayetini reddetmediklerine değinerek bu rivayetleri uygun bir şekilde te'vil ettiklerini zikretmiştir.²⁶¹

Dağlıoğlu, Şâfîi âlimlerinin de fıkıh usulü çerçevesinde Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine karşı tutumlarını incelemiştir. Buna göre Şâfîi âlimleri Ebû Hüreyre'yi adil ve zabıt bir sahâbi olarak görmektedirler. Ebû Hüreyre'nin fetvalarını ve uygulamalarını mezheplerine delil olarak almışlardır. Bazen de Şâfîi âlimleri başka sahâbi ravilerin rivayetlerine yer verdikten sonra Ebû Hüreyre'nin rivayetini teyit

²⁵⁹ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 123-216.

²⁶⁰ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 184-216.

²⁶¹ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 184-216.

amaçlı “mislehu ve mislü manahu” olarak nakletmişlerdir. Müellif, “Seni Devs’e sürerim” hadisini sadece Cüveyni’nin bahsettiğine ve onun da bu rivayete vali olarak tayin edilmesiyle tezat içerdiği gerekçesiyle karşı çıktığına değinmiştir. İmam Şafi’nin “Hadisi Resulullah’a (a.s.) ulaşınca kadar sika ravi sika raviden naklettiği zaman, o hadis Resulullah’tan (a.s.) sabit olur.” sözüne ve “... Bize düşen her bir hadise kendimizi bağlamak, her ne kadar Hulefa-i Raşidin’den ona uygun bir haber gelmese de, Resulullah’tan (a.s.) sadık kimselerin verdiği haberle yetinmektir.” sözlerine yer verilerek Ebû Hüreyre’nin rivayetlerinin bu kaideler çerçevesinde değerlendirildiğine değinilmiştir. Çalışmada bu meyanda şu rivayetlerin nakledildiğinden bahsedilmiştir: Musarrat hadisi, araya hadisi, mess-i zeker hadisi, zü’l yedeyn hadisi, mestler üzerine mesh etme hadisi, cünüp olarak sabahlayanın orucuna dair hadis, uykudan uyananın elini yıkamadan önce kaba daldırmasına dair hadis, Ramazan orucunu sehven bozmaya dair hadis, köpeğin yaladığı kabın yedi defa yıkanmasına dair hadis. Müellif, Şâfiilerin bahsedilen rivayetleri tenkit etmediklerini zikretmiştir. Çalışmada ihtilafli rivayetlerin çözümünde ya en sağlam senede ya da nasih–mensuh çerçevesinde çözüldüğünden bahsedilmiştir. İsnadlar müsavi ise, bu iki hadisten Kur’ân’a ve sünnete ihtilaf edilmeyen ve en çok benzeyen tercih edildiğinden bahsedilmiştir. Cenazeyi yıkama, taşıma, veled-i zina, ateşin temas ettiği şeyden dolayı abdest alınması gerektiği, abdest öncesi besmele çekme gerektiğine dair Ebû Hüreyre’nin tenkid edildiği rivayetlere yer verilmemiştir.²⁶²

Hanbeli âlimlerinin de fıkıh usulü çerçevesinde Ebû Hüreyre’nin rivayetlerine karşı tutumu incelenmiştir. Buna göre Ebû Hüreyre ’yi adalet ve zabt sahibi bir ravi olarak görmekteler. Tartışmalı bazı rivayetlerinde bazen isnaddaki metruk raviyle bazen nasih/ mensuh çerçevesinde, bazen rivayetin mevkuf oluşuyla, bazen rivayete farklı anlam yükleyerek, bazen âmm ifadenin tahsisıyla, ve rivayetin metnine yapılan idracın tespit edilmesiyle, bazen de Kur’ân’a arz yöntemiyle bu durum izah edilmeye çalışılmıştır. Ebû Hüreyre’yi “ilim ehli ashâb” içerisinde zikretmişlerdir. Onun amel ve fetvalarını kendi fetvalarına delil olarak kullanmışlardır. Dağlıoğlu, Hanbelilerin bir konuda başka bir sahâbiden de rivayet varsa, önce başka sahâbenin görüşüne yer verdiğine değinerek ardından “Ebû Hüreyre’den de misli bir rivayet bulunmaktadır.”

²⁶² Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*, 275-278.

ifadesiyle Ebû Hüreyre'nin rivayetini bir önceki hadise mütabi olarak zikredildiğinden bahsetmiştir. Musarrat hadisini İbn Ömer tarikiyle de geldiği için kabul ettikleri de vurgulanmıştır.²⁶³

Müellif, Maliki mezhebi fukahâsının eserlerinde Ebû Hüreyre rivayetlerine az değindiklerine de değinmiştir. Malikilerin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine fetva ve amellerine delil olarak yer verdikleri de zikredilmiştir. Musarrat hadisinin de reddedilmediğinden de bahsedilmiştir.²⁶⁴

Tez, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerine yönelik fukahânın bakış açılarını ele alırken kapsamlı bir literatür taraması yapması ve dört büyük mezhebin (Hanefî, Mâlikî, Şâfî, Hanbelî) yaklaşımlarını karşılaştırmalı olarak incelemesi açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Özellikle Hanefî mezhebinin, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine olan temkinli yaklaşımı detaylı bir şekilde ele alınmış ve bu mezhebin fikhî usul açısından nasıl bir duruş sergilediği incelenmiştir. Tez, akademik bir metodolojiye sadık kalarak sistematik bir analiz sunmakta ve farklı mezheplerin bu konuda nasıl bir tutum geliştirdiğini açıklamaya çalışmaktadır. Bu, çalışmanın İslâm hukuku ve hadis ilmi açısından değerini artıran önemli bir özelliktir.

Ancak, tezde Ebû Hüreyre'ye yönelik olumsuz eleştirilerin incelenmesi gereken noktalar olduğu görülmektedir. Özellikle, Ebû Hüreyre'nin çok sayıda hadis rivayet etmesine yönelik eleştiriler yüzeysel olarak ele alınmış ve bu eleştirilerin arka planındaki tarihsel, sosyal ve dini nedenler yeterince detaylandırılmamıştır. Bu durum, mezheplerin eleştirilerini tam olarak anlamayı zorlaştırabilir ve tezin bazı argümanlarının güçsüz kalmasına neden olabilir. Ayrıca, Hanefî mezhebine yapılan yoğun vurgu, diğer mezheplerin görüşlerine yeterince aydınlatıcı bir yaklaşım sunulmadığı izlenimini uyandırabilir. Bu eksiklikler, tezin bilimsel değerini kısmen zayıflatmakta ve gelecekte bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalarda daha dengeli bir analiz gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2.2.1.2. “Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı”

Ufuk Dağlıoğlu tarafından kaleme alınan *Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı* başlıklı makale, 2020 yılında İslâmi İlimler Araştırmaları

²⁶³ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivâyetlerine Bakışı*, 278-291.

²⁶⁴ Dağlıoğlu, *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivâyetlerine Bakışı*, 216-230.

Dergisi'nin 8. sayısında, 1-24 sayfaları arasında yayımlanmıştır. Hanefi fâkihler kıyasa aykırı olduğu gerekçesiyle Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerini kabul etmemişlerdir. Hanefî âlimlerinin rivayetlere karşı bu yaklaşımı tenkid konusu olmuş ve araştırmacılar tarafından Hanefî fâkihlerinin rivayetleri değerlendirme usulleri merak konusu olmuştur. Bu çalışmayla Hanefî mezhebi fukahâsının Ebû Hüreyre ve rivayetlerine bakışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada Şasi'nin, İsa b. Eban'ın, Debbusi'nin, Cessas'ın, Pezdevi'nin ve Serahsi'nin usul-i fıkıh dalındaki eserlerinden faydalanılmıştır.²⁶⁵

Bu makale “Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre'nin Adalet ve Zabtı” ve “Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı” adlı iki başlık altında incelenmiştir. Ebû Hüreyre'nin adaleti ve zabtı üzerine yapılan değerlendirmeler, sahâbenin tümünün adil ve güvenilir olduğu hususunda ortak bir görüş birliği sağladığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, müellif Cessas'ın Ebû Hüreyre'nin adil olduğunu ve rivayetlerinin makbul sayıldığını belirten görüşlerine yer vermiştir. Bununla birlikte, usul eserlerinde, Ebû Hüreyre'nin adaleti değil, daha çok zabtı ve yoğun hadis rivayetleri konusu ön plana çıkmaktadır. Usul eserlerinde, İsa b. Eban'ın Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerinde yanlışlık olabileceğine dair yorumları, Serahsi'nin ise Ebû Hüreyre'nin zabtı konusunda şüphe edilemeyeceğine yönelik görüşleri incelenmiştir. Hanefî âlimleri, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin sübut ve sağlamlık açısından Abdullah b. Mesud'un rivayetleriyle aynı seviyede olmadığını belirtmektedirler. Bunun nedeni, Ebû Hüreyre'nin çok sayıda hadis rivayet etmesi sebebiyle Hz. Ömer'in onu Devs dağlarına sürmekle ikaz etmesidir. Hanefî usulcüler, ravileri iki gruba ayırmaktadır: fâkih ravi ve fâkih olmayan ravi. Kıyasa aykırı durumlarda, fâkih olmayan ravilerin rivayetlerine tercih edilmemiştir. Hanefî mezhebinde, Ebû Hüreyre'nin bazı usulcüler tarafından fâkih ravi olarak kabul edildiği, bazılarının ise bunu reddettiği gözlemlenmiştir. Hanefiler, ma'ruf sünnetle uyumlu ve kıyasla çelişmeyen Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini kabul ederken, kıyasın reddettiği rivayetler konusunda sahâbe ve selevin kabul ettiği rivayetlerin istisna olarak değerlendirildiğini belirtmişlerdir. Hanefiler, ravileri ilim ve ictihadla tanınmış raviler ile sadece adalet ve hıfzla bilinen raviler olarak ikiye ayırmışlardır. Çalışmalarda,

²⁶⁵ Dağlıoğlu, “Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı”, 2-3.

Hanefilerin Ebû Hüreyre'yi genellikle fâkih olmayan ravi grubunda değerlendirdikleri vurgulanmıştır. Ebû Hüreyre'nin hadis öğrenmek için Peygamber'den (a.s.) ayrılmadığı konusunda ittifak edilse de, zabtı noktasında ihtilaf yaşanmıştır. Peygamberimizin hadisi unutmaması için yaptığı dua üzerinde ihtilaf olmuş ve Ebû Hüreyre'nin zaman zaman yanılabilmesine dair görüşler öne sürülmüştür. Bu çerçevede, Ebû Hüreyre'den gelen çelişkili rivayetler arasında "Ne (hastalıkta) sirayet vardır, ne de uğursuzluk vardır." hadisi ile "Hastalıklı (deve) sağlam (deve) ile bir araya getirmesin." hadisi örnek olarak gösterilmektedir.²⁶⁶

Daha sonra Ebû Hüreyre 'den gelen on bir rivayet verilmiş ve Hanefi fukahâ'nın belirledikleri kaideler çerçevesinde meselelere nasıl yaklaştıkları ve bu meseleleri nasıl çözümledikleri gösterilmeye çalışılmıştır. Verilen bu on bir rivayet amel etme ve kabul edilebilirlik yönünden tartışma konusu olmuştur. Verilen on bir rivayet şöyledir:²⁶⁷

1. Abdest öncesi besmele çekmekle alakalı rivayet
2. Ateşin temasa ettiği şeyle abdest alınması gerektiğine dair rivayet..
3. Cinsel organa dokunmaktan dolayı abdest gerektiğine dair rivayet.
4. Ölüyü yıkayan ve taşıyanın abdest almasına dair rivayet.
5. Köpeğin yaladığı kabın yıkanmasına dair rivayet.
6. Uykudan uyananın elini yıkaması gereğiyle alakalı rivayet.
7. Musarrât Rivayeti.
8. Bir kadının halası ve teyzesi üzerine nikahlanamayacağına dair rivayet.
9. Veled-i zinayla ilgili rivayet.
10. Cünüp olarak sabahlayanın orucuyla alakalı rivayet.
11. Zü'l-yedeyn rivayeti.

Müellif, Hanefi âlimlerinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerindeki sorunların kaynağını, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetlerinde nasih ve mensuh arasındaki farklara dikkat etmeden rivayetlerde bulunmasına bağladıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda, kıyasa aykırı rivayetlerde temkinli davranmanın gerekli olduğunu da ifade etmiştir. Hanefi fukahâ, manevi inkıta nedeniyle Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerini ma'mulun

²⁶⁶ Dağlıoğlu, "Hanefi Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı", 3-7.

²⁶⁷ Dağlıoğlu, "Hanefi Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı", 7-19.

bih olarak kabul etmemiştir. Hanefî alimler, Peygamber'e (a.s.) kesin olarak ittisali kanıtlanmış rivayetleri kabul etmişlerdir. Ancak, bazı rivayetlerin kabul edilmemesinin sebeplerinden biri, bu rivayetlerin manaca diğer asıllarla uyumlu olmamasıdır. Öncelikli olarak nâsih rivayetlerin tespitine çalışılmış, fakat nâsih rivayetin belirlenemediği durumlarda, farklı usul kaideleriyle rivayetlerin anlamlandırılmasına yönelik çabalar göstermiştir. Müellif, Hanefiler tarafından Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerinin makbul sayılmama nedenlerini şu şekilde sıralamıştır: meşhûr sünnete aykırılık, Kur'ân-ı Kerim'e aykırılık, icmaya aykırılık, kâffe-i nâsin ameline aykırılık, kıyasa aykırılık, selefin ilgili rivayeti kabul etmemiş olması, nâsih-mensûh bağlamında ilgili rivayetle amel etmenin reddedilmesi, ravinin kendi rivayetiyle çelişen fetva vermesi veya amel etmesi, bazı sahâbilerin rivayete itiraz etmemesi, umum-u belvâya aykırılık ve Arapça dilbilgisi kuralları çerçevesinde hadisin zahiri manasının dışında farklı bir anlam verilmesi gibi sebepler öne sürülmüştür.²⁶⁸

Bu çalışma, Hanefî fâkihlerinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine yönelik tutumlarını inceleyerek, bu rivayetlerin hangi şartlarda kabul edildiğini veya reddedildiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Özellikle Ebû Hüreyre'yi hadis uydurmakla itham edenlerin iddialarına karşı, Hanefî fâkihlerinin aslında Ebû Hüreyre'yi adil bir ravi olarak kabul ettikleri, ancak bazı rivayetlerini kıyasa aykırı bulunması ve fâkih sahâbi olmaması sebebiyle reddettikleri vurgulanmaktadır. Çalışma, Hanefî mezhebinin fıkıh usulü açısından hadislerin değerlendirilmesi sürecini detaylı bir şekilde ele alarak, Ebû Hüreyre'nin adaletine yönelik eleştirilere güçlü bir yanıt sunmaktadır. Hanefî fâkihlerinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini kabul etmeme nedenlerinin, onun adaletiyle ilgili bir sorun değil, rivayetlerin fikhî prensiplerle çelişmesiyle ilgili olduğu açıkça ortaya konulmuştur.

Bununla birlikte, çalışmanın yalnızca Hanefî mezhebine odaklanmış olması, diğer mezheplerin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine nasıl yaklaştığı konusunda bilgi eksikliğine yol açmaktadır. Bu durum, okuyucunun mezhepler arası karşılaştırmalı bir analiz yapma imkanını kısıtlamaktadır. Yine de, Hanefî fâkihlerinin Ebû Hüreyre'ye

²⁶⁸ Dağlıoğlu, "Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı", 19-20.

yönelik tutumlarını açıklıkla ortaya koyması , çalışmanın güçlü yönlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

2.2.1.3. “Ebû Hüreyre’nin Fâkihliği Meselesi”

Adem Çiftçi, "Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi" başlıklı çalışmasını, 2020 yılında Eskiyei dergisinde yayımlamıştır. Çalışma, Ebû Hüreyre'nin fakih olarak kabul edilip edilmediği konusundaki tartışmaları ele alır. Makale, Eylül 2020'de yayımlanmıştır ve Eskiyei 42. sayısında yer almaktadır.

Ebû Hüreyre’ye getirilen eleştirilerden biri de onun fâkih olup olmadığı meselesidir. Bu konuda iki yaklaşımın öne çıktığı vurgulanmaktadır. Bunlardan birisi; Ebû Hüreyre’nin fâkih ve müctehid olduğunu savunmakta, ikincisi ise; Ebû Hüreyre’nin fıkhiyla mâruf olmadığını, bu sebeple rivayetlerinin kıyasa aykırı düşmesi durumunda meşhur ve mütevatir seviyesine ulaşmayan rivayetleriyle amel edilmeyeceği ve kıyasın tercih edileceğini savunan görüştür.²⁶⁹

Yazar, Hanefi mezhebinde Ebû Hüreyre'nin bazı rivayetlerinin kabul edilmediğine dikkat çekmiştir. Bu rivayetler arasında özellikle musarrât ve ariyye hadisleri öne çıkmaktadır. Hanefi fâkihlerinden İsa b. Ebân, mezhep kurucu imamları Ebû Hanife, Ebû Yusuf, İmam Züfer ve İmam Muhammed’in bu hadislerle amel etmeme sebeplerini, Ebû Hüreyre'nin fâkih olmamasıyla ilişkilendirmiştir. Bu görüş, Cessas ve Debûsi gibi sonraki âlimler tarafından da paylaşılmıştır. Ancak, el-Kerhi başta olmak üzere bazı Hanefi âlimleri, Ebû Hüreyre’nin fâkih olmadığı tezine karşı çıkmışlardır. Fâkih olmadığını düşünenlerin gerekçeleri arasında, sahâbenin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini reddetmesi ve rivayetlerinin büyük kısmının mana yoluyla aktarılması gösterilmiştir; bu nedenle, "murad-ı nebi"yi tam olarak kavrayamadığı iddia edilmiştir. Müellif, bu çerçevede Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Aişe ve İbn Abbas gibi fâkih sahâbilerin Ebû Hüreyre’nin rivayetlerini akla ve şer’i esaslara aykırı buldukları için tenkide tabi tuttuklarını vurgulamıştır. Bununla birlikte, bu tür tenkitlerin sadece Ebû Hüreyre’ye yönelik olmadığını ve Abdullah b. Ömer’in rivayetlerine getirilen eleştirileri örnek göstererek, bu eleştirilerin Ebû Hüreyre’nin fâkih olmamasıyla doğrudan ilişkili olmadığını, aksine birçok kaynağın Ebû Hüreyre'nin sahâbenin fetva verenleri arasında yer aldığını belirttiğini ifade etmiştir. Ayrıca İsa b. Ebân ve sonraki

²⁶⁹ Çiftçi, “Ebû Hüreyre’nin Fâkihliği Meselesi”, 826-829.

âlimler, haber-i vahidin kıyasa veya genel kurallara aykırı olması durumunda ravinin fâkih olmasını şart da koşmuşlardır. Mezhep imamaları arasında, el-Kerhi ve takipçileri, haberin kıyasa tercih edilmesi için ravinin fâkih olmasını şart koşmamış, adalet ve zabt sahibi her ravinin rivayetinin Kur’ân-ı Kerim’e ve meşhur sünnete aykırı olmadığı sürece tercih edileceğini belirtmişlerdir. Yazar, son dönem Hanefî âlimlerinin, ilk dönem Ebû Hanife gibi âlimlerin fıkhu’r-ravi şartını savunduğu iddiasına karşı, Ebû Hanife’nin “Eğer rivayet olmasaydı kıyasa göre hüküm verirdim.” ve İmam Muhammed’in “Şayet hadisler olmasaydı, kıyas Medine ehlinin dediği gibi olurdu. Lakin hadislerle birlikte kıyas olmaz. Mutlaka hadise tabi olunması gerekir.” sözlerini vererek bu görüşe katılmadığını göstermiştir. Müellif, Ebû Hüreyre’den gelen musarrât rivayetini incelediğinde, İmam Hanife’nin kıyasa göre hüküm vermemesinin fıkhu’r-ravi ile ilgili olmadığını ve bu görüşünü desteklemek için rivayetin diğer versiyonlarına da yer verdiğini belirtmiştir. Rivayetin Abdullah b. Mes’ud, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Malik gibi âlimlerden rivayet edildiğini ve Ebû Hanife’nin muhaffele konusunda musarrât hadisine göre karar verdiğini ifade etmiştir.²⁷⁰

Ebû Hüreyre’nin fâkih olmadığını savunanların aksine Tabakat müellifi İbn Sa’d’ın, Hanefî mezhebi fâkihlerinden Kerhi’nin, Pezdevi şarihlerinden Abdülaziz el-Buhari’nin, Maliki fâkihlerinden Karâfi’nin, Zahiri mezhebinin sembol ismi İbn Hazm ez-Zâhiri’nin, Hanbeli fâkih ve usulcülerinden İbn Kayyim el-Cevziyye’nin, Zehebi’nin, Mübarekpuri’nin, el-Leknevi’nin, çağdaş müelliflerden Muhammed Âccac el-Hatib’in ve Abdurrahman el-Muallimi el-Yemâni’nin Ebû Hüreyre’nin fâkih olduğunu savunmalarına dair görüşlerine yer verilmiştir.²⁷¹

Ebû Hüreyre’nin çeşitli konularda verdiği fetvalar geniş bir literatüre sahiptir. Abdulaziz el-Buhari, hocası Takiyyüddin es-Sübki’nin, Ebû Hüreyre’nin fetvalarını “Fetâva Ebû Hüreyre” başlığı altında bir araya getirdiğini aktarmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre’nin fetvalarına aşağıdaki konular üzerinden değinmiştir:

1. Üçten az boşamalarda kadının başka biriyle evlenmesinin önceki evlilikten kalan talak haklarına etkisi.
2. Zifaktan önce evlenen kadının durumu.

²⁷⁰ Çiftçi, “Ebû Hüreyre’nin Fâkihliği Meselesi”, 829-837.

²⁷¹ Çiftçi, “Ebû Hüreyre’nin Fâkihliği Meselesi”, 837-841.

3. Boşama yetkisini kullanmadan kocasına iade eden kadının durumu.
4. İhramlıyken av etini yemenin hükmü.
5. Boğazlanıp eti seğiren hayvanın durumu.
6. İhramlıyken hanımıyla temasta bulunan kimsenin durumu.
7. Allah yoluna tahsis edilen malların zekatı.
8. Kocasını hamile kadının iddeti.
9. Yaradan taşan şeylerin abdeste etkisi.
10. Telef olan âriyetin tazmini.

Müellif, bu fetvaların her birinin ardından, sahâbeden Ebû Hüreyre ile aynı kanaatte olan sahâbilerin görüşlerini ve Hanefî mezhebinin âlimleri ile diğer mezhep âlimlerinin bu fetvalar üzerindeki görüşlerini sunmuştur.²⁷²

Adem Çiftçi'nin "Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi" başlıklı çalışması, Ebû Hüreyre'nin fâkih olup olmadığına dair tartışmaları ele almasıyla dikkat çekiyor. Çalışmada, Hanefî mezhebi içerisindeki farklı görüşler titizlikle analiz edilmiş ve Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin, özellikle kıyasa aykırı oldukları gerekçesiyle nasıl değerlendirildiği detaylı bir şekilde incelenmiştir. Müellif, bu hadislerin reddedilme gerekçelerini ele alırken, Ebû Hüreyre'nin fâkihlik vasfını destekleyen tarihsel olaylara da dikkat çekmiştir. Özellikle, Hz. Ömer tarafından Bahreyn'e vali atanması gibi olaylar, Ebû Hüreyre'nin fâkih olduğu tezini desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Bu analizler, müellifin, Ebû Hüreyre'nin fâkih bir sahâbi olduğunu savunduğunu açıkça ortaya koymakta ve çalışmanın güçlü yönleri arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte, çalışmanın odak noktası Ebû Hüreyre'nin fâkih olup olmadığını değerlendirmek olduğundan, sahâbenin genel hadis rivayet usulü ile Ebû Hüreyre'nin rivayet usulü arasında bir karşılaştırmanın yapılmaması, çalışmanın amacı doğrultusunda olumsuz bir yön olarak değerlendirilmemelidir. Ancak, Ebû Hüreyre'nin rivayet metodolojisine dair daha fazla bilgi sunulması, onun fâkihlik vasfının daha aydınlatıcı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayabilirdi. Bu eksikliğe

²⁷² Çiftçi, "Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi", 841-845.

rağmen, müellifin Ebû Hüreyre'nin fâkih bir sahâbi olduğunu savunduğu ve bu görüşü destekleyen delilleri özenle seçip değerlendirdiği çalışması, okuyucuya konu hakkında Ebû Hüreyre'nin fâkih bir sahâbi olduğu bakış açısını kazandırmaktadır.

2.2.1.4. “Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi”

Rıdvan Yarba tarafından kaleme alınan “Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi” başlıklı makale, 2018 yılında Abdullah Aydın ve diğer editörlerin derlediği *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe -Sahâbe ve Dirâyet İlimleri- III* adlı kitapta, 151-178 sayfaları arasında yayımlanmıştır. Ebû Hüreyre üzerine çok hadis nakletmesinden dolayı yapılan tartışmaların yanı sıra bir de Ebû Hüreyre'nin fâkihliği meselesi tartışma konusu olmuştur. Hanefi ulema Ebû Hüreyre'nin ravileri kendi içerisinde fâkih ravi, fâkih olmayan ravi olarak sınıflandırıp ravinin durumuna göre kıyasa aykırı olma ya da olmama durumunda rivayetleri ona göre kabul ya da red etmişlerdir. Bu çalışmanın amacı da tartışmalı bazı hadisleri ve fetvaları bağlamında Ebû Hüreyre'nin bazı fetvalarına da yer vererek fâkihliği meselesini değerlendirmektir.²⁷³

Çalışmada, Ebû Hüreyre'nin fâkih olmadığı iddiasını ilk olarak ortaya atanların Hanefî âlimler olduğu ve bu iddianın sistematik anlamda ilk defa İsa b. Ebân tarafından kullanıldığı ifade edilmiştir. Hanefîlerin haber teorisinde hadislerin mütevatir, meşhur ve ahad olmak üzere üçe ayrıldığı belirtilmiştir. Hanefîlere göre ahad haberlerin içtihadı açık olup reddedilebileceği durumlar şu şekilde sıralanmıştır: Ma'ruf sünnete aykırı olması, Kur'ân'a aykırı olması, sahâbenin (selef) bu haberlerle ihticac etmemesi ve umûmü'l-belvâda vârid olması. İsa b. Ebân'ın görüşleri Cessâs tarafından yorumlanarak geliştirilen ravi sınıflandırması ile de desteklenmiştir. Bu sınıflandırmaya göre raviler şu şekilde tasnif edilmiştir: Adil ve zabıt olarak bilinen ve selefî rivayetlerini kabul ettiği raviler; ilim taşıyıcılığı ile meşhur olmayan, zabt ve itkan derecesi bilinmeyen ancak güvenilir ravilerin kendisinden hadis rivayet ettiği raviler; tanınan fakat hata yapmakla itham edilen ve selefî rivayetinde şüpheye düşülen raviler. Cessâs'ın bu ravi sınıflandırması daha sonra gelen Hanefî usulcüler

²⁷³ Yarba, “Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi”, 151.

tarafından bazı farklılıklarla da olsa ravinin fâkih olması noktasında aynı hususlar vurgulanmıştır. Müellif, Debûsî, Pezdevî ve Serahsî'nin bu görüşte olduklarını belirtmiştir. Hanefî usulcüler, Ebû Hüreyre'yi meşhur bir ravi olarak kabul etmekle birlikte, ictihad, rey, fıkıh ve fetvada öne çıkmamış biri olarak tanımlamışlardır. Çalışmada, Ebû Hüreyre'nin fâkih olmadığı yönündeki görüşlerin ağırlıklı olarak ele alınmasının yanı sıra, mezhep içerisinde Abdülaziz el-Buhârî ve el-Kerhî gibi âlimlerin ravinin fâkih olması şartına katılmadıklarına da değinilmiştir.²⁷⁴

Çalışmada, ravinin fâkih olup olmaması meselesinde Hanefî âlimler arasında iki farklı görüşün bulunduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde, Ebû Hüreyre'nin fâkih olup olmadığına dair Hanefî usulcülerin görüşlerine yer verilmiştir. İlk görüş, İsa b. Ebân ve klasik Hanefî usulcülerin savunduğu, ravinin rivayetinin kıyasa aykırı olması durumunda ravinin fâkih olmasının gerekli olduğunu savunan görüştür. İkinci görüş ise, fâkih olma şartını koşmayan müteahhirûn Hanefî âlimlerinin benimsediği yaklaşımdır. Makalede, İsa b. Ebân'ın meşhur ravileri fetva, fıkıh, ictihad ve rey açısından ikiye ayırdığı belirtilmiş, ardından fâkih olmayan ravilerin durumu ele alınmıştır. Ahad hadisler bağlamında Cessâs, Ebû Hüreyre'nin adil bir ravi olduğunu ancak bazı rivayetlerinin selef tarafından eleştirildiğini, bu sebeple selefın kabul ettikleri rivayetler hariç, kıyasa uygun olanların kabul edildiğini, kıyasa aykırı olanların ise reddedildiğini belirtmiştir. Debûsî de Ebû Hüreyre'nin mana ile rivayete cevaz vermesi sebebiyle onun ictihad ehli olmadığını ifade etmiştir. Pezdevî de Debûsî ile benzer bir şekilde mana ile rivayete vurgu yapmış ve kıyasa aykırı rivayetlerin reddedileceğini söylemiştir. Serahsî, bu konuda önceki usulcülerle aynı görüşte olduğunu belirtmiş ve "Kıyasın delil oluşu kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Tüm yönlerden sahih kıyasa muhalif olan her şey, mana bakımından Kitap, meşhur sünnet ve icma'a da aykırıdır." ifadesine yer vermiştir. Müellif, âlimlerin görüşlerini sunduktan sonra, bu görüşte olanların Ebû Hüreyre'yi adil ve zabıt bir ravi olarak gördüklerini, ancak mana ile rivayet ettiği için fâkih bir ravi olarak kabul edilmediğini, dolayısıyla bazı rivayetlerinin eleştirildiğini belirtmiştir. Ayrıca mana ile rivayet eden

²⁷⁴ Yarba, "Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fakihliği Meselesi", 151-155.

ravilerin fâkih olmadıkları durumlarda, verdikleri manaların eksik olabileceği görüşüne de değinilmiştir.²⁷⁵

Müellif, ravinin fâkih olması şartını kabul etmeyenlerin görüşlerine de yer vermiştir. Bu bağlamda, öncelikle Abdülaziz el-Buharî'nin haberi vahidin kıyasa üstün olduğunu savunan görüşüne değinilmiştir. Abdülaziz el-Buharî, Ebû Hüreyre'nin unutarak yiyip içen oruçlu hakkındaki hadisiyle amel edildiğini vurgulamış ve Ebû Hanife'nin "Bu rivayet olmasaydı, kıyasla hükmedecektim." dediğini aktarmıştır. Ayrıca, Ebû Hanife'nin "Resulullah'tan gelen şey başımızın üstüne" diyerek, rivayetlerin kıyasa üstün olduğunu kabul ettiği belirtilmiştir. Seleften hiçbir âlimin, ravinin fâkih olmasını şart koştuğu nakledilmediği ifade edilmiştir, bu da bu görüşün sonradan ortaya çıktığını göstermektedir. Ebû Hanife'nin, musarrat ve ariyye gibi hadislerde ravinin fâkih olup olmamasıyla değil, rivayetin Kitap veya meşhur sünnete aykırı olması nedeniyle bu rivayetleri reddettiği vurgulanmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin fâkih olmadığını kabul etmenin yanı sıra, onun fâkih olduğunu, içtihad vasıtalarından yoksun olmadığını, sahâbe döneminde fetva verdiğini ve bu dönemde sadece fâkih ve müçtehid kişilerin fetva verdiğini savunmuştur. Ayrıca, Resulullah'ın Ebû Hüreyre için yaptığı duanın kabul edildiği ve onun hadislerinin yeryüzüne yayıldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle, Ebû Hüreyre'nin hadislerinin kıyasla reddedilmesinin mümkün olmadığı sonucuna varılmıştır. İbnü'l-Hümmam ve şarih Emir Padişah'ın da eserlerinde Ebû Hüreyre'nin fâkih olduğunu belirttikleri dile getirilmiştir. Hanefî âlimlerden Sem'ânî de Ebû Hüreyre'nin sahâbe döneminde fetva verdiğini ve fâkih olduğunu belirtmiştir. Sem'ânî ayrıca, mana ile rivayet etme meselesinde, haberlerin orijinal dilleriyle aktarıldığını ve bu sebeple manaların karışmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin fâkih olup olmadığına dair tartışmalarda sıklıkla anılan "Ateşin dokunduğu şeyden dolayı abdest gerekir.", "Veled-i zina üç kişinin en şerlisidir." ve Musarrat rivayetleri gibi örneklerle de yer vererek, bu konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.²⁷⁶ Makale, Ebû Hüreyre'nin fetva verme yönüne değinerek, onun İslâm hukukundaki yerini ele almıştır. Müellif, Takıyüddin es-Sübki'nin "Fetava Ebû Hüreyre" adlı risalesine atıfta bulunarak, Ebû

²⁷⁵ Yarba, "Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fakihliği Meselesi", 156-161.

²⁷⁶ Yarba, "Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fakihliği Meselesi", 163-172.

Hüreyre'nin fetvalarının bir risale hacminde olduğuna dikkat çekmiştir. Resulullah (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir döneminde fetva vermediği, ancak Hz. Ömer zamanında Bahreyn'e tayiniyle birlikte fetva vermeye başladığı vurgulanmıştır. Bu, Ebû Hüreyre'nin sahâbe arasında fetva verme yetkisine sahip bir konuma ulaştığını göstermektedir. İbn Sa'd ve İbn Hazm'ın görüşlerine yer verilerek, Ebû Hüreyre'nin orta düzeyde fetva verenlerden biri olduğu belirtilmiştir. Hz. Osman'ın ölümünden sonra Medine'de fetva verdiği de ifade edilmiştir. Makalede, Ebû Hüreyre'nin ihramlının at etinden yemesi, boşanma, namazın geciktirilmesi ve cuma günü oruç tutma gibi meselelerdeki fetvalarına yer verilmiş, bu fetvaların İslâm hukukundaki önemi açıklanmıştır.²⁷⁷ Bu rivayetlerin değerlendirilmesi sonucunda yazar sonuç olarak Ebû Hüreyre'nin İbn Abbas ve İbn Mes'ud gibi olmadığına değinmiştir. Ancak Ebû Hüreyre'nin fâkih olmadığını söylemenin ya da tüm rivayetlerine ihtiyatla yaklaşmak gerekir gibi bir yaklaşıma sahip olmanın doğru bir sonuç olmadığı kanaatine de varmıştır. Bu konuda daha net bir sonuca varabilmek için Ebû Hüreyre'nin tüm ahkam rivayetlerinin çıkarılıp diğer sahâbilerin de bu konudaki görüşlerine yer verilerek fetvalarının karşılaştırılmasının yapılması gerektiği çözümünü sunmaktadır.²⁷⁸

Makale, Ebû Hüreyre'nin fâkih olup olmadığı konusunu ele alarak İslâm hukukunun önemli bir tartışma alanına ışık tutmaktadır. Özellikle Hanefi mezhebinin ravinin fâkih olması gerektiği şartı üzerine yapılan vurgu, makalenin ana argümanlarından biridir. Bu noktada Hanefi usulcülerinin bakış açısının detaylandırılması, İsa b. Eban ve Cessâs gibi önemli isimlerin görüşlerinin sunulması, makalenin kapsamlı bir analiz sunduğunu göstermektedir. Ayrıca, ravinin fâkih olup olmaması meselesinde Hanefiler arasındaki görüş ayrılıklarına yer verilmesi, okuyucuya konunun farklı yönlerini inceleme fırsatı sunmaktadır. Ebû Hüreyre'nin fâkih olmadığını savunan ve destekleyen görüşlerin karşılaştırılması, çalışmanın akademik açıdan değerini artıran bir unsurdur.

Bununla birlikte, makalenin analizlerinde bazı eksiklikler dikkat çekmektedir. Özellikle, Ebû Hüreyre'nin fâkih olmadığına yönelik eleştirilerin dayandığı kaynaklar

²⁷⁷ Yarba, "Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fakihliği Meselesi", 172-177.

²⁷⁸ Yarba, "Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fakihliği Meselesi", 177-178.

ve tarihsel bağlam yeterince detaylandırılmamıştır. Bu durum, çalışmanın bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasını zorlaştırabilir. Ayrıca, Hanefî mezhebinin ravinin fâkih olması gerektiği şartı üzerinde fazla durulması ve aynı argümanların farklı bölümlerde tekrarlanması, makalenin akışını olumsuz etkileyebilir. Diğer mezheplerin ve alimlerin görüşlerine yeterince yer verilmemesi, konunun daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesini sınırlamaktadır.

2.2.2. EBÛ HÜREYRE’NİN SÜNNET ANLAYIŞI

2.2.2.1. “Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı”

Rıdvan Yarba, *Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı* adlı eserini 2023 yılında İstanbul’da Kitap Dünyası Yayınları tarafından yayımlamıştır. Bu çalışma Rıdvan Yarba’nın “ Sünnete Lafzi / Şekli Yaklaşım İddiaları bağlamında Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı” isimli doktora tezinin gözden geçirilmiş halidir.

Resulullah (a.s.) kendisinden sonra bizlere Kur’ân’la birlikte anın mücmelini tafsil, müşkilini tavzih, mübhemini beyan, mutlakını takyid ve umumunu tahsis eden sünnetini miras olarak bırakmıştır. Sahâbenin sünnete vukufiyeti aynı derecede olmamıştır. Çünkü ilgi alanı idrak, duygu, kabiliyet, meşguliyet vb. konularda birbirinin aynı derecede olmamıştır. Sahâbe Hz. Peygamber’in (a.s.) herhangi bir fiili hangi maksatla yaptığını ve herhangi bir sözünü neyi murat ettiğini anlama ve yorumlama noktasında farklı temayüller gösterebilmişlerdir. Bir kısmı Hz. Peygamber’in (a.s.) ne dediği ve ne yaptığıyla yetinebilmişken bir kısmı da söz, fiil ve takrirlerindeki amacı merak edip sorgulamışlardır. ²⁷⁹

Hanefî âlimleri Ebû Hüreyre ’yi adil bir ravi olarak kabul etmenin yanı sıra onun fâkih olmadığını söyleyip bazen kıyası onun rivayetlerine tercih etmişlerdir. Müellif de Ebû Hüreyre’nin “ hadislerle/ sünnete” şekli/ lafzi (zahiri) yaklaştığını ifade eden söylemle paralellik arz ettiğini düşündüğünden dolayı İsa b. Eban ve onu takip eden Hanefî usulcülerle çağdaş bazı yazarların dile getirmeye çalıştıkları bu hususu irdelemeyi amaçlamışlardır. ²⁸⁰

²⁷⁹ Yarba, *Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı*, 3-5.

²⁸⁰ Yarba, *Ebû Hüreyre’nin Sünnet Anlayışı*, 11-13.

Müellif Ebû Hüreyre'nin sünnete yaklaşımını ortaya koymak istediğinden Ebû Hüreyre'nin hayatı hakkında bilgi vermiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin ismi ve künyesi, ailesi ve hayatı, yetişmesi, Müslüman oluşu, ashab-ı Suffe içinde yer alması, idari hayattaki yeri, hoca ve talebeleri, vefatından bahsetmektedir.²⁸¹

Müellif, Ebû Hüreyre'nin Resulullah (a.s.) ve Hz. Ebû Bekir dönemlerinde aktif bir görev almadığını, ancak Hz. Ömer'in hilafetinin ilk dönemlerinde Alâ b. Hadrami'ye Bahreyn'de imamlık ve kaza işlerinde yardımcı olarak destek verdiğini ifade etmiştir. Bahreyn'de kısa bir süre vekil olarak görev yaptığı, daha sonra Kudâme'nin yerine amilü'l-harac/cibaye görevine getirildiği vurgulanmıştır. Ayrıca, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde Ebû Hüreyre'nin herhangi bir resmi görev aldığına dair bilgi bulunmadığı belirtilmiştir. Müellif, Muaviye döneminde, Medine valisi Mervan b. Hakem tarafından vekil olarak atandığını ve bu süre zarfında bazı kaza işlerini yönettiğini de eklemiştir. Çalışmada Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetindeki önemli konumuna ve fâkihlik yönüne de değinilmiştir. Onun Resulullah'a olan bağlılığı ve muhabbeti hadisçiliğinin temelini oluşturmuştur. Müellif, Ebû Hüreyre'nin hadis ilmine yaptığı katkıların yanı sıra onun fetvalar ve kaza işleriyle olan ilişkisinin de İslâm hukukundaki yerine ışık tuttuğunu ifade etmektedir.²⁸²

Müellif, Ebû Hüreyre'nin fetva verme yetkinliğini ve fâkih olup olmadığını değerlendirmek amacıyla geniş bir inceleme yapmıştır. Ebû Hüreyre'nin fetvaları, temizlik, namaz, oruç, hac ve yiyecek-içecek gibi çeşitli konular üzerine yoğunlaşmıştır. Temizlikle ilgili fetvalarında, kadının abdest suyunun fazlalığı, gusûlün gerekliliği, suyun necis olup olmadığı gibi konular ele alınmıştır. Namazla ilgili fetvalarında ise kıraatle Fatiha'nın yeterli olup olmadığı, sabah ve ikindi namazlarında bir rekata yetişmenin durumu, tek parça elbise içinde namaz kılma ve namazın geciktirilmesi gibi meseleler değerlendirilmiştir. Oruç konusundaki fetvalarında, cünüp olarak oruç tutma, oruçlunun eşini öpmesi, cuma günü nafile oruç tutma ve kaza oruçlarının durumu gibi konulara yer verilmiştir. Hacla ilgili fetvalarında ise ihramlı kişinin av eti yiyip yiyemeyeceği ve ihramlıyken öldürülebilecek hayvanlar hakkında fetvalar sunulmuştur. Yiyecek ve içeceklerle ilgili fetvalarında ise deniz ürünlerinin, nebiz'in helal-haramlığı, ve ölmek üzereyken

²⁸¹ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 15-62.

²⁸² Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 47-123.

kesilen hayvanın etinin yenilmesi gibi meseleler tartışılmıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin verdiği fetvaların genel olarak Hz. Peygamber'in uygulamalarına veya hadislerle istihsad etmeye dayandığını belirtmiştir. Ancak, Ebû Hüreyre'nin fetva verme konusunda bağımsız bir içtihad gerçekleştirmediğini, fetvalarının çoğunun Resulullah'ın uygulamalarına dayandığını ifade etmiştir. Müellif, Ebû Hüreyre'nin yirmi üç fetvasından üçünün dayanaklarını belirlemenin zor olduğunu ve sadece iki fetvasının Hz. Ömer döneminde Bahreyn'de görevliyken Hz. Ömer'den yardım ve muvafakat alarak verildiğini, diğer on sekiz fetvasının ise hadislerle desteklendiğini belirtmiştir. Ayrıca, Ebû Hüreyre'nin fetva verdiği konuların genellikle doğrudan veya dolaylı rivayetlerinin bulunduğu ve teabbudi konular olduğunu vurgulamıştır. Müellif, Ebû Hüreyre'nin fetva, cevap ve hükümlerinin kişisel yorumlar değil, hadislerle desteklendiğini, bu nedenle şahsi görüşlerin yer almadığını ifade etmiştir. Özellikle, "kesemden/yorumum/anladığım" anlamında çevrilen "min kisi" ifadesinin başka bir rivayetten oluştuğunu ve Ebû Hüreyre'nin kendi görüşü olmadığını savunmuştur. Bu yaklaşım, Ebû Hüreyre'nin fâkihliği konusunda yapılan tartışmaların incelenmesi gerektiğini göstermektedir.²⁸³

Çalışmada, sünnetin sadece bazı sahâbiler aracılığıyla günümüze ulaştığı ve bu sahâbilerin farklı özellikleri nedeniyle sünneti anlama ve aktarma biçimlerinin çeşitlilik gösterdiği vurgulanmıştır. Müellif, Erul'ün sahâbenin sünnet anlayışını "zâhiri, fıkhi ve ictihadi" olmak üzere üç ana kategoriye ayırdığını belirtmiştir. Ancak, bu taksimin pratikte üç, teorikte ise iki yaklaşımdan oluştuğunu öne sürmüştür. Müellif, her bir yaklaşımı detaylı bir şekilde incelemiştir. Erul'ün zâhiri yaklaşım tanımına göre, "Hz. Peygamber'in (a.s.) sözlerinin zahirine sarılan ve onları tamamen lafzi ve harfi anlamaya yönelik eğilim" olarak ifade edilmiştir. Müellif, bu eğilimin olumlu ve olumsuz yönlerini ele almıştır. Olumlu yönü, Hz. Peygamber'in (a.s.) sünnetinin detaylı bir şekilde sonraki nesillere sözlü ve fiili olarak aktarılmış olmasıdır. Olumsuz yönü ise, bu yaklaşımın, Resulullah'tan (a.s.) gelen her şeyi uygulamaya çalışarak birçok fiilin sünnet olarak algılanmasına neden olmuş olmasıdır. İctihadi yaklaşım bağlamında ise, Erul'ün müctehid sahâbilerin Hz. Peygamber'in (a.s.) vefatından sonra değişen şartlar karşısında sünnetleri ele alış tarzlarını ve

²⁸³ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 130-165.

karşılaştıkları yeni problemleri çözme yöntemlerini ifade ettiği belirtilmiştir. İlk beş halifenin icihadlarına örnek olarak Hz. Ebû Bekir'in zekat vermeyenlere savaş ilan etmesi gibi uygulamalara yer verilmiştir. Müellif, bu noktada Ebû Hüreyre'nin de dahil olduğu zâhiri yaklaşımı benimseyen sahâbilerin ortak özelliklerini inceleyerek, Ebû Hüreyre'nin sünnet anlayışını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu değerlendirme, Ebû Hüreyre'nin sünneti anlama ve aktarma biçiminin zâhiri yaklaşım çerçevesinde nasıl şekillendiğini göstermektedir.²⁸⁴

Erken Dönem Tenkitleri başlığı altında, Ebû Hüreyre'ye yönelik çeşitli tenkitler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bu tenkitler, sahâbenin, Hanefilerin, Şia'nın ve Mu'tezile'nin eleştirilerini kapsamaktadır. Sahâbenin Tenkitleri bölümünde, rivayetlerinin muhtevası ve usulüne yönelik eleştiriler üzerinde durulmuştur. İlk olarak, Hz. Aişe'nin rivayetlerine yönelik tenkitleri incelenmiştir. Bu eleştiriler arasında, uğursuzluğun üç şeyde olduğuna dair rivayet, kadının namazını bozacağına dair rivayet, cünüp olarak sabahlayan kişinin orucunun bozulacağına dair rivayet, vitri kılmayanın namazının kabul edilmeyeceğine dair rivayet, kedi yüzünden azap gören kadına dair rivayet, tek ayakkabıyla yürümek gerektiğine dair rivayet, şiirin kötülenmesine dair rivayet, ölüm anında mü'minin ve diğerlerinin durumuna dair rivayet, veled-i zina ve onun azat edilmesi ile ilgili rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlere yönelik eleştiriler, Hz. Aişe'nin bu rivayetleri sorgulaması ve çeşitli konularda detaylı açıklamalar sağlaması açısından önemlidir. İbn Abbas'ın eleştirileri, ateşte pişen şeyden dolayı abdestin gerekliliği ve cenazeyi yıkayan kişinin gusletmesi gerektiğine dair rivayetler üzerinedir. Ayrıca, İbn Ömer'in cenaze namazı ve define katılan kişilerin ödülleri hakkında yaptığı tenkitler, ve öldürülmekten istisna edilen köpeklere dair rivayetler de detaylandırılmıştır. Rivayet Usulüne Yönelik Tenkitler bölümünde, Hz. Ömer'in rivayet işinin dikkatli yapılması ve Kur'ân'dan sapılmaması gerektiğini vurgulaması, Hz. Aişe'nin rivayetlerin serdetme ve aktarma biçimi ile nicelik ve niteliğine yönelik eleştirileri, Zübeyr b. Avvam'ın bağlamından kopuk rivayetlere karşı yaptığı tenkitler ve Mervan b. Hakem'in sünnete şekli yaklaşımını sorgulayan eleştirileri ele alınmıştır. Mervan b. Hakem'in "Sağ tarafında uzanmak yerine mescide kadar yürümek yeterli olmaz mı?" şeklindeki eleştirisi, Ebû

²⁸⁴ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 166-179.

Hüreyre'nin sünnete şekli yaklaşımını sorgulayan önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Hanefî Usulcülerinin Tenkitleri kısmında ise, Hanefî âlimlerinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine yönelik eleştirileri detaylandırılmıştır. Bu eleştiriler, ateşte pişen şeyden dolayı abdestin gerekliliği, veled-i zina ile ilgili rivayetler ve diğer konulara dair olup, Hanefî usulcülerinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerini sahâbenin eleştirileriyle paralel olarak değerlendirdiği görülmektedir. Müellif, bu eleştirilerin Ebû Hüreyre'nin sünnete şekli (zahiri) yaklaşımını desteklediği ve rivayetlerin güvenilirliğini değerlendirmek için önemli bir faktör sunduğu kanaatindedir. Özellikle, Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin, Kur'ân'ın zahirine aykırı olduğu iddialarına ve mensuh rivayetlere dikkat çekilmiştir. Bu detaylı inceleme, Ebû Hüreyre'nin sünnet anlayışını ve rivayet pratiğini daha iyi anlamak açısından önemli katkılar sağlamaktadır.²⁸⁵ Ardından Hanefî usulcüler'in Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine getirdiği tenkitlerine yer verilmiştir. Bu rivayetler şunlardır: Ateşte pişen şeyden dolayı abdestin gerektiğine dair rivayet, veled-i zinanın üç kişinin en şerlisi olduğuna dair rivayet, musarrâta/ muhaffelata dair rivayet, uykudan uyananın ellerini yıkaması gerektiğine dair rivayet, cünup olarak sabahlamanın orucu bozacağına dair rivayet, abdestsiz namazın ve besmelesiz abdestin olmayacağına dair rivayet, “Bulaşıcılık yoktur.” ve “Hastalıklı Olan, Sağlıklı olanın yanına gitmesin.” rivayetleri, tek ayakkabıyla yürümek gerektiğine dair rivayet, cenazeyi yıkayanın gusletmesi, taşıyanın ise abdest alması gerektiğine dair rivayet. Çalışmada musarrat rivayeti hariç sahâbenin yukarıda getirilen rivayetlere tenkit ettiğine değinilmiştir. Buna göre sahâbebin tenkidleri doğrultusunda oluşan kanaatin Hanefî usulcülerin getirmiş olduğu tenkidler içinde geçerli olmaktadır. Hanefî âlimlerinin Ebû Hüreyre'yi, İbn Abbas ve İbn Mes'ud'la fâkih olma şartı bağlamında kıyaslamaları isabetli görülmüştür. Nitekim sadece hadis rivayet eden sahâbiler arasında Ebû Hüreyre'nin ismi zikredilirken İbn Abbas ve İbn Mes'ud'un ismi kendileriyle istişare edilen ve fâkih sahâbiler arasında sayılmıştır.²⁸⁶

Çalışmaya göre Ebû Hüreyre'nin kendisine gelen soru(n)lar üzerine hadis nakleden fâkih bir sahâbi olmaktan ziyade fırsatını buldukça hadis rivayet eden bir sahâbidir. Ebû Hüreyre'nin hayatı incelendiğinde ömrünü hadis rivayetine adanmış

²⁸⁵ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 180-267.

²⁸⁶ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 268-310.

görülmektedir. Nitekim naklettiği hadis rivayetlerinin çokluğu onun değerini ortaya koymuş ve bu noktada Peygamberimizin müjdesine nail olmuştur. Müellif, Ebû Hüreyre'nin sünnete şekli/lafzi yaklaştığı, İbn Abbas ve İbn Mes'ud gibi fâkih bir sahâbi olmadığı kanaatinin Ebû Hüreyre'nin değerini düşürmediği/ düşüremeyeceği aksine Hz. Peygamber'in (a.s.) müjdesine nail olması bakımından önemli ve değerli olduğu kanaatinde oldunu vurgulamıştır.²⁸⁷

Rıdvan Yarba'nın "Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı" çalışması, Ebû Hüreyre'nin hadis rivayetleri ve sünnet anlayışını kapsamlı bir şekilde ele alarak hadis literatürü ve İslâm hukuna çok önemli bir katkı sunmaktadır. Kitap, Ebû Hüreyre'nin sünnete zâhirî (lafzî/şeklî) yaklaşımı olduğu iddialarını titizlikle analiz etmekte ve Hanefî usulcüler ile diğer erken dönem alimlerin eleştirilerini dengeli bir şekilde değerlendirmektedir. Ayrıca, müellifin diğer mezheplerin Ebû Hüreyre'ye yönelik bakış açılarına yer vermesi, çalışmanın mezhepsel çeşitliliği dikkate aldığını göstermektedir. Ebû Hüreyre'nin fetvalarını detaylı bir şekilde inceleyerek sünnet anlayışını anlamaya yönelik çabası, tezin en güçlü yönlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Tez, Ebû Hüreyre'nin sünnet anlayışını anlamak ve bu konuda ileri sürülen iddiaları değerlendirmek açısından önemli bir referans kaynağıdır.

2.2.2.2. "Sünnete Lafzî / Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı"

Rıdvan Yarba, *Sünnete Lafzî / Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı* başlıklı doktora tezini 2018 yılında Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda, Prof. Dr. Bekir Tatlı danışmanlığında tamamlamıştır. Bu tez, daha sonra Yarba tarafından gözden geçirilmiş ve "Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı" adıyla kitap olarak yayımlanmıştır. "Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı" kitap tanıtımı yapıldığından dolayı burada tezin analizine yer verilmeyecektir.

²⁸⁷ Yarba, *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*, 333-336.

2.3.İKİNCİ BÖLÜM DEĞERLENDİRME

Cumhuriyet sonrası dönemde Ebû Hüreyre hakkında yapılan biyografik ve fıkıh alanına dair çalışmalar, onun hadis ilmindeki yerini vurgulamakla beraber hayatı ve fıkıhçı kimliğinin üzerinde de durmuştur. Bu bölümde, Ebû Hüreyre'nin hayatı, rivayetlerinin güvenilirliği ve fıkıh alanındaki etkisi üzerine yapılan araştırmalar incelenmektedir. Biyografik çalışmalar, hayatı özellikle onun hadis ilmindeki önemi ve rivayet ettiği hadislerin çokluğu üzerinden şekillenirken, fıkıh alanına dair çalışmalar ise onun fikhî görüşleri ve fetvaları üzerinden detaylandırılmıştır. Cumhuriyet döneminde yapılan bu çalışmalar, Ebû Hüreyre'ye yönelik eleştiriler ve savunmalar çerçevesinde gelişmiş ve onun İslâm hukuku üzerindeki etkileri de tartışılmıştır.

Cumhuriyet sonrası Türkiye’de doğrudan Ebû Hüreyre (r.a.) hakkında yapılmış dört biyografik çalışma ele alınmıştır. Çalışmalarda Ebû Hüreyre’nin hayatı, kişiliği ve İslâm tarihindeki yeri ve önemini ele alan çalışmalarda, onun aile geçmişi, Müslüman oluş süreci, ehli Suffe arasında yer alması ve annesinin Müslüman oluşu gibi önemli olaylar detaylandırılmıştır. Bu çalışmalar, Hz. Peygamber (a.s.) ile olan yakın ilişkisi, Hulefa-i Raşidin ve Muaviye dönemlerindeki icraatleri, ismi, nesebi, künyesi ve dış görünümü gibi biyografik unsurlara da yer vermektedir. Aynı zamanda giyim tarzı, yeme-içme alışkanlıkları, geçim durumu ve mal varlığı gibi konular, Ebû Hüreyre’nin sosyal yaşantısının bir parçası olarak incelenmiştir. Onun aile hayatı, eşi ve çocukları, annesine verdiği değer, insanlarla olan ilişkileri ve ibadet hayatı, kişisel yönlerini daha yakından anlamamızı sağlayan önemli detaylar arasında yer almıştır. Ayrıca, hastalığı ve vefatı ile birlikte ilmi kişiliği de bu eserlerde geniş şekilde ele alınmıştır. Atalay’ın çalışmasında farklı bir başlık altında, Ebû Hüreyre ile ilgili ayetlere yer verilmiş ve bu ayetler konuyla bağlantılı olarak açıklanmıştır. Öz ise, biyografik çalışmalar arasında eleştirel bir yaklaşım benimseyerek, Ebû Hüreyre’yi daha analitik bir bakış açısıyla ele almış ve eleştirel biyografi tarzında bir eser ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, Ebû Hüreyre hakkındaki tartışmalı yönlerin daha fazla incelenmesine olanak sağlamıştır. Ramazan Balcı’nın “Ebû Hüreyre: Hayatı ve Kişiliği” adlı eseri, her ne kadar ismi itibarıyla biyografik bir çalışma izlenimi verse de, eser sadece Ebû Hüreyre’nin hayatını ve kişiliğini ele almakla kalmayıp, aynı zamanda onun hadis ilmindeki yerini de kapsamlı bir şekilde incelemektedir Ebû

Hüreyre'nin hayatıyla alakalı her eserde zikredilmeyen, bazı eserlerde zikredilen bitmeyen hurma torbası, Tufeyl'in alnındaki nur, deniz olmayan yerde deniz görmeleri gibi rivayetlerden de bahsedilmiştir. Bu çalışmalar, farklı bakış açılarıyla kaleme alınmış olsa da genel olarak Ebû Hüreyre hakkında temel bilgilere yer verilmiştir. Özellikle doktora tezleri ve kitaplar, Ebû Hüreyre (r.a.) hakkında daha ayrıntılı bilgilere yer vermiştir.

Cumhuriyet sonrası Türkiye'de doğrudan Ebû Hüreyre (r.a.) hakkında fıkıh alanında yapılan altı çalışma incelenmiştir. Fıkıh ilmi ile hadis ilmi birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılı olduğu için, fıkıh ilmine dair eserlerde Ebû Hüreyre'nin hadisçiliğinden de bahsedilmiştir. Ebû Hüreyre'nin fıkıhçılığıyla alakalı çalışmalar Ebû Hüreyre'nin İslâm hukukundaki yerini ve fıkıhçılığını anlamak açısından önemlidir. Bu çalışmalar genellikle şu başlıklar altındaki konulara değinmişlerdir.

1. **Hadis Rivayetleri:** Fıkıh usulü eserlerinde, Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği hadislerin fikhî açıdan değerlendirilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu hadislerin, İslâm hukuku ve ahlâkı üzerindeki etkileri tartışılmakta, özellikle onun rivayetlerinin güvenilirliği ve geçerliliği üzerinde durulmaktadır.

2. **Fetvaları:** Vermiş olduğu fetvalara yer verilmiş ve dört mezhebin özellikle de Hanefî alimlerin bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir.

3. **Sünnete Yaklaşım:** Bazı çalışmalar, Ebû Hüreyre'nin sünnete yaklaşımını ve hadisleri yorumlama biçimini analiz ederek, onun fikhî düşüncesinin temel unsurlarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Yarba'nın metodolojik yaklaşımı dikkat çekmektedir.

4. **Uygulamalardaki Rolü:** Ebû Hüreyre'nin İslâm toplumundaki rolü, verdiği fetvalar ve uygulamalarıyla birlikte değerlendirilmektedir. Onun, dini meselelerdeki yetkinliği ve toplum içindeki otoritesi, fıkıhçılık yönüyle de önemli bir tema olarak işlenmektedir.

Ebû Hüreyre'nin fetva vermesi, sünnet anlayışı ve fıkıh alanındaki bilgisi bu çalışmalarda analiz edilmiştir. Hanefî mezhebi başta olmak üzere farklı mezheplerin onun rivayetlerine ve fikhî yaklaşımına yönelik tutumu, bu bölümde detaylandırılmıştır. Ebû Hüreyre'nin İslâm hukuku içerisindeki rolü, özellikle sünnet anlayışına dair yaklaşımları, sahabe döneminin fâkihleriyle kıyaslanarak

değerlendirilmiştir. Hanefî fukahâsı, Ebû Hureyre'ye yönelik eleştirilerinde dikkatli bir yaklaşım sergilemiştir. Onun rivayetleri genellikle adalet ve zabtıyla maruf râviler arasında yer almakla birlikte, ağırlıklı olarak Ebû Hureyre'nin bir fâkih olmadığı görüşü öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, rivayetlerinin bazılarının kıyasla çelişmesi ve selef âlimlerinin bu rivayetleri dikkate almaması nedeniyle kabul edilmemiştir. Ancak, farklı görüşler de bulunmaktadır; özellikle Kerhî gibi bazı fukahâ, Ebû Hureyre'nin bilgisine ve yetkinliğine dair farklı bir bakış açısı geliştirmiştir. Hanefî fukahâsının Ebû Hureyre'nin çok hadis rivayet etmesi, bazı rivayetlerinde ortaya çıkan şüpheler nedeniyle onu sıradan bir râvi olarak değerlendirmemelerine neden olmaktadır. Onlar, Ebû Hureyre'nin hadis rivayetlerini ashâbın diğer ileri gelenlerinin az hadis rivayet etme gerekçeleriyle birlikte ele alarak, onun bazı rivayetlerindeki sorunları Ebû Hanîfe'nin "nâsih-mensûh" ilişkisini gözetmeden hadis alma alışkanlığıyla ilişkilendirmektedirler. Ayrıca, Hanefî fukahâ, Ebû Hureyre'nin bazı rivayetlerini manevî inkıta sebebiyle kabul etmemekte; bu durum, onların kabul ettikleri rivayetlerin manaca başka asıllarla uyumlu olmamasından kaynaklanmaktadır. Hanefî fukahâsının Ebû Hureyre'nin bazı rivayetlerini reddetme gerekçeleri arasında Kur'ân'a, meşhûr sünnete, icmâya ve sahih kıyasa aykırılık gibi unsurlar sıralanabilir. Ayrıca, bazı sahâbîlerin rivâyetlere itiraz etmeleri ve dil bilgisi kuralları çerçevesinde hadislerin farklı yorumları da bu reddetme sebepleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, Hanefî fukahâsı, Ebû Hureyre'nin rivayetlerini değerlendirirken çok boyutlu bir yaklaşım benimsemekte ve çeşitli kriterler ışığında bu rivayetlerin geçerliliğini sorgulamaktadır. Ebû Hüreyre'nin rivâyetleri, Hanefî fikhî içerisinde tartışmalara yol açarken, onun hadislerinin değerlendirilmesindeki tutumlar, fikhî disiplindeki farklı yaklaşımların nasıl şekillendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Ebû Hureyre'nin rivâyetleri, sadece bireysel bir sahâbî olarak değil, aynı zamanda fikhî tartışmalarda bir referans noktası olarak da önem arz etmektedir.

Bu alanda yapılan çalışmalar dikkate alındığında genel olarak hepsinin odaklandığı noktanın Hanefî mezhebinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerinin kıyasa aykırı olması durumunda Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine fâkih olmaması gerekçesine dayanarak hüküm verilmemesidir. Bu alanda çalışma yapan müellifler diğer mezheplerin Ebû Hüreyre'nin fetvalarına karşı durumunu açıklasa da hepsi Hanefî mezhebinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine dayanarak hüküm verip vermediği

noktasına eğilmişlerdir. Ve bu noktada Ebû Hüreyre hakkında yapılan tez çalışmalarında öncelikle Ebû Hüreyre'nin hayatı ve hadisçiliğine de detaylı bir şekilde değinerek öncelikle hadis alanında otorite bir sahabi olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır.

Çalışmalar incelendiğinden Adem Çiftçi Ebû Hüreyre'nin fâkihliği meselesine yapmış olduğu analizler sonucunda Ebû Hüreyre'nin İbn Mesud gibi olmasa da fâkih sahabilerden olduğunu belirtmiştir. Ufuk Dağlıoğlu da hem fukahânın hem de Hanefi mezhebinin Ebû Hüreyre'nin rivayetlerine karşı tutumlarına yer vererek nihai olarak kendisi bu konudaki kanaatini açık olarak belirtmemiştir. Rıdvan Yarba ise bu konudaki makalesinde İbn Mes'ud ve İbn Abbas gibi fâkih bir ravi olmadığını söylemekle beraber fâkih olmadığının da söylenemeyeceğini belirtmiştir. Ancak Ebû Hüreyre'nin sünnet anlayışından bahsettiği çalışmalarında diğer müelliflerden farklı olarak, metodolojik bir yaklaşım benimseyerek sahabenin sünnete yaklaşımlarını analiz etmiş ve bu bağlamda Ebû Hüreyre'nin rolünü incelemiştir. Ebû Hüreyre 'nin her ne kadar hadis rivayetinde otorite bir sahabi olsa da fâkih ravi denilemeyeceği onun sünnete zahiri(şekli/ lafzi) yaklaştığı kanaatinde olduğunu belirtmiştir.

SONUÇ

Tezimiz,” Cumhuriyet Sonrası Ebû Hüreyre Hakkında Yapılan Çalışmaların Tematik Analizi” konusunu üç bölüm halinde ele almıştır. Sonuç itibariyle ulaştığımız bulguları şu şekilde tespit edebiliriz:

Ebû Hüreyre, İslâm tarihinin en fazla hadis rivayet eden sahabilerinden biri olarak tanınmasına rağmen, biyografik ayrıntıları sınırlıdır. Medine’ye geç bir dönemde geldiği için geç tanınmış, Müslüman oluşuna dair çeşitli rivayetler aktarılmıştır. Ancak İslâm alimleri, Tufeyl b. Amr aracılığıyla Müslüman olduğuna ve Resulullah ile üç yıl kadar yakın bir ilişki kurduğuna, ardından Bahreyn’e görevli olarak gönderildiğine inanır. Bu süre zarfında, Resulullah’a olan sevgisi ve bağlılığıyla çok sayıda hadis rivayet etmiştir. Eleştiriler her ne kadar rivayetlerinin çokluğu üzerine yoğunlaşsa da, onun sürekli Resulullah’ın yanında bulunması ve uzun bir ömür sürmesi bu durumu açıklamaktadır.

Ebû Hüreyre’nin toplam hadis rivayet sayısı 5374 olsa da, bu rivayetler tekrarlar çıkarıldığında 1336 ile 1579 arasında bir sayıya düşmektedir. Bu durum, hafızasının gücü ve hadisleri ezberleme kapasitesi göz önünde bulundurulduğunda gayet mümkün ve makul bir seviyededir. Çok sayıda hadis rivayet ettiği gerekçesiyle eleştirilen Ebû Hüreyre, sahabe döneminde bu yönüyle öne çıkmış, uzun süre yaşaması ve Resulullah’ın (a.s.) yanında sıkça bulunması sayesinde birçok hadisi nakletmiştir. Bu rivayetlerin fazla oluşu, kendisinin hadis ilmine katkısını daha da anlamlı hale getirmektedir.

Fıkıh yönünden ise Ebû Hüreyre güvenilir (sika) kabul edilmesine rağmen İbn Abbas veya İbn Mesud gibi bir fıkhi otorite olarak değerlendirilmemiştir. Şâfiî, Maliki ve Hanbeli mezhepleri birçok meselede onun rivayetlerine dayanırken, Hanefi mezhebi kıyas gerektiren durumlarda Ebû Hüreyre’nin rivayetlerine daha mesafeli yaklaşmış; özellikle İsa b. Eban gibi bazı Hanefi alimleri rivayetleri "fâkih raviler" ve "maruf raviler" olarak sınıflandırmış, Ebû Hüreyre'yi de maruf raviler arasında değerlendirmiştir. Bazı Hanefi alimler, kıyasa aykırı konularda Ebû Hüreyre’nin rivayetleriyle hüküm vermekten kaçınmışlardır.

Bazı araştırmacılar, İbn Abbas İbn Mesud gibi fakih sahabi olmasa da fâkih olabileceğini, kimisi de o derece olmasa da fâkih olmadığıнын söylenemeyeceğini

belirtmiştir. Sadece bu araştırmacılarından Rıdvan Yarba, Ebû Hüreyre'nin hadisleri lafzi (zahiri) bir yaklaşımla ele aldığını ve bu yüzden içtihad etme.açısından fâkih sahabiler arasında yer almadığını ileri sürmektedir. Bu görüş, onun rivayetlerini biçimsel olarak ele alması ve daha çok literal bir aktarım yapmasıyla açıklanır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Ebû Hüreyre'nin hadisleri lafzi bir koruma yaklaşımı, onun hadis ilmindeki değeri artırılmış ve güvenilir aktarımına katkı sağlanmıştır. Fıkhi meselelerde de hadislerin güvenilir aktarımı için literal yaklaşımı oldukça faydalı olmuştur. Bu nedenle, fâkih sahabi olarak görülmemesi onun hadis ilmindeki değerini azaltmamış, aksine hadis ilmi açısından sağlam bir temel oluşturmuştur.

Sonuç olarak, bu tez Ebû Hüreyre'yi ta'n edenlerin aksine sika bir ravi, hadis alanında otoririte, sünnete de şekli/lafzi(zahiri) yaklaşan bir ravi olması sebebiyle de fâkih sahabi olmadığı kanaatine varmaktayız. Cumhuriyet sonrası Türkiye'deEbû Hüreyre hakkında yapılan çalışmalar biyografi, hadis rivayetleri ve fıkıh ilmindeki yeri açısından analiz edilerek literatüre değerli bir katkı sağlamaktadır. Eleştirel ve savunmacı yaklaşımları bir araya getirerek, Ebû Hüreyre'nin İslâm tarihindeki rolünü ve İslâm hukuku üzerindeki etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Cemal. “Müksirûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/534. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Alâî, Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî. İcmâlu’l-İsâbe fî Akvâli’s-Sahâbe. thk. Muhammed b. Süleyman el-Aşkar. 1. Cilt. Kuveyt: Cemiyetu’t-Turâsi’l-Arabî, 1407/1987.
- Âşık, Nevzat. “Ebû Hüreyre’nin Hadisçiliği”. *T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1987), 85-103.
- Atalay, Selma Rabia Nur. *Ebû Hüreyre’nin Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Balcı, Ramazan. *Ebû Hureyre - Hayatı ve Şahsiyeti*. İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 1. Basım, 2003.
- Belâzürî, Ebû’l-Hasan Ahmed b. Yahyâ. *Fütûhu’l-büldân*. nşr. Ömer Enîs et-Tabbâ’. Beyrut: Müessesetü’l-Me‘ârif, 1987.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. *el-Camiu’s-Sahîh*, thk. Muhammed b. Nâsîru’n-Nâsır Züheyr, 1. Cilt. y.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422.
- Çakmak, Kübra. “Ebû Hüreyre’nin İlme Olan İhtiyakını Gösteren Hadisin İsnad - Metin Analizi”. *Hadis ve Siyer Araştırmaları* 2/2 (2016), 45-67.
- Cuhacıoğlu, Abdülkadir. *Sahâbenin Adaleti ve Ebû Hüreyre: (Kitap, Sünnet ve Tarih Işığında Bir İnceleme)*. İstanbul: Kevser Yayınları, 2022.
- Çekiçoğlu, Yasemin. *Sahihayn’da Ebû Hüreyre’nin İsrâiliyat Olarak Nitelendirilen Rivayetleri*. Ankara: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çiftçi, Adem. “Ebû Hüreyre’nin Fâkihliği Meselesi”. *Eskiye* 42 (Eylül 2020), 825-849.
- Dağlıoğlu, Ufuk. *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2020.
- Dağlıoğlu, Ufuk. *Fukahânın Ebû Hüreyre Rivayetlerine Bakışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2010.
- Dağlıoğlu, Ufuk. “Hanefî Fukahâsının Ebû Hüreyre ve Rivâyetlerine Bakışı”. *İslâmi İlimler Araştırmaları Dergisi* 8 (Ekim 2020), 1-24.

- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî. *el-Müsned*. thk. Muhammed b. Abdi'l-Muhsin et-Türkî. Mısır: Dâru Hicr, 1. Basım, 1419/1998.
- Ebû Reyze, Mahmud. *Kimliği ve Kişiliğiyle Ebû Hüreyre*. İstanbul: Kuram Yayınları, 2. Basım, 2017.
- Ersöz, Nizameddin. *Müsned-i Ebû Hüreyre*. İstanbul: Mirac Yayınları, 2024.
- Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Fayda, Mustafa. "Ridde (Ridde Olayları)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/91-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Görmez, Mehmet. *Sünnetin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. İstanbul: Otto Yayınları, 2020.
- Güler, Zekeriya. "Tufeyl b. Amr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/323-324. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Güner, Osman. *Ebû Hüreyre'ye Yöneltilen Eleştiriler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Güner, Osman. *Sünnetin Gölgesinde*. İstanbul: Işık Yayıncılık, 2015.
- Hakim en-Nisaburi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. 3. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Hatib, Muhammed Accac. *es-Sünne Kable't-Tedvin*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Hâtib, Muhammed Accâc. *Ebû Hüreyre Râviyetu'l-İslâm*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1982.
- Hatiboğlu, Said. *Hadis Tedkikleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2009.
- Hayyât, Halîfe b. *Tarihu Halife b. Hayyât*. çev. Abdullah Bakır. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2008.
- İsâmî, Abdülmelik b. Hüseyin el-Mekkî. *Semtu'n-Nücûmi'l-'Avâli fî Enbâi'levâil ve't-Tevâlî*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Ali Muhammed Mu'avvaz. 2. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998.
- İbnü'l-Cezerî, Ebû'l-Hayr Şemsüddin Muhammed. *Gayetü'n-Nihâye fî Tabakati'l-Kurrâ*. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1982.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasan İzzedin Ali b. Muhammed b. Abdükerim. *Usdû'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. 5. Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1989.
- İbnü'l-Esir, Ebû'l-Hasan İzzedin Ali b. Muhammed b. Abdükerim. *Usdû'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. 6. Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1989.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed el-Askalani. *el-İsabe fî Temyizi's-Sahâbe*. 7. Cilt. Bağdad: Matbaatü's-Saade, 1328.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer. *Büyük İslâm Tarihi*. çev. Mehmet Keskin. 7. Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 8. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. 11. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1986.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtu'l-Kübra*, 1. Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1405/1985.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtu'l-Kübra*, 2. Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1405/1985.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtu'l-Kübra*, 4. Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1405/1985.
- İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd. *et-Tabakâtu'l-Kübra*, 5. Cilt. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1405/1985.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalim. *Mukaddime fî Usulî't-Tefsir*. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayat, t.y.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ebû Hüreyre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.10/160-167. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kazan, Tahsin. “Reşîd Rızâ'nın Ebû Hüreyre Savunusu”. *Türk & İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 27 (Aralık 2020), 51-65.
- Keleş, Ahmet. *Hadislerin Kur'ân'a Arzı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Keleş, Ahmet. *Sünnetin Kur'an'a Arz Usulü*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- Kıster, M. J. “Haddisû 'an Banî İsrâ'îla We-lâ Haraja (İsrâiloğullarından Nakilde Bulunma Meselesi)”. çev. Cemal Ağırman. *Cumhuriyet Üniversitesi Dergisi* 5/1 (2001), 137.
- Kuzudişli, Bekir. “Müsnedleri Dışında Zikredilen Sahâbiler Bağlamında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i - Ebû Hüreyre Örneği”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 8/2 (Aralık 2010), 69-95.
- Metin, Abdullah. “Şaban Öz'ün, Ebû Hüreyre: Bir Otoritenin İnşası” Adlı Eserinin Değerlendirilmesi.” *Darülfunun İlahiyat*, 34/2 (2023), 601–605.

- Mizzî, Ebü'l-Haccac Cemaleddin Yusuf b. Abdurrahman b. Yusuf. *Tehzibü'l-Kemal fi esmai'r-ricâl*. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1413/1992.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn. *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 1. Cilt. Kâhire: İsnâ'l-Bâbi'l-Halebî ve Şurakâ, 1374/1955.
- Numani, Allame Şibli, *Bütün Yönleriyle Hz. Ömer ve Devlet İdaresi*. çev. Talip Yaşar Alp. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2016.
- Öz, Şaban. *Ebû Hüreyre Bir Otoritenin İnşası*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2021.
- Özdemir, Veysel. “Ebû Hüreyre’ye Yöneltilen Tedlis İsnâdı Bağlamında Sahâbe Zamanında Tedlisin İmkan ya da İmkansızlığı”. *İslâm Medeniyet’nin Kurucu Nesli Sahâbe II -Sahâbe ve Rivâyet İlimleri*, ed. Hayati Yılmaz. 297-324. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.
- Özsoy, Abdulvahap. “Ebû Hüreyre’ye Yönelik İksâru’l-Hadîs Eleştirisine Farklı Bir Bakış”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (Haziran 2014), 239-255.
- Rıza, Muhammed Reşid. “Bir Misyonerin Ebû Hüreyre Hakkındaki İddiaları”. çev. Mücteba Uğur. *Diyanet İlmi Dergisi* 28/2 (Nisan-Mayıs-Haziran 1992), 75-92.
- Sehâvî, Ebü'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman. *Fetfu'l-Muğis bi-Şerhi Elfiyyeti'l-Hadis*. Kahire: Mektebetü's-Sünne, 2003.
- Şenocak, İhsan, *İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre*. İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2022.
- Serin, İbrahim. *Ebû Hüreyre Radıyallahu anh Ümmetin Hafızı, İslam'ın Ravisi, Büyük Sahâbe*. İstanbul: Beka Yayıncı, 1. Basım, 2023.
- Şâfi'i, Muhammed b. İdris. Risâle. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'n Nefâis, 2. Basım, 1999.
- Şahin, Sami. “Viâeyn Rivayeti ve Ebû Hüreyre’nin Ölümüne Sebep Olabilecek Gizli Bilgiler”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Haziran 2004).
- Şâşî, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. İshâk. *Usûlu's-Şâşî ve Bihâmişi Umdetu'l-Havâşî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1982.
- Suyûtî, Celâlettin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-Hâvî li'l-Fetâvâ*. 1. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2000.
- Şenocak, İhsan. *İftiraların Odağındaki Sahâbi: Ebû Hüreyre*. İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2022.

- Tartı, Nevzat. Ebû Hüreyre'nin Mürselleri Üzerine Bir İnceleme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/3 (2012), 7-25.
- Tekin, Arif. *İslâm'da İki Ünlü İsim Halife Ömer ve Ebû Hüreyre*. İstanbul: Berfin Yayınevi, 1. Baskı, 2023.
- Toksarı, Ali. *Ebû Hüreyre ve Hadis İlmindeki Yeri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi, 1982.
- Tunca, Abdullah. *H. Peygamberimiz (a.s.)'in H. Ebû Hüreyre (r.a.)'ye Vasiyeti*. İstanbul: Tunca Yayınları, 2004.
- Tunca, Abdullah. *H. Ebû Hüreyre'nin (r.a.) Büyük Ravi Oluşunun Sırları*. İstanbul: Göksu Ofset, 1. Basım, 2003.
- Türkoğlu, Hamdi. "Tartışmaların Odağındaki Sahâbi Ebû Hüreyre (Bir Rivayet Bağlamında Hadis Uydurduğu İddiası)". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2023), 81-109.
- Uluocak, Fahri. *Ebû Hüreyre'nin Kur'ân 'a Arz Ettiği Rivayetler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Yarba, Rıdvan. *Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2023.
- Yarba, Rıdvan. *Sünnete Lafzî / Şeklî Yaklaşım İddiaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Sünnet Anlayışı*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Yarba, Rıdvan. "Tartışmalı Bazı Hadisleri ve Fetvaları Bağlamında Ebû Hüreyre'nin Fâkihliği Meselesi". *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe 3 - Sahâbe ve Dirâyet İlimleri*, ed. Abdullah Aydınli vd. 151-178. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.
- Yargıcı, Atilla. "Tefsirde İsrailiyyât Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/15 (Ocak-Haziran 2006), 52.
- Yıldırım, Sedat. "H. Ebû Hüreyre'nin Muhtârü's-Sıhah'ta Referans Alınan Rivayetleri". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 21/1 (Haziran 2023), 65-77.
- Zehebi, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyerü A'lâmi'n-Nübela*. 2. Cilt. Beyrut: Mektebetu'r- Risale, 1418/1998.
- Zehebi, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyerü A'lâmi'n-Nübela*. 2. Cilt. Beyrut: Dâr'al-Maktaba al-Asriyya, 1410/1990.